

TAMPEREEN YLIOPISTO

Oikeustieteiden laitos

**NAISELÄKELÄISTEN TOIMEENTULO JA KÖYHYYS
ERI HYVINVOINTIMALLEIHIN KUULUVISSA
EU-MAISSA**

Vakuutustiede

Pro Gradu tutkielma

Syyskuu 2007

Ohjaaja: Antti Kanto

Niina Alander

TIIVISTELMÄ

Tampereen Yliopisto

Oikeustieteiden laitos, vakuutustiede

Tekijä:

ALANDER, NIINA

Tutkielman nimi:

Naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyys eri hyvinvointimalleihin kuuluvissa EU-maissa

Pro gradu -tutkielma:

119 sivua

Aika:

Syyskuu 2007

Avainsanat:

Naiseläkeläiset, toimeentulo, köyhyys, köyhyysriski, hyvinvointimalli, hyvinvointivaltio, EU

Tutkielmassa tarkastellaan yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyysriskiä eri hyvinvointimalleihin kuuluvissa EU-maissa: Iso-Britanniassa, Suomessa ja Italiassa. Vertailupohjana tutkielmassa käytetään EU15 maita.

Euroopan unionin laajeneminen on ajankohtaistanut hyvinvointivaltioiden ja hyvinvointimallien tutkimisen. Väestön ikääntyminen ja eliniän piteneminen aiheuttavat tulevaisuudessa suuria kustannuspaineita EU-maiden kansallisten eläkejärjestelmien kestävyydelle ja eläkkeiden riittävyydelle. Naisten eläketurvan taso on useimmissa EU-maissa miesten eläketurvaa alhaisempi. Alhaisempi eläkkeen taso johtuu naisten alhaisesta palkkatasosta ja lyhyemmästä työurasta. Suurimmassa köyhyysriskissä elävät yli 65 vuotta täyttäneet naiset ja köyhyys on yleisintä yli 75-vuotiaiden naisten keskuudessa. Hyvinvointivaltion tehtävänä on hyvinvoinnin tuottaminen kansalaisilleen ja köyhyyden ehkäiseminen. Tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa miten naiseläkeläisten tilanne on eläketurvan näkökulmasta muuttunut ja miltä se tulevaisuudessa näyttää.

Tutkielma toteutettiin Eurostatin tilastotietoja analysoimalla ja vertaamalla. Vähimmäiseläkkeiden ja minimitoimeentulon vertailussa käytettiin Special Pensions Studyn 2006 julkaisemaa tutkimusta.

Ensimmäisenä tutkimusongelmana oli selvittää miten naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyysriski olivat muuttuneet tarkasteltavissa maissa. Tutkielman tulosten mukaan naiseläkeläisten toimeentulo oli kehittynyt Suomessa huonommin kuin EU15 maissa keskimäärin vuosina 1996–2001, ja työssäkäyvän väestön tuloihin nähden naiseläkeläisten tulot laskivat peräti kuusi prosenttiyksikköä. Sekä Iso-Britanniassa että Italiassa toimeentulojen kehitys ja tulot työssäkäyvään väestöön nähden olivat lähellä EU15 maiden keskitasoa. Tulosten mukaan naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi ainoastaan Suomessa vuosina 1996–2000 ja laski sekä Iso-Britanniassa, Italiassa että EU15 maissa. Erityisesti sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat Suomessa muihin maihin nähden poikkeuksellisen korkeat.

Kolmantena tutkimusongelmana oli maiden eläkejärjestelmissä toteutettujen uudistusten tarkastelu naisten eläketurvan näkökulmasta. Toteutetut eläkeuudistukset parantavat naisten eläketurvan tasoa tulevaisuudessa. Erityisesti naisten mahdollisuuksia jäädä kotiin hoitamaan lapsia eläketurvaa menettämättä oli parannettu kaikissa tarkasteltavissa maissa.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Tutkielman tausta ja lähtökohdat.....	5
1.2	Tutkielman tavoitteet ja tutkimusongelmat.....	7
1.3	Tutkimusmenetelmä.....	9
1.4	Tutkimuksen rajaukset.....	12
1.5	Keskeiset käsitteet ja teoreettinen viitekehys.....	14
1.6	Kirjallisuuskatsaus.....	19
2	HYVINVOINTIMALLIT.....	22
2.1	Hyvinvointivaltion historia ja käsitteen synty.....	22
2.2	Hyvinvointivaltion määrittely ja ominaisuudet.....	23
2.3	Hyvinvointivaltiomallit ja niiden kannatusperusta.....	26
2.4	Hyvinvointivaltiomalli- ajattelu ja eläkejärjestelmien kuvaus.....	28
2.4.1	Anglosaksinen hyvinvointimalli.....	30
2.4.2	Pohjoismainen hyvinvointimalli.....	34
2.4.3	Mannermainen hyvinvointimalli.....	37
2.5	Naisnäkökulmia hyvinvointimallitutkimukseen.....	41
3	KÖYHYYS.....	44
3.1	Köyhyysmääritelmät.....	44
3.2	Köyhyysmittarit.....	48
3.3	EU ja eläkeläisten köyhyys.....	50
4	NAISELÄKELÄISTEN TOIMEENTULO JA KÖYHYYS.....	55
4.1	Tutkimusaineisto ja tutkimuksen toteutus.....	55
4.2	Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi.....	56
4.3	Hyvinvointivaltion laajuus.....	58
4.4	Naisten työllisyys ja vähimmäiseläkkeiden määrä.....	65
4.5	Naiseläkeläisten toimeentulo.....	75
4.6	Naiseläkeläisten köyhyys.....	80
4.7	Toimeentulon jakautuminen eläkeläisten kesken.....	88
5	KANSALLISISSA ELÄKEJÄRJESTELMISSÄ TAPAHTUNEET UUDISTUKSET.....	95
5.1	Naisten eläketurva.....	95
5.2	Iso-Britannian eläkeuudistukset.....	96
5.3	Suomen eläkeuudistukset.....	98
5.4	Italian eläkeuudistukset.....	101
6	TUTKIELMAN ARVIOINTI.....	104
6.1	Yhteenvedo ja johtopäätökset.....	104
6.2	Tutkielman validiteetti ja reliabiliteetti.....	110
6.3	Jatkotutkimusehdotuksia.....	111
	LÄHTEET.....	114

KUVIOT

KUVIO 1 Vanhushuoltosuhteen kehitys ajalla 1995–2030	5
KUVIO 2 Tutkielman teoreettinen viitekehys.....	17
KUVIO 3 Pohjoismainen-mannermainen-anglosaksinen hyvinvointimalliluokittelu ...	29
KUVIO 4 Sosiaalimenojen BKT-osuus ajanjaksolla 1995–2004	59
KUVIO 5 Sosiaalimenojen kokonaiskustannukset per henkilö vuosina 1995–2004.....	61
KUVIO 6 Eläkemenojen suuruus BKT:sta ajanjaksolla 1995–2004	63
KUVIO 7 16–64 vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet ajanjaksolla 1995–2005	66
KUVIO 8 Yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työikäisen väestön (16–64-vuotiaat) ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttien rahatulojen kehitys vuosina 1995–2001	76
KUVIO 9 Yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten ja miesten sekä kaikkien eläkeläisten ekvivalentti rahatulo suhteessa työikäisen (16–64-vuotiaat) väestön tuloon ajanjaksolla 1995–2001	79
KUVIO 10 50 prosentin suhteellisen köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriski	82
KUVIO 11 60 prosentin köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriski	84
KUVIO 12 Tulonjaon tasaisuus vuosina 1995–2005 Gini-kertoimella mitattuna	89
KUVIO 13 Yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työikäisen väestön käytettävissä olevan ekvivalenttitulon 80/20-suhde vuosina 1995–2001	90

TAULUKOT

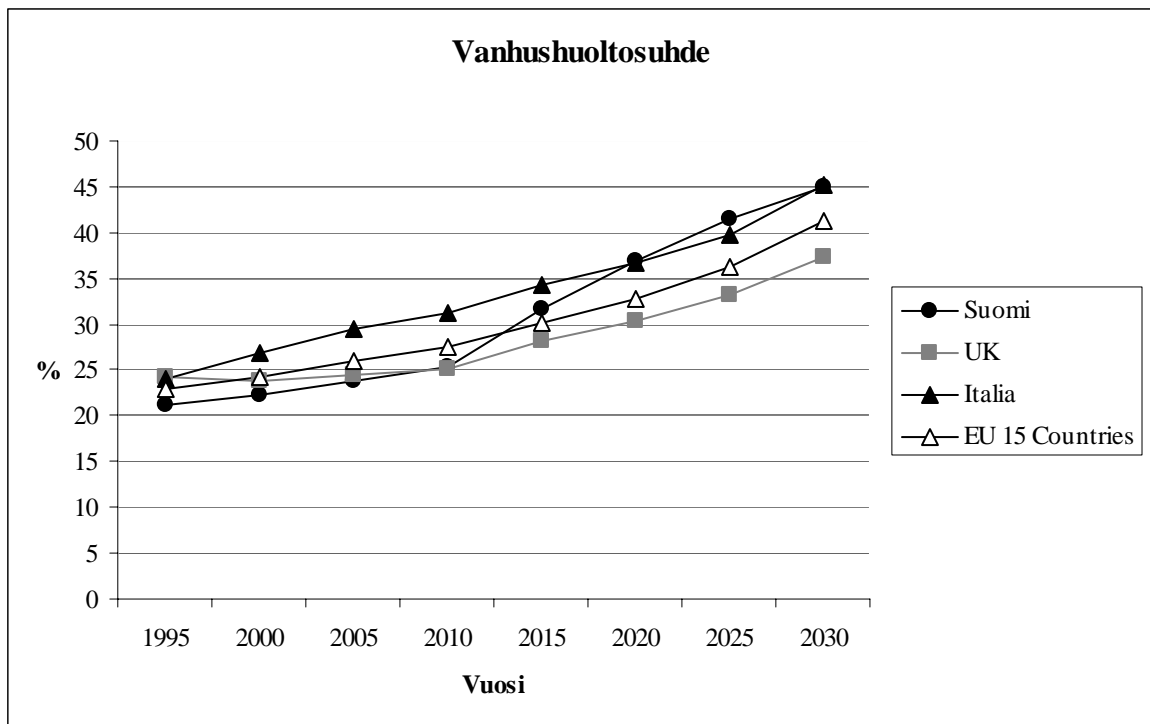
TAULUKKO 1 Kansaneläkkeen määrä vuonna 2007	36
TAULUKKO 2 Köyhyyskäsitteet ja niiden väliset suhteet.....	47
TAULUKKO 3 Minimitoimeentulon vuositasot vuonna 2006.....	69
TAULUKKO 4 Vähimmäiseläkkeiden ja eläkeoikeuksien maakohtainen vertailu 2006	71
TAULUKKO 5 Yli 75-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyys 60 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla mitattuna	87
TAULUKKO 6 Hypoteesin todistaminen	92

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta ja lähtökohdat

Euroopan unionin väestö on ikääntymässä nopeasti. Pelkästään Suomessa eläkkeensaajien lukumäärä on 1990-luvun alusta lähtien kasvanut noin prosentin vuosivauhtia ja heidän osuutensa väestöstä on noussut jo neljännekseen (Uusitalo 2006, 12). Eurostatin tilastotietojen mukaan seuraavien 30 vuoden aikana vanhushuoltosuhte, eli eläkeläisten (65 vuotta täyttäneiden) määrä suhteessa työikäisen (16–64-vuotiaat) väestön määrään nousee Suomessa 45 prosenttiin. Kuviossa 1 on kuvattu vanhushuoltosuhteen kehityskulkua vuosien 1995–2030 aikana. Tämän mukaan Suomi on yksi Euroopan unionin nopeammin ikääntyvistä maista vanhushuoltosuhteen ollessa ainoastaan Italiassa (45,2 %) korkeampi kuin Suomessa vuonna 2030.

KUVIO 1 Vanhushuoltosuhteen kehitys ajalla 1995–2030

Lähde: Eurostat

Väestön ikääntymisen aiheuttama eläkemenojen kasvu on käynnistänyt perusteellisen eläkejärjestelmien uudelleenarvioinnin useissa EU-maissa. Eläkkeitä pidetään yhtenä tärkeimmistä sosiaaliturvan muodoista, joiden avulla köyhyyttä on erityisesti vanhuksien keskuudessa onnistuttu vähentämään. Vanhushuoltosuhteen kasvu aiheuttaa ongelmia useille jakoperiaatteella toimiville eläkejärjestelmille, joissa työelämässä oleva aktiiviväestö rahoittaa suurimman osan eläkkeistä. (Koskela 2001, <http://www.valt.helsinki.fi>; Laitinen-Kuikka, Bach, Vidlund. 2002, 12)

Euroopan unionissa on myös reagoitu väestön ikääntymisestä ja eliniän pitenemisestä aiheutuviin tulevaisuuden eläkepoliittisiin haasteisiin. Vuonna 2001 hyväksyttiin kolme EU:n yhteistä eläkepoliittista periaatetta, jotka keskittyvät eläkkeiden riittävyyden ja eläkejärjestelmien rahoituksellisen kestävyys turvaamiseen sekä eläkejärjestelmien nykyaikaistamiseen. (ks. Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005) Näiden yhteisten periaatteiden saavuttamista seurataan EU-tasolla jäsenmaiden kansallisten eläkestrategiaraporttien ja erilaisten seurantaraporttien avulla.

Tarkasteltaessa eläkeläisten toimeentuloa ja köyhyyttä on esiin noussut sukupuolten väliset toimeentulon erot erityisesti jo eläkkeellä olevien keskuudessa. Eläkeikäisten miesten ja naisten toimeentuloa verrattaessa naisten toimeentulo on ollut miehiin verrattuna selkeästi huonompi useissa EU-maissa. Vaikka naisten yhteiskunnallinen asema on viime vuosikymmenten aikana parantunut ja tasa-arvopolitiikalla on parannettu naisten sosiaalisia oikeuksia, ovat naisten ja miesten väliset erot eri eläkejärjestelmissä yhä nähtävissä. (Repo 1999, 11)

Useimmissa EU-maissa suurimmassa köyhyyseriskissä elävät yli 65 vuotta täyttäneet naiset. Köyhyys on yleisintä erityisesti yli 75 vuotta täyttäneiden naisten keskuudessa. (Zaidi, Makovec, Fuchs, Lipszyc, Lelkes, Rummel, Marin & de Vos 2006, 4) Naisvanhukset ovat Revon (1999, 11) mukaan yhteiskunnassa myös suuremmassa syrjäytymisvaarassa kuin muut ikäluokat sukupuoleen katsomatta.

Eläkeläisten tuloihin vaikuttavat suuresti eläkkeiden ja erilaisten tulonsiirtojen määrä. Suurista ikäluokista erityisesti naiseläkeläisillä tulotaso on alhainen, sillä eläkkeiden taso suurimmassa osassa EU-maiden eläkejärjestelmiä perustuu työntekoon. Naisten alhaisempi palkkataso ja lyhyempi työura ovat usein seurausta siitä, että naiset ovat

jääneet kotiin pitämään huolta perheestä ja vanhuksista. Perhevelvollisuuksien vuoksi naiset saattoivat viettää huomattavan osan työikäisestä ajastaan kotirouvina. Tilastojen mukaan naiset elävät myös miehiä keskimääräisesti vanhemmiksi, jolloin he elävät pienen eläkkeensä varassa yhä pidempään. (www.tilastokeskus.fi; Repo 1999, 11)

Tilastokeskuksen mukaan yksinasuvilla köyhyys jatkuu usein muita pidempään. Joka neljäs yksin asuva nainen ja joka kuudes yksinasuva mies on pitkittyneesti köyhä. Suomessa naisten ja miesten välinen eliniän ero on vanhojen EU-maiden korkeimpia. Tämä taas tarkoittaa sitä, että suurin osa Suomen yksinasuvista eläkeikäisistä on naisia. Yli 65-vuotiaiden naisten köyhyys kestää kauemmin kuin muilla, koska heidän joukossaan on paljon pienituloisia eläkeläisiä joiden tulot eivät muutu. (Tilastokeskuksen tiedote 10/2005, <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet>)

Hyvinvointivaltion yksi tärkeimmistä tehtävistä on tuottaa hyvinvointia kansalaisilleen sekä ehkäistä köyhyyttä (Kiander & Lönnqvist 2002, 22). Suurten ikäluokkien eläköitymisestä aiheutuva eläkemenojen kasvu uhkaa eri EU-maiden julkisen talouden kestävyttä ja vaikuttaa siten myös eläkejärjestelmien rahoitukselliseen kestävyteen. Eläkejärjestelmien rahoituksellisella kestävyydellä on vaikutusta eläkkeiden riittävyteen ja siten eläkeläisten hyvinvointiin. Erityisesti naiseläkeläisten kohdalla tilanne on huolestuttava useissa EU-maissa. On puhuttu jopa köyhyyden naisistumisesta (ks. Julkunen 1992; Repo 1999). Nämä lähtökohdat tekevät naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyyden yleisyyden tutkimisesta erittäin mielenkiintoista.

1.2 Tutkielman tavoitteet ja tutkimusongelmat

Tutkielmassa tarkastellaan naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyyden yleisyyttä eli köyhyysriskiä kolmessa eri EU-maassa. Naisten asema ei ole samanlainen kaikissa hyvinvointimalleissa ja heidän asemansa eroaa myös eläkejärjestelmissä. Eri hyvinvointimallit eroavat sukupuolimalliltaan ja perhekulttuuriltaan, ja heikommassa sosiaaliturvassa naiset maksavat yleensä hintaa siitä, että he tulevat äideiksi ja ovat matalapalkkaisissa ammateissa. Vanhempien sukupolvien suuret erot miesten ja naisten välillä näkyvätkin nyt eläketurvassa. (Julkunen 1992, 40–47)

Tutkielman tavoitteena on verrata naiseläkeläisten toimeentuloa eri hyvinvointimalleja edustavissa maissa eli Iso-Britanniassa, Suomessa ja Italiassa, ja selvittää kuinka toimeentulo on muuttunut kyseisissä maissa ajanjaksolla 1995–2005. Naiseläkeläisten toimeentuloa verrataan jokaisen maan mieseläkeläisten ja työkäisen väestön (16–64-vuotiaat) toimeentuloon, jotta erityisesti sukupuolten väliset erot ja muutokset työkäiseen väestöön nähdään saadaan esille. Toimeentulon vertailupohjana ovat EU15¹ maat. Tutkielman toisena tavoitteena on kuvata ja verrata naiseläkeläisten köyhyysriskin mahdollista muutosta tarkasteltavissa maissa ajanjaksolla 1995–2005.

Väestön ikääntymisellä on monimuotoisia vaikutuksia eri maiden eläkejärjestelmiin ja eläkeläisten toimeentuloon. Suomessa ikärakenteen muutoksen aiheuttamiin tarpeisiin havahduttiin jo 1990-luvun alussa ja viimeisin laaja eläkeuudistus tuli voimaan vuoden 2005 alussa. Tuomisen ja Laitinen-Kuikan (2003, 12) mukaan väestön demografisilla muutoksilla on eläkemenojen kasvun lisäksi vaikutuksensa myös perheinstituutioiden muotoihin. Esimerkiksi avioliitto instituutiona on menettänyt asemaansa nuorten keskuudessa läntisissä hyvinvointivaltioissa, mikä näkyy avoliittojen kasvavana määränä. Myös yksinelävien ja yksinhuoltajien lukumäärä on lisääntynyt, ja ihmiset menevät nykyaikana yhä useammin kuin kerran naimisiin (Hatland 2001 teoksessa Tuominen ja Laitinen-Kuikka 2003, 12). Perhekulttuurilliset muutokset luovat haasteita eläkejärjestelmien nykyaikaistamiselle ja myös naisten perhekeskeisen aseman huomioimiselle. Syvälle meneviä eläkeuudistuksia onkin toteutettu useissa maissa, ja aikaisemmin toteutettuja rakennemuutoksia on jatkettu monissa maissa uuden vuosituhannen alkaessa. (ks. Uusitalo 2006; Laitinen-Kuikka, Bach, Vidlund 2002, 12)

Tutkielman kolmantena tavoitteena on luoda katsaus eri maiden eläkejärjestelmissä tehtyihin uudistuksiin ajanjaksolla 1995–2005. Tarkastelu painottuu erityisesti naisten eläketurvan parantamiseksi tehtyihin uudistuksiin. Naisten asemaan kohdistuvien uudistusten kautta on mahdollista saada lisätietoa siitä, ovatko eläkejärjestelmät huomioineet perhekulttuureissa tapahtuneet muutokset ja naisten perhekeskeisen aseman erityisesti eläketurvan näkökulmasta. Näiden tulosten yhteydessä on mahdollista tehdä päätelmiä siitä, mihin suuntaan naisten eläkeiän toimeentulo on tulevaisuudessa kehittymässä.

¹ EU15 maihin kuuluvat Itävalta, Belgia, Tanska, Suomi, Ranska, Saksa, Kreikka, Irlanti, Italia, Luxemburg, Alankomaat, Portugali, Espanja, Ruotsi, Iso-Britannia (www.stats.oecd.org)

Tutkielman tutkimusongelmat ovat seuraavat:

1. Miten naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyysriski ovat muuttuneet eri hyvinvointimalleja edustavissa maissa ajanjaksolla 1995–2005?
2. Mitä uudistuksia kyseisten maiden eläkejärjestelmissä on toteutettu naisten eläketurvan parantamiseksi?

Eläketurvan pilarimallista johtuen julkisten ja yksityisten eläke-etuuksien painotus vaihtelee eläkeläisten toimeentulossa. On väitetty, että maissa, joissa on universaalinen, tasapuolinen eläkejärjestelmä, eli joissa valtio takaa eläkeläisille kattavan ja riittävän vähimmäistoimentulon korkeilla julkisilla tulonsiirroilla, tuloerot ovat pieniä ja tulonjako näin tasaisempaa (Myles 1989 teoksessa Brown & Prus 2003, 3). Brownin ja Prusin (2003,3) mukaan tasaisen tulonjaon on taas väitetty olevan yhteydessä matalaan köyhyysriskiin.

Miten tehokkaasti eri hyvinvointivaltiot pienentävät tuloeroja ja vähentävät köyhyyttä? Kianderin ja Lönnqvistin (2002, 77) mukaan tässä suhteessa maiden välillä on selviä eroja. Erilaiset hyvinvointivaltiotyypit tuottavat erilaisia tuloksia tulonjaon ja köyhyysriskin suhteen. Tämän perusteella tutkielmalle voidaan asettaa hypoteesi:

Tasaisella tulonjaolla on suora yhteys matalaan köyhyysriskiin.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tieteellinen tutkimus on toimintaa, jossa asetetaan ja ratkotaan tutkimusongelmia (Tuomivaara 2005, <http://www.mm.helsinki.fi/~ttuomiva/>). Tämän tutkielman tutkimusongelmia ratkaistiin tarkastelemalla aihepiiriä laajemmassa teoreettisessa toimintakentässä ja hahmottamalla käsitteellisesti siihen liittyviä kausaalisuhteita (syy-seuraus-suhteet). Analysoimalla ja vertaamalla kansainvälisesti vertailukelpoista maakohdata tilastotietoa selvitettiin tutkittavien kohteiden ajallista muuttumista. Tutkielmassa tehtiin tulkintoja ja päätelmiä yhdistämällä tilastotiedoista saatava tieto teoreettiseen aineistoon.

Tutkielmaa voidaan pitää kvantitatiivisena tutkimuksena, koska tutkimuskohde on yhteiskunnallinen ilmiö, jota tarkastellaan virallisten tilastojen valossa. Tutkielmassa käytetty tilastoaineisto pohjautuu Eurostatin tietopankin tilastotietoihin, jotka perustuvat EU:n tutkimuksiin ja tilastoihin tuloista ja elinoloista (EU Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC), Euroopan unionin kotitalouspaneelin (ECHP) tutkimuksiin ja eri EU-maiden kansallisiin kotitalouspohjaisiin tulokyselyihin. Eurostat on varmistanut tilastoissa käytettyjen metodien yhtenäisyyden saavuttaakseen käytettyjen määritelmien ja konseptien kansainvälisen vertailukelpoisuuden. Tutkielman aihepiirin kannalta on siten oletettu, että Eurostatin tilastotiedot antavat parhaimman ja vertailukelpoisimman tiedon tutkittavasta ilmiöstä. (Zaidi ym.2006, 3) Kansainvälisten tilastojen käytöstä on kuitenkin huomioitava se, että tilastot ovat aina muutaman vuoden vanhoja, ja ne heijastavat siten mennyttä tilannetta. Tilastotietojen analysoinnissa ja päätelmissä onkin hyvä muistaa se, että maiden oma historia, omat sosiaalipoliittiset instituutiot, muutokset lainsäädännössä sekä väestölliset erityispiirteet ja työhön osallistumismallit ovat tekijöitä, joita on vaikea vakioida vertailuasetelmassa. (Heikkilä & Karjalainen 2000, 19–22)

Tutkielma pyrkii myös kuvaamaan ja selittämään tutkimuskohteena olevaa ilmiötä, ja se täyttää siksi myös deskriptiivisen tutkimuksen tunnusmerkit. Yksi deskriptiivisen tutkimuksen tutkimusotteista on nomoteettinen tutkimusote, jota tutkielma noudattaa. Nomoteettisessa tutkimusotteessa etsitään ilmiöiden lainalaisuuksia ja niiden syy-seuraussuhteita tilastollisten yleistysten kautta.

Tutkielman rakenne muodostuu teoria- ja empiriaosuudesta, jossa nojaututaan kulloinkin yhteen teoriaan ja vähintään kohtuulliseen määrään tilastollisia havaintoja. Nomoteettinen tutkimusote on tutkielman aihealueeseen nähden sopiva, sillä asetettuihin tutkimusongelmiin pystytään vastaamaan vain teoriaa ja tilastotietoja analysoimalla. Nomoteettinen tutkimusote pitää luonnontieteitä esikuvanaan ja se nojaa positivismiin perinteeseen. Tieteenfilosofiselta lähtökohdalta tutkielman lähestymistapaa voidaan näin ollen pitää positivismiin pohjautuvana. (Näsi 2006, <https://intrawww.uta.fi/laitokset/talti>)

Tutkielman pääpaino on naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyysriskin tarkastelussa ja vertailussa. Toimeentuloa ja toimeentuloeroja arvioidaan tutkielmassa kotitalouden käytettävissä olevien rahatulojen avulla. Rahatulojen mittaamisessa ja vertailukelpoiseksi saattamisessa on Eurostatin tilastoissa käytetty OECD:n uutta kulutusyksikköasteikkoa. Kulutusyksikköasteikossa kotitalouden käytettävissä oleviin rahatuloihin² lasketaan yleensä tuotantotehtäjäntulojen, kuten palkan, yrittäjäntulon ja varallisuudesta saatavien omaisuustulojen, lisäksi kotitalouden saamat ja maksamat tulonsiirrot. Jotta kooltaan ja rakenteeltaan erikokoisia kotitalouksia voidaan verrata, on kotitalouden käytettävissä olevat tulot muunnettava kulutusyksikköasteikolla jäsenkohtaiseksi ekvivalenttituloksi. Tarkastelun kohteena on näin kulutusyksikköasteikon avulla henkilö, vaikka toimeentulon osalta otetaan huomioon koko kotitalous. (Rantala 2006, 89–91)

Tutkielman toisena tavoitteena on tarkastella ja verrata naiseläkeläisten köyhyden yleisyyden ajallista muuttumista Iso-Britanniassa, Italiassa, Suomessa ja EU15 maissa keskimäärin. Köyhyden yleisyyttä arvioidaan ns. köyhyysriskin avulla. Köyhyden mittaamisessa käytetään apuna EU:n määrittelemää 60 prosentin ja OECD:n käyttämää 50 prosentin suhteellisen köyhyysrajan määritelmiä. Kahden mittarin käyttöä perustellaan tutkielmassa sillä, että köyhyden muutos ja maiden väliset erot ovat herkkiä valitulle köyhyysrajalle. Esimerkiksi, kun köyhyysrajaa nostetaan 50 prosentista vaikkapa 60 prosenttiin, kuva köyhyydestä saattaa kokonaan muuttua. Alemmalla köyhyysrajalla tutkimuksen kohderyhmä ei ole köyhä ja ylempi köyhyysraja osoittaa taas juuri kohderyhmän kaikkein köyhimmäksi.

Valitun köyhyysrajan vaikutuksia tuloksiin voidaan maiden välisessä vertailussa selvittää herkkyysanalyysillä. Tällöin verrataan sitä, tuottavatko eri tasoille sijoitetut köyhyysrajat (50 % ja 60 %) yhteneväisen kuvan muutoksen suunnasta tai vertailevassa analyysissä maiden järjestyksestä. Tulokset ovat perusteltuja jos kaikki köyhyysrajat

² Käytettävissä olevat tulot vuodessa = A + B – C, jossa:

A = Tuotantotehtäjäntulos: palkkatulot + yrittäjäntulot + omaisuustulos (ei sisällä laskennallisia tuloeriä, joita on esimerkiksi omistusasumiseen liittyvä asuntotulo)

B = Saadut tulonsiirrot: yleiset sosiaaliturvaetuudet (esim. kansaneläke) + työsuhteeseen perustuvat sosiaaliturvaetuudet (esim. työeläke) + sosiaaliavustukset (esim. toimeentulotruki) + muut tulonsiirrot

C = Maksetut tulonsiirrot: verot + sosiaaliturvamaksut + työ- ja yrittäjäeläkevakuutusmaksut + muut

tuottavat yhteneväisen tuloksen. (Atkinson 1989 teoksessa Kangas & Ritakallio 1996, 16–18)

1.4 Tutkimuksen rajaukset

Tutkielman kohderyhmän muodostavat yli 65-vuotiaat naiset. 65 vuoden ikä on tarkasteltavissa maissa yleinen vanhuuseläkeikä, vaikkakin sukupuoleen perustuvia eroja löytyy. Yli 65 vuoden ikä on kuitenkin yleisesti hyväksytty määritelmä eläkeikäiselle kansainvälisissä tutkimuksissa, ja siten tutkielman kohderyhmäksi rajautuvat yli 65-vuotiaat naiseläkeläiset (Rantala 2006, 92).

Monet EU-maat ovat aloittaneet eläkejärjestelmiensä uudistamisen jo 1990-luvun alussa. Tarkasteltava ajanjakso rajautuu tutkielmassa vuosille 1995–2005, sillä Suomi liittyi Euroopan unioniin vasta vuonna 1995. Italia on yksi Euroopan unionin perustajamaista ja Iso-Britannia liittyi unioniin jo vuonna 1973. Tarkastelun ajanjakson rajaamista vuosille 1995–2005 voidaan tutkielman EU-näkökulman kannalta pitää näin perusteltuna.

Naiseläkeläisten toimeentulon tarkastelussa vertaillaan aluksi eri maiden vähimmäiseläkkeiden ominaisuuksia ja kuukausitasoja sekä minimitoimeentulon vuositasoja. Vähimmäiseläkkeillä tarkoitetaan vähimmäiseläkejärjestelmistä maksettavia vähimmäistoimeentulon (minimitoimeentulon) turvaavia etuuksia, joita ovat esimerkiksi vanhuuseläke, varhaiseläke, työkyvyttömyyseläke ja perhe-eläke (Mäkinen 2003, 15). Vähimmäiseläkettä maksetaan sellaiselle vanhukselle, jolla ei ole työuraa, eli joka ei ole oikeutettu minkäänlaiseen työeläkkeeseen. Koska tutkielman kohderyhmänä ovat yli 65-vuotiaat naiseläkeläiset, vähimmäiseläkkeiden tarkastelun ulkopuolelle jäävät luonnollisesti sekä varhais- että työkyvyttömyyseläkkeet³. Yli 65-vuotiaiden naisten eläketurvan näkökulmasta vähimmäiseläkkeistä tärkeimpiä ovat tasa- ja kansaneläkkeet sekä perhe-eläkkeet. Näin ollen toimeentulon tarkastelu

³ Työkyvyttömyyseläkettä maksetaan vain 16–64-vuotiaille. Oikeus yksilölliseen varhaiseläkkeeseen on vain ennen vuotta 1944 syntyneellä. Myös yksilöllinen varhaiseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan ollessa viimeistään 64-vuotias. (www.kela.fi)

vähimmäiseläkkeiden osalta rajautuu koskemaan vain tasa – ja kansaneläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Naiseläkeläisten toimeentulon ajallista muutosta tarkastellaan myös Eurostatin tietokannasta haettujen kansainvälisesti vertailukelpoisten tilastotietojen avulla. Toimeentulon tarkastelu on toteutettu vertailemalla yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten ostovoimakorjattuja mediaaniekvivalentteja rahatuloja. Rahatulo muodostuu tuotannon tekijätuloista eli ansiotuloista (palkka ja yrittäjätulot) ja omaisuustuloista sekä saaduista tulonsiirroista (kansaneläkkeet ja työeläkkeet), joista on vähennetty maksetut tulonsiirrot (välittömät verot ja sosiaaliturvamaksut) (Ahonen 2006, 112). Naiseläkeläisten toimeentulon tarkastelussa on mukana näiltä osin siis myös työeläkkeet. Työeläkkeisiin luodaan myös hyvin lyhyt katsaus Ison-Britannian, Italian ja Suomen eläkejärjestelmien yleispiirteitä kuvattaessa.

Sekä välittömällä verotuksella että sosiaalisilla tulonsiirroilla on todettu olevan selkeä toimeentuloeroja tasoittava ja tulojen uudelleenjakoa edistävä vaikutus. Toimeentulon ja tulojen tarkastelussa on kuitenkin jouduttu rajaamaan verotuksellinen näkökulma pois, sillä sen sisällyttäminen ei tutkielman laajuus huomioiden ollut mahdollista.

Eurostatin tilastotiedoissa eläkeläiskotitalouden toimeentulosta on jätetty pois laskennalliset tuloerät, jotka sisältävät omistusasumisesta saatavan asuntotulon. Eläkeläisten omistusasuminen eroaa tarkasteltavissa maissa siinä määrin, että sen sisällyttäminen kotitalouden käytettävissä oleviin tuloihin ei ole tämän tutkielman puitteissa mahdollista.

Toimeentulon tarkastelusta on jätetty ulkopuolelle myös yhteiskunnan tarjoamat julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Ahosen (2006, 124) mukaan se, miten eri maiden julkinen sektori osallistuu terveydenhuoltoon, vaikuttaa erityisesti ikääntyneiden toimeentuloon, sillä heillä terveydenhuoltopalveluiden tarve on muuta väestöä keskimääräistä suurempaa. Heikkilän ja Karjalaisen (2000, 25) mukaan juuri tuloihin rajoittuvat maakohtaiset analyysit jättävät usein julkiset palvelut analyysin ulkopuolelle, koska aineistoja tähän ei ole usein saatavilla. (ks. Smeeding ym.1993; Saunders 1994, 185–190 teoksessa Heikkilä & Karjalainen 2000, 25)

Peter Saundersin (Smeeding ym.1993) tekemässä seitsemän maan vertailussa osoitettiin kuitenkin, että tulojakauman muoto ei juuri muutu, vaikka käytettävissä olevan tulon ohella huomioidaan myös subventoitujen julkispalveluiden käytöstä koitua laskennallinen hyöty. Heikkilän & Karjalaisen (2000, 26) mukaan tämän ainoan julkispalvelujen tulojaollista vertailevaa analyysia koskevan tutkitun tiedon mukaan suhteellisesta köyhyydestä ja tuloeroista saatava vertaileva kuva ei siis juurikaan muuttuisi, vaikka julkispalveluiden arvo otettaisiin huomioon.

1.5 Keskeiset käsitteet ja teoreettinen viitekehys

Tutkielman painopiste on naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyysriskin tarkastelussa ja keskinäisessä vertailussa kolmessa eri hyvinvointimalliin kuuluvassa hyvinvointivaltiossa. Tutkielman esimerkkimaiksi on tietoisesti valittu kolme hyvin erilaista maata, jotka kaikki edustavat eri hyvinvointimallia. *Hyvinvointimallit* koostuvat hyvinvointivaltiorhytmistä, jotka ovat sosiaalipoliittiselta rakenteeltaan samantyyllisiä. Tässä tutkielmassa Suomi edustaa esimerkkimaana pohjoismaista hyvinvointimallia, jossa hyvinvointivaltion etujen piiriin kuuluvat kaikki kansalaiset tasapuolisesti ja järjestelmän painopiste on tulonsiirroissa. *Tulonsiirroilla* tarkoitetaan valtion kansalaisilleen maksamia yleisiä sosiaaliturvaetuksia, esimerkiksi työ- ja kansaneläkkeitä sekä muita sosiaaliavustuksia (Rantala 2006, 92).

Iso-Britannia edustaa tutkielmassa anglosaksista hyvinvointimallia, jossa yhteiskunta jakaa vähävaraiset avustuksia ansaitseviin ja ansaitsemattomiin. Malli korostaa työn merkitystä, ja yksityinen sektori osallistuu hyvinvointipalvelujen kustannuksiin työpaikkaetujen ja yksityisten sosiaalivakuutusten kautta. Italiassa sosiaaliturva perustuu paljolti työsuhteeseen ja perheeseen, mikä on tyypillistä mannermaiselle hyvinvointimallille. Tässä mallissa perheen vastuuta korostetaan ja naisen rooli on usein perinteisempi kuin muissa malleissa. (Kosonen 1995, 35)

Tutkielman kohderyhmänä ovat eläkeikäiset naiset. *Eläkeikäisiksi* on yleisesti määritelty yli 65-vuotiaat henkilöt ja *eläkeikäiseksi kotitaloudeksi* kotitalous, jonka viitehenkilö eli suurituloisin henkilö on 65 vuotta täyttänyt. Naiseläkeläisten

toimeentuloa mitattaessa tulokäsitteenä on kotitalouden yksilöä kohden laskettu ekvivalentti rahatulo. Tulokäsitteenä *rahatulo* on olennainen siksi, että se ei sisällä laskennallisia tuloeriä, kuten omistusasumiseen liittyvää asuntotuloa. *Ekvivalenttitulo* lasketaan jakamalla kotitalouden jäsenten yhteenlasketut tulot kulutusyksikköluvulla. Ekvivalenttituloa laskettaessa tarkastelun kohteena on henkilö, mutta toimeentulon osalta otetaan huomioon kotitalous johon hän kuuluu. Tämä tarkoittaa tutkielman kohderyhmän osalta sitä, että koska ekvivalenttitulo on sama kaikille kotitalouden jäsenille, miesten ja naisten välinen ekvivalenttituloero (sekä köyhyysriskiero) määräytyy vailla puolisoa elävien kotitalouksien tuloista. Ekvivalenttituloeron suuruuteen vaikuttaa se, kuinka paljon vailla puolisoa eläviä kotitalouksia maassa on, ja mikä niiden rakenne on. (Rantala 2006, 92)

Kulutusyksikkölu on siis keino ottaa huomioon kotitalouden jäsenten paino kotitalouden kulutusrasituksessa. OECD:n uudessa kulutusasteikossa kotitalouden ensimmäisen aikuisen paino on 1, muiden aikuisten paino on 0,5 ja lasten (0–13 -vuotiaat) paino on 0,3. Kulutusyksikkölu⁴ on näiden painojen summa. Kulutusyksikkölukua käytetään myös köyhyysriskin mittaamisessa. *Köyhyysriski* saadaan kun lasketaan huono-osaisten eli köyhien osuus vastaavasta väestöstä. *Köyhiä* ovat ne henkilöt, joiden ekvivalenttitulo on alle määritellyn köyhyysrajan. Euroopan Unionissa *köyhyysraja* on määritelty 60 prosenttiin väestön keskimääräisestä ekvivalentista mediaanitulosta. OECD käyttää 50 prosentin määritelmää. Näiden määritelmien mukaan köyhiä ovat siis ne tutkielmassa tarkasteltavat yli 65-vuotiaat naiseläkeläiset joiden keskimääräinen mediaani ekvivalenttirahatulo on alle 60 tai 50 prosenttia väestön keskimääräisestä mediaani ekvivalenttitulosta. *Mediaanitulo* on suuruusjärjestykseen asetettujen tulojen keskimääräinen tulo.

Tulokohtaista tarkastelua on perusteltu sillä, että se tarjoaa mittarin materiaalisen hyvinvoinnin arvioinnille vain silloin, kun se on suhteutettu kotitalouden kokoon ja rakenteeseen (Zaidi ym. 2006, 8). Tätä näkökulmaa on perusteltu muun muassa sillä olettamuksella, että suurissa perheissä ihmiset usein yhdistävät rahavaransa ja jakavat ne myös kotitalouden muiden jäsenien kanssa. On todettu, että isommat kotitaloudet

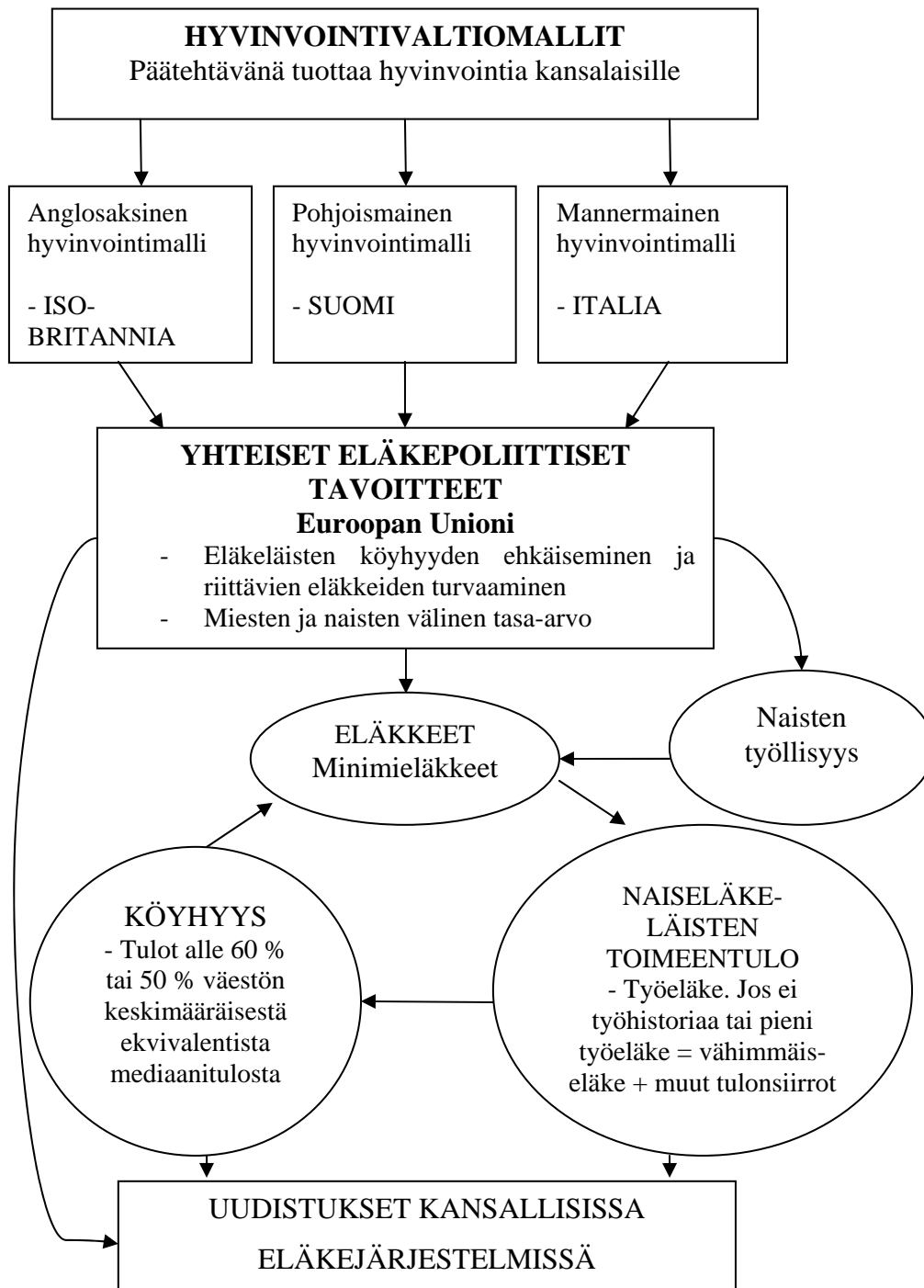
⁴ Esimerkiksi kotitalouden, jossa on kaksi aikuista ja kaksi alle 14-vuotiasta lasta kulutusyksikkölu on 2,1 (= 1,0+0,5+0,3+0,3). Jos tulot tässä kotitaloudessa ovat yhteensä 22 000 €, niin sen jäsenelle laskettu ekvivalenttitulo on 10 476 € (=22 000 / 2,1)

voivat elää vaatimattomammin, sillä heillä on mittakaavaetu pienempiin perheisiin nähden, ja menot ovat siten henkilöä kohden usein pienempiä (Zaidi ym. 2006, 8).

Tutkimusten mukaan suurin osa ikääntyneistä kärsii pitkäaikaisesta köyhyydestä. Tämä on hyvin mahdollista, sillä ikääntyneillä on harvoin mahdollisuutta kasvattaa tulojaan jo eläkkeelle jäätyään. Naisten alhainen työllisyys, matalapalkkaiset työt ja perhevelvoitteiden aiheuttamat katkokset työhistoriassa vaikuttavat naisten eläketurvan tasoon. Vähimmäiseläkettä saavien naiseläkeläisten näkökulmasta usein ainoat eläkettä korottavat tulonlähteet ovat sosiaaliavustukset ja leskeneläke. (ks. Uusitalo 2006; Tuominen ja Laitinen-Kuikka 2003) Hyvinvointivaltion tehtävänä on hyvinvoinnin tuottamisen lisäksi myös köyhyyden ehkäiseminen. Eläkeläisten köyhyys ja köyhyyden ehkäiseminen ovat myös osa Euroopan unionin määrittelemiä yhteisiä eläkepoliittisia tavoitteita. Sukupuolten välisellä tasa-arvolla on erityisen tärkeä merkitys erityisesti naiseläkeläisten köyhyyden ehkäisemisessä tulevaisuudessa.

Kuviossa 2 on kuvattu tutkielman teoreettinen viitekehys. Teoreettisella viitekehyksellä on pyritty luomaan selkeä kuva tutkielman aihepiiristä ja kirkastamaan aihealueen käsitteiden välisiä yhteyksiä.

KUVIO 2 Tutkielman teorettinen viitekehys

Teorettinen viitekehys on rakennettu tutkielman teorian pohjalta. Nuolilla on pyritty havainnollistamaan tutkielman käsitteiden ja määritteiden välisiä yhteyksiä, sekä kuvaamaan pääpiirteisesti tutkielman lukujen sisältöä.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa esitellään tarkasteltava aihealue yhdessä tutkielmalle asetettujen tavoitteiden ja ratkaistavien tutkimusongelmien kanssa. Ensimmäisessä luvussa esitellään myös tutkielman keskeiset tutkimusmenetelmät sekä aihealueeseen liittyvät olennaiset rajaukset. Tämän jälkeen kuvaillaan lyhyesti tutkielman teoreettinen viitekehys yhdessä tutkielman keskeisten käsitteiden kanssa. Luvun lopuksi luodaan katsaus tutkielman aihealueesta tehtyihin ja julkaistuihin tutkimuksiin ja teoksiin.

Tutkielman toinen luku käsittelee hyvinvointivaltioiden ja mallien syntyä, historiaa, käsitettä sekä määritelmiä. Tämän lisäksi luvussa tarkastellaan tutkielman aihealueeseen kuuluvia hyvinvointimalleja hieman tarkemmin, ja tehdään lyhyt katsaus kyseisten maiden eläkejärjestelmien pääpiirteisiin. Luvun lopussa on tuotu esille tutkielman aihealueen kannalta olennaisia hyvinvointimallitutkimukseen liittyviä naisnäkökulmia.

Kolmas luku käsittelee köyhyyttä ja siihen liittyviä määritelmiä, sekä yleisesti köyhyystutkimuksessa käytettäviä mittareita ja metodeita. Luvussa tarkastellaan myös Euroopan Unionia (EU) ja unionin asettamia tavoitteita erityisesti eläkeläisten köyhyyden ehkäisemiseksi. Neljännessä luvussa käsitellään naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyysriskiä, mutta luvun alussa toteutetaan empiirinen tarkastelu eri hyvinvointimallien laajuuksista. Tämän jälkeen tarkastellaan jo eläkkeellä olevien naiseläkeläisten ja tulevaisuuden naiseläkeläisten toimeentulon kannalta tärkeää ulottuvuutta eli naisten työllisyyttä. Naisten toimeentuloa käsitellään hyvin laajasti sekä vähimmäiseläkkeiden (minimitoimeentulo) että myös työeläkkeet huomioon ottavien mediaaniekvivalenttien rahatulojen osalta. Naiseläkeläisten toimeentuloa verrataan samanikäisiin mieseläkeläisiin sekä työssäkäyvän väestönosan tuloihin kaikissa tarkasteltavissa maissa. Luvussa käsitellään kattavasti myös naiseläkeläisten köyhyyden yleisyyttä eli köyhyysriskiä sekä todistetaan köyhyysriskiin ja tulonjaon tasaisuuteen liittyvä hypoteesi.

Tutkielman viidennessä luvussa luodaan katsaus Iso-Britanniassa, Italiassa ja Suomessa toteutettuihin kansallisiin eläkeuudistuksiin erityisesti naisten eläketurvan näkökulmasta. Kuudennessa luvussa tehdään yhteenveto ja johtopäätökset tutkielman tavoitteiden saavuttamisesta ja tutkimusongelmiin vastaamisesta. Luvun lopuksi esitellään mahdollisia jatkotutkimusehdotuksia kyseiseen aihealueeseen liittyen.

1.6 Kirjallisuuskatsaus

Hyvinvointivaltioiden mallityologioista, mallien konvergenssista ja mallien murroksesta on tehty paljon tutkimusta. (ks. esimerkiksi Esping-Andersen 1990; Julkunen 1992; Kosonen 1995; 1998; Saari 2006) Ehkä tunnetuimman hyvinvointivaltioiden tyypittelyyn perustuvan mallityologian laati Gösta Esping-Andersen, joka kirjassaan ”*The Three Worlds of Welfare Capitalism*” (1990) esitteli kolme erilaista hyvinvointiregiimiä, eli mallia. Esping-Andersenin kehittämä mallijärjestelmä kiteytti hyvin eri hyvinvointivaltioiden keskinäisiä eroja, ja se on toiminut pohjana monille hyvinvointimalleja tarkasteleville tutkimuksille.

Hyvinvointivaltiota on tarkasteltu myös sukupuolimallien näkökulmasta. Esping-Andersenin mallityologiaa kritisoitiin erityisesti sen sukupuoliulottuvuuden puuttumisesta. Julkunen pohtiikin teoksessaan ”*Hyvinvointivaltio käännekohdassa*” (1992) hyvinvointivaltiota naisten näkökulmasta ja tarkastelee sukupuolimallien murrosta yhdessä yhdentyvän Euroopan luomien mahdollisuuksien ja uhkien kanssa.

Kosonen tuo teoksessaan ”*Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot*” (1995) esille tutkielman hypoteesin kannalta erään tärkeän näkökulman. Kososen (1995, 46) mukaan hyvinvointivaltioiden arvioinnissa korostetaan usein tasa-arvoisuuden asteen kriteeriä. Tasa-arvoisuuden toteutumista tutkitaan hyvinvointivaltiossa yleisimmin tulonjaossa eli käytettävissä olevien tulojen jakautumisessa eri väestöryhmien kesken. Tästä näkökulmasta köyhyys liittyy läheisesti tulonjakoon: kovin epätasainen tulonjako jättää suuren osan väestöstä köyhyysrajan alapuolelle.

Eläkkeiden riittävydestä ja eläkeläisten köyhyydestä on tehty paljon tutkimuksia sekä Suomessa että muualla maailmassa. Naisten eläkeiän toimeentuloon ja köyhyyteen keskittyviä tutkimuksia on kuitenkin löydettävissä vähän, mikä saattaa johtua sukupuoleen perustuvien tilastotietojen puutteesta. Asiaan on tulevaisuudessa todennäköisesti tulossa muutos, sillä sukupuoleen perustuvia tietopankkeja on jo perustettu (esimerkiksi UNECE:n Gender Statistics).

Naiseläkeläisten toimeentuloa on tarkasteltu Smeedingin ja Sandströmmän vuonna 2005 julkaisemassa tutkimuksessa ”*Poverty and Income Maintenance in Old-Age, Cross-National view of Low Income Older Women*”. Tutkimus selvittää kohderyhmän toimeentuloa ajanjaksolla 1998–2000 seitsemässä eri maassa ja käyttää suhteellisen köyhyysriskin 40 prosentin ja 50 prosentin rajoja. Tarkasteltavat maat jakautuvat englanninkielisiin maihin (USA, Iso-Britannia ja Kanada), keskieuropalaisiin maihin (Saksa ja Italia) sekä pohjoismaihin (Suomi ja Ruotsi). Tutkimuksen mukaan erot eläketurvan tasossa vanhempien ja nuorten ikäluokkien kesken kasvavat tulevaisuudessa. Naisten työllisyyden kasvu on kasvattanut naisten mahdollisuutta yksilöllisen työeläkkeen kartuttamiseen, mutta kaikki suurten ikäluokkien naiset eivät kuitenkaan hyödy tästä mahdollisuudesta. Tutkimuksen mukaan köyhyysriski pysyy korkeana erityisesti eronneiden, naimattomien ja leskinaisten keskuudessa.

Myös Repo (1999) on tutkimuksessaan ”*Naiset ja eläketurva*” vertaillut naistutkimuksen näkökulmasta naisten asemaa Suomen, Ison-Britannian ja Saksan eläkejärjestelmissä. Repo on analysoinut kyseisten maiden eläkejärjestelmiä naisten asemaan liittyvien tilanteiden, kuten lastenhoitoajan, avioeron ja lesken aseman avulla. Hän sivuaa tutkimuksessaan myös vanhojen naisten köyhyyttä ja tarkastelee sukupuolten välisiä eroja eläkejärjestelmissä. Tutkimus painottuu varsinaisessa vertailussa kuitenkin enemmän naisten aseman kuvaukseen Suomen eläkejärjestelmässä.

Revon (1999) tutkimus osoitti, että Suomen, Ison-Britannian ja Saksan eläkejärjestelmien suurimmaksi keskinäiseksi eroksi osoittautui kansaneläkejärjestelmä tai sen puuttuminen. Erityisesti naisten kannalta asumiseen perustuva kansaneläkejärjestelmä on tärkeä, sillä se tarjoaa turvaa koko työikäisen aktiiviajan kotona viettäneille äideille ja lisäturvaa pienen työeläkkeen kartuttaneille. Tutkimuksen mukaan kaikissa kolmessa maassa naisten ja miesten palkka- ja työhistoriaerot heijastuivat naisten eläketurvaan. Naisten omaan työhistoriaan perustuvat ansioeläkkeet jäivät huomattavasti pienemmiksi kuin miesten eläkkeet. Repo (1999, 97) toteaa, että ”*Vakuutus pohjaiset ja ansiosidonnaiset eläkejärjestelmät uusintavat kaikkialla naisten ja miesten palkkaeroja.*”

Suomessa köyhyystutkimusta on tehty paljon erityisesti Turun yliopistossa. Ritakallio on kirjoittanut aiheesta lukuisia tutkimuksia, muun muassa köyhyysrajojen määrittelystä, metodeista, trendeistä ja tulosten erilaisuudesta eri köyhyysmittareilla. Erityisesti Ritakallion ja Kankaan kirjassa *"Kuka on köyhä"* (1996) on koottu merkittävä osa köyhyystutkimuksen menetelmällisestä kirjosta. Kirja käsittelee onnistuneesti myös köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksen menetelmiin liittyviä ongelmia ja niiden päällekkäisyyksiä sekä vaikutuksia tuloksiin. Kirjan mukaan valitulla menetelmällä on köyhyystutkimuksessa oma vaikutuksensa tuloksiin. Tämä käy esille kirjassa toteutetussa tutkimuksessa, jossa köyhyyttä mitattiin viidellä eri menetelmällä. Ainoastaan toimeentulotukea saavat olivat köyhiä jokaisella viidellä eri menetelmällä mitattuna.

Eläketurvakeskus julkaisi viime vuonna eläkeläisten toimeentuloon liittyvän tutkimuksen: *"Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo, Kehitys vuosina 1990–2005"*. Kirja käsittelee laajasti suomalaisten eläkeläisten toimeentuloa, kehitystä ja eläkejärjestelmässä tapahtuneita muutoksia sekä tulevaisuuden haasteita vuosien 1990–2005 aikana.

EU:n komissio on myös julkaissut eläkeläisten köyhyyteen liittyviä raportteja, joissa tarkastelun kohteena ovat kaikki EU-maat. Tärkeää tutkimustietoa köyhyydestä ja erityisesti naisten köyhyydestä tuottaa Luxemburg Income Study (LIS), jonka tutkimussarjoissa on tehty vertailevia tutkimuksia eri maiden kesken (ks. esimerkiksi Smeeding & Sandström 2005).

2 HYVINVOINTIMALLIT

2.1 Hyvinvointivaltion historia ja käsitteen synty

Hyvinvointivaltion syntyä on vaikea määritellä tietylle ajankohdalle, sillä hyvinvointivaltioiden sosiaaliset etuudet ja palvelut ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa ja ne peilaavat usein myös kyseisen maan historiallista kehitystä. Hyvinvointivaltion perusteiden synty on ollut kuitenkin tapana sijoittaa 1800-luvun loppuun, jolloin varhaista teollistumista seurasi monissa maissa liberalistinen ajattelutapa⁵. Liberalismin heikkous ja erityisesti Saksan patriarkaalinen traditio johtivat siihen, että 1880-luvulla Saksassa otettiin käyttöön ensimmäisiä sosiaalivakuutuksen muotoja. (Kosonen 1987, 28)

Modernin hyvinvointivaltion synnyn nähdään usein perustuvan keskeisesti William Beveridgen raporttiin, joka ilmestyi vuonna 1942. Raportista huolimatta synty sijoitetaan kuitenkin usein 1880-luvun ja ensimmäisen maailmansodan välille, jolloin tapahtui teollisten yhteiskuntien läpimurto. Heikkilän ja Karjalaisen (2000, 19–22) mukaan toisen maailmansodan jälkeen kaikissa läntisissä hyvinvointi-kapitalistisissa demokraattisissa valtioissa rakennettiin mittavia hyvinvointijärjestelmiä. Hyvinvointivaltio ei ole kuitenkaan noussut suoraviivaisesti taloudellisten riskien lisääntymisestä, vaan se pohjautuu ennemmin valtioiden muodostumiseen ja erityisesti kansallisvaltioiden lujittumiseen. Kansallisvaltion voi nähdä järjestelmänä, joka toimii kansantalouden ehtojen ylläpitäjänä mutta myös valtion kansalaisten toimeentulon ja integraation edistäjänä. Tästä näkökulmasta kehittynyt kansallisvaltio on myös kehittynyt hyvinvointivaltio (Kosonen 1995,12).

Laajasti ymmärrettynä hyvinvointivaltiolla viitataan yhteiskunnan muotoon, yhteiskuntaan, jossa valtio hoitaa pääosan hyvinvointipalveluista tai valtion muotoon, jonka tehtävissä hyvinvoinnin edistämällä on keskeinen merkitys. Hyvinvointivaltion

⁵ Liberalistinen ajattelutapa perustui siihen, ettei valtiolle annettu merkittävää roolia köyhien tukemisessa ja auttamisessa. (ks. Kosonen 1987).

ideologiaan sisältyy ajatus sosiaalisten ongelmien ja köyhyyden yhteiskunnallisesta alkuperästä, ja yhteisestä vastuusta niiden hoitamisessa. (Julkunen 1992, 12; Kosonen 1995, 13)

Tarkasteltaessa pelkästään hyvinvointivaltion käsitettä on todettu, että se on hyvin monimuotoinen käsite ja siitä on olemassa monia tulkintoja. Hyvinvointivaltion käsite (welfare state) on paikannettu vuoteen 1939 ja Iso-Britanniaan (Kosonen 1987; 1995; Julkunen 1992). Hyvinvointivaltio käsitteen käyttöönotolla haluttiin toisen maailmansodan aikana tehdä ero sotaikäyvään valtioon (warfare state), ja korostaa Ison-Britannian järjestelmän sosiaalista luonnetta. Sir William Beveridge luonnosteli toisen maailmansodan aikoihin ensimmäisen systemaattisen hyvinvointivaltion ohjelman, jossa etsittiin uutta sosiaalista järjestystä ja uusia mahdollisuuksia sodan ja laman kokeneessa yhteiskunnassa (Julkunen 1992, 12).

Hyvinvointivaltion käsitteessä ei voida välttyä siihen liittyvien erilaisten arvojen esiin nousemiselta. Kosonen (1995) toteaa, että arvojen ja tosiasioiden yhteenkytkeytymistä ei voida välttää yhteiskunnallisista tiloista puhuttaessa. Hyvinvointivaltion käsitteessä yhdistyviä arvoja ovat muun muassa: hyvinvointi, yhteishyvä, turvallisuus, julkinen sektori ja sosiaalipolitiikka (Kosonen 1995,13). Hyvinvointivaltion käsite on kuitenkin muuttunut ja laajentunut ajallisten muutosten mukana hyvin paljon. Tämä on yksi syy sille, miksi hyvinvointivaltion käsitteestä on vaikea saada yksiselitteistä ja täsmennettyä kuvaa (Kosonen 1987, 11–13; Saari 2006, 22–27).

2.2 Hyvinvointivaltion määrittely ja ominaisuudet

Hyvinvointivaltioita on lähestytty sekä suppeasta näkökulmasta että myös laajasta näkökulmasta. Esping-Andersenin (1990, 2-3) mukaan suppeampi näkökulma pitää hyvinvointivaltiota lähinnä perinteisenä sosiaalisena maaperänä, jossa tulonsiirroilla ja sosiaalisilla palveluilla on suuri merkitys. Myös kotitaloudet ovat mukana tässä näkökulmassa. Laajempi näkökulma hyvinvointivaltioihin pitää sisällään ajatuksen poliittisesta taloudesta, jonka intressit ovat keskittyneet valtion laajempaan ohjaavaan

rooliin taloudessa. Tässä näkökulmassa sellaiset asiat kuin työttömyys, palkat ja makro-ekonominen ohjaus ovat hyvinvointivaltion sisäisiä elementtejä. Tätä hyvinvointivaltiota kutsutaan myös Keynesiläiseksi hyvinvointivaltioksi tai hyvinvointi ”kapitalismiksi”. (Esping-Andersen 1990, 2-5)

Esping-Andersenin (1990, 2-3) esittämien lähestymistapojen lisäksi hyvinvointivaltiota on usein pyritty määrittelemään joko institutionaalista näkökulmasta tai sosiaalimenojen julkismeno-osuuden perusteella. Institutionaalisen näkökulman mukaan valtiota voi pitää hyvinvointivaltiona, jos siellä on lainsäädäntöön perustuvat ja väestön kattavat riskiperusteiset sosiaaliturvajärjestelmät, jotka vastaavat lapsuuteen, vanhuuteen, työttömyyteen, sairauteen ja työtapaturmiin kytkeytyviin riskeihin. (Saari 2006, 27) Tämän institutionaalisen kriteeristön valossa useimpien maiden muuttuminen hyvinvointivaltioiksi sijoittuu Saaren (2006, 27) mukaan kuitenkin vasta 1960- tai 1970-luvulle.

Sosiaalimenoja käytetään hyvin yleisesti kuvaamaan hyvinvointipolitiikan laajuutta. Tällöin tarkoitetaan niitä julkisia menoja, jotka kohdentuvat eläkkeisiin, työttömyysturvaan ja muihin sosiaalisiin tulonsiirtoihin, sekä terveys- ja sosiaalipalveluihin. (Kosonen 1995,36) Tämän menoperustaisen määritelmän mukaan valtiosta tulee hyvinvointivaltio vasta, kun puolet julkisista menoista kohdennetaan sosiaaliturvaan (Saari 2006, 26–27). Sosiaalimenojen osuutta painottava määritelmä jättää Kososen (1995, 41–42) mukaan kuitenkin huomiotta Länsi-Euroopan maiden sosiaaliturvan rakenteen, jossa on monia yksityisiä ja työmarkkinasopimuksiin perustuvia etuuksia ja eri järjestöjen hoitamia palveluja. Kosonen (1995, 14–47) tähdentääkin, etteivät sosiaalisten oikeuksien toteutuminen ja tasa-arvo merkitse aina samaa asiaa. Esimerkiksi korkeatasoiset ansiosidonnaiset tulonsiirrot voivat pikemminkin uusintaa kuin tasoittaa tuloeroja. Sosiaalimenojen suuruus ei myös välttämättä takaa laaja-alaista sosiaaliturvaa tai tasa-arvoa, sillä menoja voidaan käyttää joko huono-osaisia tai hyväosaisia suosivalla tavalla.

Myös taloudellisella tilanteella on oma vaikutuksensa ja se saattaa heijastua sosiaalimenojen suuruuteen pienentämällä jakajana olevaa bruttokansantuotetta (BKT). Näin tapahtui Suomessa 1990-luvulla, kun taloudellinen lama supisti BKT:tä ja sosiaalimenot nousivat 35 prosenttiin BKT:stä. Sosiaalimenojen nousu ei kerro

kuitenkaan hyvinvoinnin paranemisesta, vaan Suomen osalta lähinnä sen perusteiden romahtamisesta. (Kosonen 1995, 14–47) Julkusen (1992, 14) mukaan sosiaalimenojen suuruus ei huomioi laisinkaan hyvinvointivaltioiden välisiä laadullisia eroja. Tärkeämpää kuin sosiaalimenojen suuruus onkin niiden käyttötapa, kohdentuminen ja palvelujen laatu (Julkunen 1992, 14).

Sosiaalimenoihin painottuvan hyvinvointivaltion määritelmän mukaan useimmista länsimaista tuli hyvinvointivaltioita vasta 1990-luvun lopussa. Saaren (2006, 27) mukaan kummankaan edellä mainituista mittareista ei voida siten sanoa mittaavan hyvinvointia, vaan lähinnä järjestelmien kattavuutta ja resursseja.

Hyvinvointivaltioiden ominaisuuksia tutkiessa voidaan niistä erottaa kaksi suhteellisen yleisesti esiintyvää piirrettä, joita ovat sosiaalisten oikeuksien tila ja tasa-arvoisuuden aste. (Ringen 1987, 1-27; Salavuo 1992, 21–60 teoksessa Kosonen 1995, 14) Kososen (1995, 14) mukaan sosiaalisten oikeuksien tila viittaa siihen, kuinka laajasti kansalaiset ovat oikeutettuja sosiaalisiin tulonsiirtoihin ja palveluihin, ja siihen, kuinka korvaavia tulonsiirrot ja laadukkaita palvelut ovat. Nämä oikeudet voidaan turvata järjestelmässä yksityisesti, työmarkkinasopimuksin tai valtiollisesti. Yleensä julkisen vallan jonkinasteinen osallistuminen on sosiaalisten oikeuksien kattavan toteutumisen edellytys, mutta muutoin eri sektorien painotus voi hyvinkin vaihdella eri hyvinvointivaltioissa -ja malleissa. (Kosonen 1995, 14)

Hyvinvointivaltioiden arvioinnissa tasa-arvoisuuden aste on eräs keskeisimpiä kriteerejä. Tasa-arvoisuutta käsitellään yleensä tulonjaossa, eli käytettävissä olevien tulojen jakautumisessa eri väestöryhmien kesken. Näkökulman mukaan myös köyhyys liittyy läheisesti tulonjakoon. Epätasainen tulonjako jättää nimittäin suuren osan väestöstä köyhyysrajan alapuolelle. Tasa-arvoa tulisikin lisätä uudelleenjakoa voimistamalla. Tämän kautta tärkeiksi hyvinvointivaltion tehtäviksi ovat nousseet alueellisen tasa-arvon sekä miesten ja naisten välisen tasa-arvon toteuttaminen. (Kosonen 1995, 14–46).

2.3 Hyvinvointivaltiomallit ja niiden kannatusperusta

Euroopan unioni on ajankohtaistanut hyvinvointivaltioiden -ja hyvinvointimallien välisen kansainvälisen vertailevan tutkimuksen. Hyvinvointivaltioiden perusteita, eroja, kehitystä ja erityisesti mallien välistä konvergenssia onkin tutkittu jo paljon (esim. Kosonen 1987; 1995; 1998; Esping-Andersen 1990; Saari 2006). Eri hyvinvointivaltioiden ja niiden sosiaalipoliittisten järjestelmien välillä on kuitenkin huomattavasti eroja. Näiden erojen perusteella on usein nimetty erilaisia hyvinvointivaltio- ja sosiaalipolitiikan malleja, jotka ryhmittyvät regiimeiksi eli maaryhmiksi. (Julkunen 1992; Saari 2006, 31)

Tarkasteltaessa hyvinvointimallien historiaa, esiin nousee usein nimi Richard Titmus (1974). Kirjassaan ”*Social Policy*” Titmus (1974) jaotteli sosiaalipoliittiset järjestelmät kolmeen päätyyppiin: marginaaliseen, työperusteiseen ja institutionaaliseen (ks. Julkunen 1992; Jäntti, Kangas & Ritakallio teoksessa Kangas 1996, 36) Tunnetuimman ja eniten keskustelua herättäneen jaottelun teki kuitenkin Esping-Andersen (1990), joka teoksessaan ”*The Three Worlds of Welfare Capitalism*” kehitti uudelleenrakennettuja ja uuteen teoriaan pohjautuvia hyvinvointimalleja, ja jaotteli hyvinvointivaltiot kolmeen hyvinvointivaltioregiimiin. Nämä kolme hyvinvointiregiimiä jakaantuivat liberaaliin, konservatiiviseen ja sosiaalidemokraattiseen malliin, ja sisälsivät hyvin paljon samanlaisia piirteitä kuin Titmusin (1974) aiemmin jaottelemat sosiaalipoliittiset järjestelmät.

Esping-Andersenin (1990, 26–27) toteuttamassa jaottelussa liberaalissa hyvinvointimallissa hallitsevat tarveharkintaiset, keskiverto-universaalit tai kohtuulliset sosiaalivakuutusjärjestelmät. Etuuksiin ovat oikeutettuja vain kaikkein huono-osaisimmat. Tämä malli painottaa työn merkitystä. Etuuksien saaminen onkin siten hyvin tiukasti valvottua ja usein yksilötasolla leimattua. Tästä johtuen valtio korostaakin markkinoiden tarjoamia yksityisiä hyvinvointijärjestelmiä. Liberaalia hyvinvointimallia kuvaavia maita ovat Yhdysvallat, Iso-Britannia, Kanada ja Australia.

Konservatiivinen malli takaa Esping-Andersenin (1990, 26–27) mukaan korkeammat etuudet kuin liberaalinen malli, sillä sen etuudet perustuvat ansiotyöhön.

Konservatiivisissa hyvinvointivaltioissa valtion rooli on toimia ensisijaisena hyvinvoinnin luojana, mikä näkyy markkinoiden pienessä roolissa sekä yksityisten ja ammatillisten järjestelmien marginaalisena toimintana markkinoilla. Konservatiivisille hyvinvointivaltioille tyypillinen vaikuttaja on Esping-Andersenin (1990, 26–28) mukaan myös kirkko, joka on vahvasti sitoutunut perinteisten perheideologien säilyttämiselle. Sosiaalivakuutus kattaa tyypillisesti vain työelämästä sivussa olevat vaimot, ja perhe-etuudet korostavat äitiyttä. Lasten päivähoido ja muut perheille suunnatut palvelut ovat alikehittyneet. Konservatiivinen malli korostaa valtion periaatetta tulla apuun vain siinä tapauksessa kun perheen toimintakyky pitää huolta jäsenistään on uupunut. Malli suosii erityisesti niitä, jotka ovat osallistuneet kohtalaisen pitkän ajan palkkatyöhön. Konservatiivinen hyvinvointimalli ei Esping-Andersenin (1990, 26–28) mukaan näin ollen tasoita eri yhteiskuntaryhmien välisiä eroja, kuten sosiaalidemokraattinen hyvinvointimalli. Konservatiivista hyvinvointivaltiomallia kuvaavat lähinnä Manner-Euroopan maat.

Sosiaalidemokraattisessa mallissa toimeentulo ei ole vain palkkatyöstä riippuvainen vaan palvelut ja etuudet ovat kaikki kansalaiset kattavia eli universaalisia. Etuuksien taso vastaa sekä työntekijöiden että myös keskiluokan vaatimuksia. Universaalisten tulonsiirtojensa kautta sosiaalidemokraattisen hyvinvointimallin onkin nähty toimivan uudelleenjakavasti eli stratifikaatiota vähentävästi. Esping-Andersenin (1990, 27–28) mukaan sosiaalidemokraattisen mallin maissa sosiaalipolitiikka onkin ollut selkeä voima sosiaalisten uudistusten takana. Sosiaalidemokraattista hyvinvointimallia edustavat yleensä Pohjoismaat. (Esping-Andersen 1990, 26–27)

Lähtökohtana Esping-Andersenin (1990) edellä kuvatussa jaottelussa toimi dekommodifikaatio, joka tarkoittaa työvoiman tavaraluonteen vähentämistä. Esping-Andersenin (1990) mukaan työvoima tulee tavaraksi kun siitä maksetaan palkkaa, ja toimeentulo on siten riippuvaista työnteosta. Toinen hyvinvointimallien erottelun lähtökohta on stratifikaatio, eli hyvinvointivaltiot voivat joko ylläpitää yhteiskuntaryhmien välisiä eroja tai sitten toimia eroja tasoittavaan suuntaan. Esping-Andersenin (1990) mukaan hyvinvointivaltio voi toimia eroja ylläpitävän kehityksen vastavoimana taatessaan ilmaisupalveluja tai työnteosta riippumatonta toimeentuloa.

2.4 Hyvinvointivaltiomalli- ajattelu ja eläkejärjestelmien kuvaus

Edellä tarkasteltiin hyvinvointivaltioiden ja hyvinvointimallien syntyä, toimintaperiaatteita, käsitteitä, määritelmiä ja ominaisuuksia. Hyvinvointimalleja tarkasteltaessa on syytä painottaa, että mallit ovat ideaalityyppejä eikä niitä esiinny juuri täydellisenä missään maassa. Kautton (2005, 12) mukaan hyvinvointivaltioiden kehitykseen on kaikissa maissa vaikuttanut useat eri tekijät ja maiden kehitys on ymmärrettävissä nimenomaan näiden tekijöiden kombinaatioina. Kaikissa maissa talouden, demografian, politiikan ja instituutioiden rooli on korostunut eri aikoina eri tavoin. Näin ollen jokainen maa muodostaa oman ainutlaatuisen kokonaisuutensa, mikä on syytä huomioida päätelmiä tehtäessä. (Kautto 2005, 12)

Kautton (2005, 11–12) mukaan edellä kuvatun kehityksen tuloksena ei ole syntynyt ainoastaan hyvinvointivaltio sellaisena kuin se eri maissa ymmärretään vaan hyvinvointivaltion, markkinoiden ja perheiden luoma kokonaisuus, jossa nämä keskeiset hyvinvointia luovat ja turvaavat instituutiot ovat toisiinsa sidoksissa. Lehtosen (2000, 130–141) mukaan hyvinvointivaltioiden voidaankin todellisuudessa nähdä olevan sekajärjestelmiä, jotka sisältävät piirteitä kaikista hyvinvointimalleista (teoksessa Kosonen 1995, 34–36). Vertaileva hyvinvointivaltiotutkimus onkin usein suuntautunut koettelemaan niin sanottua konvergenssiteesiä, eli ajatusta siitä, että hyvinvointivaltiot niihin kohdistuvien muutospaineiden seurauksena muuttuvat samankaltaisiksi (Kautto 2005, 12).

Kuten edellä todettiin, hyvinvointimallit ovat kokonaisuudessaan erittäin monimuotoisia ja vaikeasti tulkittavia. Niitä on myös kritisoitu. Edellä esitelty Esping-Andersenin mallitypologia on saanut osansa kritiikistä liittyen mallien sukupuoliulottuvuuden puutteeseen ja sosiaalidemokraattisen mallin ihannoimisesta. Mallitypologiaa onkin jälkeempään täsmennetty usein lisäämällä siihen kokonaan uusia maaryhmiä tai pilkkomalla niitä pienempiin kokonaisuuksiin. (Kosonen 1995, 22) Neljänneksi malliksi on esitetty muun muassa eteläeurooppalaista mallia ja laajenevan Euroopan unionin oloissa voitaisiin jo puhua viidennestä itäeurooppalaisesta mallista (Pakaslahti 2002 teoksessa Kautto ym. 2005, 14).

Hyvinvointimallien moninaisuudesta huolimatta tutkielmassa tarkastellaan Esping-Andersenin mallitypologiaan perustuvaa pohjoismainen-mannermainen-anglosaksinen hyvinvointimalliluokittelua. Kuviossa 3 on kuvattu tutkielmassa sovellettava hyvinvointimallitypologia ja malliin tyypillisesti sijoitettavat maat.

KUVIO 3 Pohjoismainen-mannermainen-anglosaksinen hyvinvointimalliluokittelu

Liberaalinen/ Anglosaksinen malli	Sosiaalidemokraattinen/ Pohjoismainen malli	Konservatiivinen/ Mannermainen malli
USA Iso-Britannia Australia Kanada Uusi-Seelanti	Ruotsi Tanska Norja Suomi	Saksa Ranska Belgia Espanja Italia Alankomaat

Mukaillen Kautto (2005, 14).

Vertailevissa hyvinvointimallitutkimuksissa maiden sijoittaminen eri malleihin ei ole aina ollut yhdenmukaista. Esimerkiksi Ison-Britannian sijoittumisesta anglosaksiseen hyvinvointimalliin on ollut erimielisyyksiä. Kosonen (1995, 24–25) ei sijoittaisi Iso-Britanniaa ”liberaaliin” hyvinvointivaltiomalliin, sillä brittiläinen hyvinvointivaltio rakentui maailmansotien välillä ja sodanjälkeisenä aikana laajan julkis palvelujärjestelmän, naisten työhönohallistumisen ja verorahoituksen varaan. Etuudet olivat suunnattu kaikille kansalaisille, vaikka niiden taso ei kohonnutkaan kovin korkeaksi. 1970-luvun puolivälin jälkeen Iso-Britanniassa on kuitenkin ollut vallalla uusliberaali suuntaus, joka on pyrkinyt etuuskien tarveharkintaan ja yksityistämiseen. Tähän suuntaukseen perustuen Iso-Britannia sijoitetaan yleensä anglosaksiseen hyvinvointimalliin kuuluvaksi. Tarkastelemme seuraavaksi tutkielman aihealueeseen kuuluvia hyvinvointimalleja ja niihin kuuluvien maiden eläkejärjestelmiä pääpiirteisesti.

2.4.1 Anglosaksinen hyvinvointimalli

Anglosaksinen hyvinvointimalli tunnetaan toiselta nimeltään myös liberalistisena hyvinvointimallina. Anglosaksisina hyvinvointivaltioina voidaan pitää Yhdysvaltoja, Uutta-Seelantia, Kanadaa, Iso-Britanniaa sekä Australiaa. (Kiander & Lönnqvist 2002, 21) Malliin kuuluville hyvinvointivaltioille on usein tyypillistä se, että julkiset palvelut ja tulonsiirtojärjestelmät eivät välttämättä ole universaaleja eli kaikille tarkoitettuja, vaan pikemminkin tarveharkintaisia ja vähävaraisille suunnattuja. Toisin sanoen yhteiskunta jakaa vähävaraiset avustuksia ansaitseviin ja ansaitsemattomiin. (ks. Esping-Andersen 1990, Kosonen 1995)

Sosiaaliturva rakentuu anglosaksisessa hyvinvointimallissa pitkälti minimiturvan pohjalle. Yksityisillä vakuutuksilla ja palveluilla on erittäin keskeinen merkitys, mikä näkyy valtion sosiaalimenojen alhaisina BKT-osuuksina. Malli korostaa työn merkitystä. Järjestöillä, vapaaehtoistoiminnalla sekä hyväntekeväisyydellä on myös huomattava rooli hyvinvointipalveluiden rakenteessa. Yksityinen sektori osallistuu hyvinvointipalvelujen kustannuksiin työpaikkaetujen ja yksityisten sosiaalivakuutusten kautta. (Kiander & Lönnqvist 2002, 23; Kangas 1996, 1-3)

Anglosaksiseen hyvinvointimalliin kuuluvia hyvinvointivaltioita tarkasteltaessa on syytä huomioda, että maiden väliltä löytyy hyvin suuriakin eroja. Esimerkiksi Iso-Britanniassa on julkinen ja lähes ilmainen terveydenhoitojärjestelmä, kun taas Yhdysvalloissa järjestelmä perustuu kokonaan yksityiseen sairausvakuutukseen ja yksityisiin sairaaloihin. Anglosaksisten maiden järjestelmissä on 1990-luvulla tapahtunut uudistuksia, joissa on edetty kohti järjestelmiä, joissa työhön kannustaminen on saanut entistä suuremman painoarvon. (Kiander & Lönnqvist 2002, 23)

Iso-Britannian eläkejärjestelmä

Ison-Britannian sosiaaliturvajärjestelmä perustuu suurelta osin valtakunnalliseen sosiaalivakuutusjärjestelmään, johon kuuluvat mm. sairaus-, työttömyys-, lesken- sekä muut eläke-etuudet. Iso-Britannian eläkejärjestelmä voidaan jakaa karkeasti joko vakuutusmaksuista riippuviin järjestelmiin tai maksuista riippumattomiin etuuksiin.

Kansanvakuutusjärjestelmä on vakuutusmaksuista riippuvainen järjestelmä, joka takaa vähimmäistoimeentulon palkansaajille ja yrittäjille. (Knuuti 2005, 16)

Iso-Britannian kansanvakuutusjärjestelmä kattaa kaikki 16 vuotta täyttäneet palkansaajat ja itsenäiset yrittäjät. Kansanvakuutuksesta maksetaan työskentelyyn perustuvan vakuutusmaksuajan ja sitä korvaavan ajan mukaan määräytyviä peruseläkkeitä. Peruseläkkeiden vakuutusmaksuajat ovat usein todella pitkiä, esimerkiksi täyden vanhuuseläkkeen saamiseksi vakuutusmaksuja tulee maksaa koko siltä ajalta, jolloin vakuutettu on ollut työikäinen. Näin täydet työurat ovat kuitenkin hyvin harvinaisia, joten vakuutusmaksuaikaa voidaan hyvittää vakuutetuille sairaus, työttömyys, koulutus sekä määrättyjen vammaisuuksien ja äitiysetuuksien maksuajoilta. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 71–72; Knuuti 2005, 16)

Kansanvakuutuksen vanhuuseläkkeen perusosa (Basic State Pension) on tasaeläkejärjestelmä, jossa eläkkeen määrä riippuu kansallisten vakuutusmaksujen suoritusten määrästä (National Insurance Record). Täyden perusvanhuuseläkkeen saamiseksi täytyy maksuja tai hyvityksiä olla maksettuna noin 90 prosenttia koko työhistorian⁶ ajalta. Jos vakuutusaikaa ei ole täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa määrää, mutta kuitenkin vähintään 25 prosenttia työhistorian pituudesta, maksetaan puuttuvan vakuutusajan suhteessa alennettu eläke. Täyttääkseen vaaditun 25 prosentin vähimmäisajan täytyy hakijalla olla normaalisti kuitenkin noin 10–11 vuoden työhistoria. Niille Iso-Britanniassa asuville, joiden vakuutusmaksuihin perustuvat eläkkeet jäävät pieniksi tai joilla ei ole oikeutta näihin eläkkeisiin lainkaan, voidaan kuitenkin maksaa vakuutusmaksuista riippumatonta vanhuuseläkettä, työkyvyttömyysetuuksia ja muita tarveharkintaisia etuuksia. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 73)

Kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeen lisäksi on olemassa lakisääteinen vakuutusmaksuihin perustuva lisäeläkejärjestelmä nimeltään State Second Pension (S2P). S2P-eläke on kansanvakuutuksen lisäeläke perusvanhuuseläkkeen (Basic State

⁶ Työhistorialla tarkoitetaan tässä aikaa siitä verovuodesta, jona vakuutettu on täyttänyt 16 vuotta sen verovuoden loppuun, jolloin vakuutettu saavuttaa vanhuuseläkeiän (Knuuti 2005, 17, Laitinen-Kuikka ym. 2002, 73).

Pension) päälle, josta saatavien etuuksien määrä riippuu tulotasosta vakuutusmaksujen aikaan. (Knuuti 2005, 23)

S2P-lisäeläkejärjestelmästä myönnetään ansioon suhteutettuja eläkkeitä ja järjestelmään kuuluvat ainoastaan palkansaajat. Työnantaja voi kuitenkin korvata työntekijöidensä lakisääteisen lisäeläketurvan työnantajakohtaisella eläkejärjestelyllä tai työntekijä itse voi korvata S2P-eläkkeen henkilökohtaisella eläkejärjestelyllä. Molemmissa tapauksissa korvaavien järjestelyjen tulee antaa vähintään lakisääteisen lisäeläkejärjestelmän tasoisen turvan. Työnantajat järjestävätkin yleisesti kansanvakuutus- ja työeläketurvaa täydentävää lisäeläketurvaa työntekijöilleen. Arviolta puolet palkansaajista kuuluu tällaisen lisäeläketurvan piiriin. Näistä työnantajakohtaisista lisäeläkejärjestelmistä 90 prosenttia korvaa samalla lakisääteisen lisäeläketurvan. (Knuuti 2005, 5-6).

Vakuutusmaksuista riippumatonta järjestelmää ei Iso-Britanniassa ole, vaan jos henkilölle ei ole kertynyt riittävää määrää vakuutusmaksuja on hän oikeutettu hakemaan vakuutusmaksuista riippumattomia eläke-etuuksia. Vakuutusmaksuista riippumattomia eläke-etuuksia ovat muun muassa 80 vuotta täyttäneille suunnattu vähimmäiseläke (over 80's Pension) sekä eläkehyvitys (Pension Credit).

Iso-Britanniassa asuvalle ja 80 vuotta täyttäneelle voidaan maksaa vakuutusmaksuista riippumatonta vähimmäiseläkettä, jos hakijalla ei ole oikeutta vakuutusmaksujen perusteella myönnettävään eläkkeeseen tai eläke jää hyvin pieneksi. Edellytyksenä on kuitenkin, että muut eläkkeet ovat alle vähimmäiseläkkeen tason. Eläkkeen määrä on enintään 60 prosenttia kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeestä (Basic State Pension), ja se oli verovuonna 2005/2006 suuruudeltaan 49,15 puntaa (noin 72 €) viikossa. (Knuuti 2005, 11)

Pension Credit eli eläkehyvitys on suunnattu yli 60-vuotiaille maassa asuville henkilöille. Ison-Britannian hallituksen pyrkimyksenä on ollut Knuutin (2005, 15) mukaan poistaa esteitä eläkesäästämisen tieltä yksilöllistä tulevaa eläkettä varten. Niitä eläkeläisiä, joilla oli omia säästöjä, kohdeltiin aiemmin samalla tavoin kuin niitä, joilla ei ollut laisinkaan säästöjä. Eläkehyvitys palkitsee niitä eläkeläisiä, joilla on säästöjä omaa eläkkeellä oloa varten, ja etuus perustuukin suurelta osin tuloihin, säästöihin ja muihin olosuhteisiin. Säästöjä ja pääomaa ei oteta huomioon, jos pariskunnan

yhteenlaskettu säästöjen määrä on alle 6000 puntaa (noin 8646 €). Eläkehyvityksen takuuosa (guarantee credit) on yksinäiselle henkilölle 109,45 puntaa (noin 158 €) viikossa ja naimisissa olevalle vastaavasti 167,05 puntaa (noin 241 €). Eläkehyvityksen myötä 65 vuotta täyttänyt henkilö voi siis saada ylimääräistä avustusta, jos hänellä on henkilökohtaisia säästöjä eläkkeellä oloa varten. Tämä avustus oli yksinäiselle henkilölle 15,51 puntaa (noin 23 €) ja naimisissa olevalle 20,22 puntaa (noin 30 €). (Knuuti 2005, 14–15) Kaikki edellä mainitut luvut perustuvat verovuoteen 2005/2006.

Ison-Britannian eläkejärjestelmässä yleinen eläkeikä miehille on 65 vuotta ja naisille 60 vuotta. Täysi kiinteämääräinen eläke vakuutusmaksuihin perustuvissa järjestelmissä edellyttää miehiltä 44 vuoden ja naisilta 39 vuoden kansallisia vakuutusmaksuja. Varhennettuun eläkkeeseen ei ole oikeutta, mutta eläkkeiden nostoa voi lykätä niiden saamisen ikärajan täytyttyä. (ks. Knuuti 2005, 5-6)

Ison-Britannian eläkejärjestelmässä on eräs mielenkiintoinen piirre erityisesti naisten eläketurvan kannalta. Nimittäin, eläkkeellä olevan miehen vaimo voi eläkeiän saavutettuaan anoa joko omaan vakuutushistoriaan perustuvaa eläkettä tai miehensä vakuutushistoriaan perustuvaa eläkettä, jos hänellä itsellään ei ole riittävästi vakuutusmaksuvuosia. Vakuutushistoriat voidaan myös yhdistää niin, että eläke on enimmiltään 60 prosenttia täydestä eläkkeestä eli 49,23 puntaa viikossa (72,50 €), jos se on edullisempaa kuin pelkkä omaan vakuutushistoriaan perustuva eläke. Täysi eläke yksinäiselle henkilölle on 82,05 puntaa (118 €) viikossa ja avioparin yhteinen eläke 131,20 puntaa (193 €). Myös eronneella tai leskeksi jääneellä puolisollla on oikeus saada entisen puolison vakuutusajat luetuksi omaksi hyväkseen korkeamman eläkkeen saamiseksi. Edellytyksenä on, ettei hän ole solminut uutta avioliittoa. Eläke voi olla näin enintään yksin asuvan täyden eläkkeen suuruinen. (Knuuti 2005, 18)

Leskivanhemman ja leskeneläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavat vakuutusaikaehdot. Leskivanhemman avustus ja leskeneläke ovat molemmat 82,05 puntaa (noin 120 €) viikossa verovuonna 2005/2006. Täysi leskeneläke maksetaan, jos leski oli puolison kuollessa täyttänyt 55 vuotta. (Knuuti 2005, 22)

2.4.2 Pohjoismainen hyvinvointimalli

Pohjoismainen hyvinvointimalli perustuu työhönsallistumiseen, alhaiseen työttömyyteen ja kattavaan sosiaalipolitiikkaan. Mallille tunnusomaisia piirteitä ovat laajat julkisen sektorin rahoittamat ja tuottamat julkiset hyvinvointipalvelut, jotka koskevat kaikkia kansalaisia. (Kosonen 1995, 23; Kiander & Lönnqvist 2002, 23–24) Esping-Andersenin (1990, 27–28) hyvinvointimallitypologiassa sosiaalidemokraattinen hyvinvointiregiimi kuvaa pohjoismaista hyvinvointimallia, joka painottaa universalismin periaatetta ja dekommodifikaatiota.

Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa sosiaalimenot ovat kohonneet suhteellisen korkeiksi ja järjestelmän pääpaino on tulonsiirroissa. Mallin tavoitteiksi on määritelty mahdollisimman suuri taloudellinen ja sivistyksellinen tasa-vertaisuus, sekä sosiaalinen perusturvallisuus kaikille kansalaisille riippumatta heidän työ- tai perhesuhteistaan. Pohjoismaisen hyvinvointimallin keskeisenä tavoitteena nähdään myös sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen, jota malli on jo monin keinoin rakentanut (ks. Pietilä 2006).

Kianderin ja Lönnqvistin (2002, 25) mukaan pohjoismaista hyvinvointimallia voidaan pitää ikään kuin suurena tulonsiirtokoneena, joka tasaa tuloeroja ihmisten eri elinkaarten vaiheiden välillä ja vähentää näin eriarvoisuutta. Myös Esping-Andersenin (1990) mukaan kansalaisten riippuvuuden vähentäminen sekä itsenäisyyden kannustaminen ovat eräitä sosiaalidemokraattiseen malliin läheisesti liittyviä pyrkimyksiä.

Suomi kuuluu luokittelussaan sosiaalidemokraattiseen hyvinvointimalliin, kuten kaikki muutkin Pohjoismaat. Suomi on ollut sosiaaliturvan tasoltaan muihin Pohjoismaihin verrattuna aina nk. ”perässätulija”. Vuosikymmenten saatossa sosiaalietuuksien taso on kuitenkin parantunut ja noussut hyvin lähelle Skandinaavista tasoa. Suomessa sosiaalietuuksien taso määräytyykin nykyään vähimmäisturvan ja ansiosidonnaisuuden kautta. Vähimmäisturva takaa kaikille kansalaisille heidän työurastaan riippumattoman kohtuullisen perusturvan, ja ansioihin suhteutettu turva takaa kulutustason säilymisen myös aktiiviuran jälkeen. (Julkunen 1992a, 38–39; Ritakallio 1994 teoksessa Repo 1999, 15; Uusitalo 2006, 16–24) Universalisminsa, kattavien etuuksiensa ja

periaatteidensa puolesta pohjoismaisia hyvinvointivaltiojärjestelmiä voidaankin Kianderin ja Lönnqvistin (2002, 24) mukaan pitää varsin ainutlaatuisina.

Suomen eläkejärjestelmä

Suomen eläkejärjestelmä muodostuu ansiotyöhön perustuvasta työeläkejärjestelmästä ja vähimmäisturvan tarjoamasta, asumiseen perustuvasta kansaneläkejärjestelmästä. Suomen kansaneläkejärjestelmä pyrkii turvaamaan vähimmäistoimeentulon niille eläkkeensaajille, joille ei ole karttunut ansioeläkettä laisinkaan tai ansioeläke on jäänyt pieneksi. Kansaneläkelain piiriin kuuluvat kaikki Suomessa asuvat, 16 vuotta täyttäneet henkilöt. Suomen kansalainen voi saada kansaneläkkeen, jos hän on 16 vuotta täytettyään asunut Suomessa yhteensä vähintään kolme vuotta. Kansaneläke myönnetään vain Suomessa asuvalle. Ulkomailla asuttu aika vähentää kansaneläkkeen määrää, sillä eläke suhteutetaan vakuutetun Suomessa asuttuun aikaan. Kansaneläkkeen vanhuuseläkkeen saamisen ikäraja on 65 vuotta. (Pentikäinen & Rantala 2003, 278–284; Hietaniemi & Vidlund 2003, 9-23; www.kela.fi)

Kansaneläke on ollut vuodesta 1996 kokonaan eläkevähenteinen. Tämä tarkoittaa sitä, että kansaneläkkeen määrää vähentävät vakuutetun muualta saadut ansioeläkkeet ja korvaukset. Yksin asuvalle kansaneläkkeen määrä voi asuinpaikasta riippuen ylittää 40 asumisvuoden jälkeen 524,85 euroon kuukaudessa. Taulukossa 1 on esitetty kansaneläkkeen täydet määrät vuoden 2007 tasossa eri kuntaryhmät ja perhesuhteet huomioon ottaen. Kansaneläkkeeseen ei ole oikeutta mikäli ansioeläkkeet ylittävät niille asetetun tulorajan. Yksinäisellä 1. kuntaryhmässä asuvalla ansioeläkkeen tuloraja kansaneläkkeen saamiseksi on 1074,63 € (www.kela.fi)

TAULUKKO 1 Kansaneläkkeen määrä vuonna 2007

Perhesuhteet ja kuntaryhmä	Kansaneläkkeen täysi määrä / kk	Ansioeläkkeet joilla saa täyden kansaneläkkeen	Ansioeläkkeet, joilla ei saa kansaneläkettä
Yksinäinen 1. kuntaryhmä	524,85 €	48,12 €	1 074,63 €
Yksinäinen 2. kuntaryhmä	503,53 €	48,12 €	1 031,96 €
Naimisissa 1. kuntaryhmä	463,28 €	48,12 €	951,46 €
Naimisissa 2. kuntaryhmä	445,12 €	48,12 €	915,21 €

Lähde: Kela (www.kela.fi)

Hakijan asuinkunnan kuntaryhmällä sekä hänen perhesuhteillaan on vähentävä vaikutus kansaneläkkeen määrään. Kalliimmassa kuntaryhmässä asuva saa noin 20 euroa enemmän eläkettä kuin 2 kuntaryhmässä asuva. Yksin asuvalle kansaneläke on taas 50–60 euroa suurempi kuin avio- tai avoliitossa olevalle eläkkeensaajalle. Pienin maksettava kansaneläke on 11,58 euroa kuukaudessa. (www.kela.fi)

Kansaneläkkeen lisäksi pienituloinen vakuutettu voi saada myös erilaisia lisiä. Eläkkeensaajan asumiskustannuksiin maksetaan asumistukea ja eläkkeensaaja voi saada myös hoitotukea. Rintamalisään (42,57€/kk vuonna 2007) ovat oikeutettuja ne eläkkeensaajat, jotka ovat palvelleet rintamalla.

Kansaneläke on koko väestön kattava eläke ja siten Suomen laajin eläkejärjestelmä. Se muodostaa yhdessä ansioeläkkeen kanssa vakuutetun kokonaisaläkkeen. Kokonaisaläketurva voi siis muodostua pelkästä ansioeläkkeestä tai jos ansioeläke on pieni, niin sekä kansaneläkkeestä että ansioeläkkeestä. Niille, joille ei ole työskentelystä karttunut ansioeläkettä lainkaan, eläketurva muodostuu pelkästä kansaneläkkeestä. (ks. Koivusalo, Kammonen & Lämsä 2004; 22–23; Hietaniemi & Vidlund 2003, 9-26; www.kela.fi)

Suomessa lähes kaikki ansiotyö on työeläkettä kartuttavaa. Työeläke tarkoittaa sitä eläkeajan toimeentuloturva, jonka työntekijä on kartuttanut itselleen tehdessään palkkatyötä. Työeläkkeen avulla työntekijä pystyy säilyttämään toimeentulon jatkuvuuden töiden päätyttyä vanhuuden, työkyvyttömyyden, työttömyyden, ikääntyneenä tapahtuvan työttömyyden tai perheenjäsenen kuoleman johdosta (Koivusalo ym. 2004, 11).

Suomen työeläkejärjestelmä takaa kaikille palkansaajille ja yrittäjille vakuutus pohjaiset eläkkeet. Vanhuuseläkkeen saaminen edellyttää eläkeiän täyttämistä, työsuhteen päättymistä ja eläkkeen hakemista. Vanhuuseläkettä voi Suomessa hakea työeläkkeenä 63–68 vuotiaana ja kansaneläkkeenä 65-vuotiaana. Suomessa on mahdollista hakea työeläkkeen vanhuuseläkettä myös varhennettuna 62-vuotiaana. Sitä vähennetään kuitenkin 0,4 prosenttiyksikköä jokaiselta kuukaudelta, jolta vanhuuseläke otetaan varhennettuna. Vanhuuseläkettä voi myös lykätä, jolloin eläkettä korotetaan 0,6 prosenttiyksikköä jokaiselta lisäkuukaudelta. (www.kela.fi)

Aviopuolison kuollessa on alle 65-vuotiailla mies- että naisleskillä oikeus saada yleistä perhe-eläkettä. Perhe-eläkkeen leskeneläkettä voi saada vain aviopuolison kuoleman jälkeen ja se myönnetään kuollessaan Suomessa asuneen edunjäntäjän jälkeen. Myös lesken tulee asua Suomessa edunjäntäjän kuollessa. Jos leskellä ja edunjäntäjällä on tai on ollut yhteinen lapsi, on leskellä oikeus eläkkeeseen, jos avioliitto on solmittu ennen edunjäntäjän 65-vuotispäivää. Perhe-eläke lasketaan edunjäntäjän eläkkeen perusteella. Perhe-eläke, eli leskeneläke ja lapseneläkkeet yhteensä, voi olla enintään edunjäntäjän eläkkeen suuruinen. Jos edunjäntäjä oli eläkkeellä, perhe-eläke lasketaan edunjäntäjän saamasta eläkkeestä. (Pentikäinen & Rantala 1995, 333–334; www.tyoelakelakipalvelu.etk.fi)

2.4.3 Mannermainen hyvinvointimalli

Mannermaiseen hyvinvointimalliin kuuluvat kaikki Länsi- sekä Etelä-Euroopan maat. Mannermainen hyvinvointimalli tunnetaan toiselta nimeltään myös korporatiivisena tai konservatiivisena mallina, ja malli takaa hieman korkeammat etuudet kuin edellä esitelty anglosaksinen malli. Sosiaaliset etuudet liittyvät mannermaisessa

hyvinvointimallissa kiinteästi luokka- status- ja perheasemaan. (Esping-Andersen 1990, 27)

Mannermaisessa mallissa sosiaaliturvalla on pitkät perinteet ja sosiaalimenojen taso on kohonnut keskimäärin varsin korkeaksi. Naisten työhönosallistuminen ei ole kuitenkaan niin laajaa kuin Pohjoismaissa, mikä näkyy siinä, että lasten ja vanhusten hoito on edelleen paljolti naisten ja perheen vastuulla. Sosiaaliturva kiinnittyy ennemminkin työmarkkina -ja perheasemaan kuin kansalaisuuteen. Sosiaaliturvavakuutukset rahoitetaan työnantaja -ja työntekijämaksuilla ja etuudet riippuvat siten paljolti työurasta ja työansioista. Järjestelmä ei tästä johtuen toimi kovinkaan uudelleenjakavasti. Sosiaali- ja terveydenhuollossa julkisten palvelujen osuus on vähäistä ja kirkolle sekä yksityisille järjestöille jää paljon vastuuta. Tässä mallissa sosiaalietuudet ovat siis suhteellisen suuria, mutta samalla järjestelmä ylläpitää kansalaisten eriarvoisuutta uudistamalla luokka- ja statussuhteita. (ks. Esping-Andersen 1990; Kosonen 1995, 35) Mannermaisesta mallin yhtenä piirteestä on verrattain alhainen naisten työhönosallistumisaste. Lisäksi osa-aikatyössä olevien naisten osuus kaikista työssä käyvistä naisista on korkea. (Piekkola & Ruuskanen 2006, 48)

Italian eläkejärjestelmä

Eläketurva Italiassa perustuu ensisijaisesti työntekoon ja suurin osa palkansaajista kuuluu yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään, jota hoitaa kansallinen sosiaalivakuutuslaitos, Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS). Sosiaalivakuutukseen kuuluvat eläkkeiden lisäksi myös sairaus- ja äitiysajan päivärahat, työttömyyskorvaukset ja perhe-etuudet. Italiassa on kansallinen terveyspalvelu, joka on universaalinen eli kattaa kaikki maassa asuvat ja huolehtii terveydenhoitopalveluista. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 157; www.axcoinfo.com)

Yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään kuuluvat pakollisesti kaikki ne 15 vuotta täyttäneet palkansaajat, jotka eivät kuulu johonkin sitä korvaavaan erityisjärjestelmään. Säännöt eroavat vakuutettujen välillä riippuen siitä, kuuluuko vakuutettu ns. uuteen vai vanhaan järjestelmään. Vakuutusmaksut katsotaan maksetuiksi myös mm. lakisääteisen

äitiysloman ja tiettyjen lastenhoitoaikojen ajalta sekä työttömyys- ja sairauskorvauksien ajalta. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 159)

Italian eläkejärjestelmässä on 1990-luvulla tapahtunut lukuisia uudistuksia. Näillä uudistuksilla on pyritty yksinkertaistamaan ja selkeyttämään muuten hyvin kirjavaa eläkejärjestelmää, ja saamaan Italian julkinen talous kuntoon. (ks. Benetti 2002) Italian eläkejärjestelmässä monilla eri ammattiryhmillä on omat eläkejärjestelmänsä. Esimerkiksi yrittäjillä, julkisen sektorin palkansaajilla ja maatalouden harjoittajilla on yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeitä korvaavat omat eläkejärjestelmänsä. Eläkejärjestelmiä onkin laskettu olevan Italiassa yli 50 kappaletta. (Laitinen-Kuikka ym.2002, 157; Public Pension System Projections 2006, Italy's fiche)

Italian eläkejärjestelmä on jakaantunut kahteen järjestelmään: uuteen eläkejärjestelmään ja vanhaan eläkejärjestelmään. 1.1.1996 lähtien ovat eläkkeet määräytyneet uuden järjestelmän mukaan. Ne vakuutetut, joilla oli tuolloin vakuutukseen kuulunutta aikaa 18 vuotta tai enemmän saivat kuitenkin oikeuden jäädä vanhaan järjestelmään. Niillä vakuutetuilla, jotka 31.12.1995 olivat kuuluneet vakuutukseen alle 18 vuotta, eläkkeet määräytyvät 1.1.1996 lähtien uuden järjestelmän mukaan, ja tätä aikaisemmalta ajalta vanhan järjestelmän mukaan. Vuoden 1996 alusta vakuutuksen piiriin tulleet kuuluvat kokonaan uuteen järjestelmään. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 160)

Yleinen eläkeikä vanhassa eläkejärjestelmässä on miehille 65 vuotta ja naisille 60 vuotta. Vähimmäisvakuutusaika eläkkeen saamiseksi on 20 vuotta. Italiassa vanhan järjestelmän mukaisella työeläkkeellä on tuloharkintainen vähimmäismäärä (pensione minimale). Eläkettä korotetaan vähimmäismäärään asti, jos eläkkeensaajan ja hänen perheensä verotettavat vuositulot ovat pienemmät kuin vähimmäiseläkkeen määrä kerrottuna neljällä. Vuonna 2001 vähimmäiseläkkeen määrä oli noin 383 euroa kuukaudessa. Eläkkeeseen voidaan myös maksaa tuloharkintaista korotusta huollettavista perheenjäsenistä. Korotus on lapsilisän suuruinen, ja se vaihtelee perheen koon ja tulojen mukaan. Vuonna 2001 lisä oli enimmillään 115 euroa kuukaudessa. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 162)

Uudessa eläkejärjestelmässä eläkkeelle voi siirtyä joustavasti 57–65 vuotiaana, kun tietyt eläkkeen myöntämiselle asetetut vähimmäisvaatimukset täyttyvät. Eläkkeen

myöntäminen edellyttää että vakuutettu on täyttänyt 57 vuotta ja hänellä on vakuutusmaksuaikaa maksettuna vähintään 5 vuotta. Vakuutusmaksuaikaa 40 vuotta kartuttaneilla on kuitenkin oikeus jäädä eläkkeelle jo ennen kuin ovat täyttäneet 57 vuotta. (Bach-Othman 2007, 11–12)

Uusi järjestelmä on maksuperusteinen ja eläke karttuu yksilölliselle eläketilille. Eläkettä voi kartuttaa aina 67-vuotiaaksi ja eläkeiässä tilille karttunut pääoma muunnetaan jatkuvaksi eläkkeeksi eläkkeellesiirtymisestä riippuvalla kertoimella. Tämä muuntokerroin kasvaa eläkkeelle siirtymisiän myötä, eli eläke on sitä suurempi mitä myöhemmin eläkkeelle siirrytään. Tässä ns. ”elinaikakertoimessa” on otettu huomioon odotettavissa oleva elinaika (ei kuitenkaan eroja miesten ja naisten välillä) eri ikäryhmissä. (Bach-Othman 2007, 11–12)

Italian eläkejärjestelmässä on myös mahdollista saada perhe-eläkettä, kun puoliso tai perheenjäsen kuolee. Perhe-eläke voidaan myöntää leskeneläkkeenä samoin edellytyksin sekä nais- että miesleskelle. Perhe-eläkettä voidaan maksaa myös entiselle puolisolle, jos edunjättäjä oli maksanut hänelle elatusapua. Jos näitä edunsaajia ei ole, eläke voidaan maksaa joissakin tapauksissa muulle lähiomaiselle. Vakuutusmaksuja tuli edunjättäjällä olla maksettuna vaadittavat viisi vuotta. Eläke voidaan maksaa myös edunsaajan vanhemmille, jos nämä olivat taloudellisesti riippuvaisia edunjättäjästä, työkyvyttömiä tai täyttäneet 65 vuotta, eikä heillä ole oikeutta omaan eläkkeeseen. Jos eläkettä ei makseta vanhemmille, se voidaan maksaa huollettavina oleville sisaruksille. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 167–168)

Leskeneläke on 60 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Muille omaisille maksettava eläke on 15 prosenttia kullekin edunsaajalle. Perhe-eläkkeet yhteensä eivät voi ylittää edunjättäjän eläkkeen tai eläkeoikeuden määrää. Eläkkeen vähimmäismäärä on vanhan järjestelmän mukaisissa eläkkeissä sama kuin vanhuuseläkkeessä, ja edunsaajan muut tulot vähentävät eläkkeen määrää. Jos edunjättäjä ei ollut täyttänyt vaadittavia vakuutusaikaehtoja ja oikeutta perhe-eläkkeeseen ei ole, voidaan omaisille maksaa pieni kertakorvaus. Kertakorvaus oli vuonna 1999 vähintään 22 euron ja enintään 70 euron suuruinen. Korvaus myönnetään ensisijaisuusjärjestyksessä puoliso, lapset ja vanhemmat. (Laitinen-Kuikka ym.2002, 167–168)

2.5 Naisnäkökulmia hyvinvointimallitutkimukseen

Naisten elämäntilanne määrittyy hyvin paljon perheen ja ansiotyön mukaan. Naisten ansiotyön yleistyminen on kulkenut käsi kädessä epätyypillisten töiden eli osa-aikatyön, määräaikaistyön ja kotiansiotyön yleistymisen kanssa. Naiset työskentelevät miehiä useammin juuri näissä epätyypillisissä työsuhteissa. (Julkunen 1992, 21–22) Kuten aiemmin jo todettiin, vertailevaa hyvinvointitutkimusta on kritisoitu siitä, että se on unohtanut ottaa kantaa hyvinvointivaltioiden sukupuolirooleihin (Julkunen 1992, 275–279). Esimerkiksi Esping-Andersenin hyvinvointimallitytologiassa palkaton työ, sukupuolten mukainen työnjako ja yksityinen elatus jäävät sosiaaliturvateorian ulkopuolelle (Repo 1999, 24.) Myös se, että avioliitto takaa yhä edelleen monelle naiselle vanhuudenturvan, on jäänyt vaille huomiota. (Scheiwen 1994 teoksessa Repo 1999, 30)

Hyvinvointivaltiotutkimuksissa on siis nähty puutteena se, että tutkimus on keskittynyt pääasiallisesti analysoimaan vain työmarkkinoiden ja valtion roolia, jolloin naiset ovat mukana tarkastelussa vain kun he ovat työllistettyjä. Naistutkijat ovatkin esittäneet, että hyvinvointivaltioiden eroja tulisi tarkastella sellaisesta näkökulmasta, jossa huomioidaan niin valtion kuin markkinoiden, mutta myös perheen vuorovaikutus ja rooli naisten eläketurvan muodostumisessa. (Repo 1999, 24)

Hyvinvointivaltioiden mallintamisessa on erityisesti sukupuoliroolien näkökulmasta käytetty apuna nk. mieselättäjäideologiaa (Repo 1999, 25). Lewis ja Ostnerin (1991) mukaan mistään yhteiskunnasta ei voida löytää puhdasta mieselättäjäysmallia, mutta heidän mukaansa kaikki yhteiskunnat sisältävät tiettyjä elementtejä tästä ideologiasta. Mieselättäjyyden heikkous tai vahvuus tulee esille siinä, missä määrin naiset yksilöidään tai missä määrin heidät mielletään aviomiesten tuloista riippuvaisiksi. Mieselättäjäysideologian voimakkuudella voi siten olla vaikutusta naisten sosiaaliturvasemaan, sosiaalipalvelujen laajuuteen sekä naisten työssäkäynnin yleisyyteenkin. (ks. Repo 1999, 25)

Mieselättäjäysideologiaa soveltaen tutkielman tarkasteltavista maista erityisesti Iso-Britannia näkyy vahvan mieselättäjyyden ja kotiäitiyden yhteiskuntana. Merkkejä tästä

ovat lasten ja vanhusten julkisen hoidon vähyys sekä ansiotyöhön pyrkivien äitien lastenhoitoon liittyvät ongelmat. Vaikka naisten palkkatyö on Iso-Britanniassa viimeisten vuosien aikana lisääntynyt, ovat äitiyteen liittyvät etuudet edelleen hyvin kehittymättömiä ja julkisen lastenhoidon saatavuus on siinä määrin vähäistä, että naiset ovat pakotettuja jäämään kotiin. Tämä on osaltaan johtanut siihen, että suurin osa Iso-Britannian työssäkävivistä naisista työskentelee osa-aikatoissa. (Repo 1999, 28)

Italia voidaan nähdä myös vahvan mieselättäjyyden yhteiskuntana. Julkisen (1992, 33) mukaan konservatiivisen hyvinvointimallin maissa on vallinnut nk. kotiäitisopimus ja yhteiskunta on monia yksityiskohtia myöten rakentunut sille, että naiset (äidit) ovat kotona. Lähinnä järjestöjen ja kirkkojen ylläpitämä, mutta julkisesti rahoitettu lastentarha / esikoulujärjestelmä on monissa maissa varsin kehittynyt ja kattavakin, mutta Italiassa järjestelmä on rakennettu enemmän kasvatuksellisista näkökulmista eikä naisten työllistymisen näkökulmasta. Näin lasten- ja vanhustenhoito lepää edelleen suurimmaksi osaksi perheen vastuulla ja naiset ovat hyvin riippuvaisia perheestä ja työssäkävystä aviopuolisostaan. Vaikka naisten työllisyysaste on Italiassa hieman kasvanut, on osa-aikaisen työn osuus edelleen merkittävä naisten keskuudessa. Miesten työllisyysasteisiin verrattuna naisten työllisyys on Italiassa edelleen hyvin alhaista.

Suomalaisessa yhteiskunnassa mieselättäjyydsideologia on lähes murtunut. Naiset ovat mukana työelämässä ja heidän ansiotulonsa nähdään yhtenä osana perheen hyvinvointia. Julkisen (1992, 28–31) mukaan pohjoismaisen hyvinvointimallin sosiaalipolitiikka kohtelee naisia yksilöinä eikä miehestään riippuvaisina. Vanhusten ja lasten hoito on yleensä järjestetty julkisesti ja valtio on mukana hyvinvointipalveluiden kehittämisessä. On kuitenkin huomioitava, että vaikka Suomi esiintyykin kansainvälisissä vertailuissa naisten aseman ja sukupuolten välisen tasa-arvon esimerkkimaana, eivät naiset ole kuitenkaan välttyneet eriarvoisuudelta suomalaiseen mieheen verrattuna. Myös Suomessa päävastuu palkallisesta kuin palkattomastakin hoitotyöstä on jäänyt naisten kannettavaksi. Naisten palkat ovat pienemmät kuin miesten ja naisten ansiosidonnaiset sosiaalietuudet ovat heikommät kuin miehillä. (Repo 1999, 28) Julkisen (1992, 31) mukaan sukupuolijaot työelämässä ovat aiheuttaneet naisille haittaa, sillä markkinavoimat ovat suosineet kohdusta ja perhevelvoitteista vapaampia miehiä. Tosin nykyajan perhekulttuurien murros, mistä johtuen erityisesti avoliittojen ja yksinhuoltajien määrät ovat kasvaneet, on lisännyt myös yksinhuoltajaisien määrää.

Eläkejärjestelmien muutoksilla voidaan nähdä olevan erityisen suuri merkitys naisten eläketurvan ja sosiaaliturvan parantamiseksi tulevaisuudessa. Erityisesti vahvan mieselättäjyyden maissa olisi ensiarvoisen tärkeää tukea naisten työllistymistä parantamalla äitiyden ja ansiotyön yhdistämistä helpottavia sosiaalietuksia ja eläketurvaa. Tähän aiheeseen palataan vielä tutkielman viidennessä luvussa, jossa käsitellään kansallisissa eläkejärjestelmissä tapahtuneita muutoksia erityisesti naisten eläketurvan näkökulmasta.

3 KÖYHYYS

3.1 Köyhyysmääritelmät

Jokainen meistä tietää jollain tasolla mitä köyhyys on. Köyhyyttä kuvailtaessa siihen liitetään usein sanoja kuten puute, velka, terveydelliset ongelmat, yksinäisyys ja syrjäytyminen. Köyhyys ilmenee nykyajan yhteiskunnassa ensisijaisesti rahan puutteen varjostamana arkielämän jatkuvana rajoittuneisuutena. Ruoka, vaatteet, liikkuminen ja vapaa-aika ovat tyypillisiä arkipäivän asioita, joiden hoitamisessa köyhyys näkyy keskeisemmin. Lisää ongelmia kuvioon tuovat terveydelliset ongelmat. (Kangas & Ritakallio 1996, 21–22) Yhteiskunnan kannalta köyhyys on tila, joka on aina pyrittävä voittamaan. Sosiaalipolitiikan kehittämisessä lähdettiin Pohjoismaissa liikkeelle absoluuttisen köyhyyden⁷ poistamisesta, ja sosiaaliset edut kohdistettiin yhteiskunnan kaikkein huono-osaisimmille. Vähitellen sosiaalipoliittisten toimenpiteiden piiri laajeni ja pohjoismainen hyvinvointi-ideologia alkoi kunnianhimoisesti toteuttaa yhteiskuntaa, jossa taataan kaikille kansalaisille mahdollisuudet osallistua yhteiskunnassa tavanomaisiin elämäntapoihin. (Kangas & Ritakallio 1996, 1-11)

Köyhyyttä määriteltäessä törmätään usein ongelmiin. Mitä on köyhyys ja miten se määritellään? Pete Alcock (1993) väittää että: ”*ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tieteellisesti hyväksyttyä tapaa määritellä köyhyys, koska köyhyys on välttämättä poliittinen käsite ja näin ollen aina kiistelyn kohde*” (teoksessa Kangas & Ritakallio 1996). Tämä väite on helppo todeta oikeaksi, sillä köyhyystutkijat ovat aikojen kuluessa kehitelleet omia uusia köyhyysmääritelmiään. Ensimmäisen köyhyysmääritelmän esitti Adam Smith vuonna 1764 julkaisemassaan teoksessa Kansakuntien varallisuus, ”*The Wealth of Nations*”. Smithin köyhyysmääritelmän puki uusiin sanoihin muutama vuosisata myöhemmin englantilaisen sosiaalipoliitikko Peter Townsend. (Kangas & Ritakallio 2003, 7-9) Townsend (1979) luokitteli köyhiksi ne yksilöt, perheet ja ryhmät

⁷ Absoluuttinen köyhyys tarkoittaa sitä, että on niin köyhä, ettei ole varaa tyydyttää biologisia perustarpeitaan. Absoluuttisen köyhyyden käsite perustuu ihmisen fysiologiseen säilymiseen. (Heikkilä 1990,19)

joilla ei ollut resursseja hankkia sellaista ruokavaliota, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omata sellaisia elinoloja ja mukavuuksia, jotka ovat tavanomaisia tai ainakin laajasti hyväksytyjä yhteiskunnassa.

Townsendin (1979) määritelmä on hyvin laaja ja pitää sisällään sen smithiläisen ajatuksen, että köyhyys ei ole pelkkää absoluuttista, fyysistä toimintakykyä uhkaavaa taloudellista niukkuutta. Tutkijoiden keskuudessa onkin Kankaan ja Ritakallion (1996, 11) mukaan nykyaikana vallalla hyvin samantyyppinen näkemys. Köyhyys nähdään teollisissa yhteiskunnissa taloudellisten resurssien puutteesta johtuvana sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutena. Sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuus tarkoittaa sitä, että henkilöllä ei ole mahdollisuutta elää yhteiskunnan edellyttämällä tavalla. Köyhyyttä ei näin ollen ole pelkästään fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseen tarkoitettujen asioiden, kuten asunto, ruoka ja juoma puutetta, vaan se pitää sisällään myös puutteen osallistua, elää ja kuluttaa niin, että tarpeentyydytys on ympäröivän yhteiskunnan mukaista. (Kangas & Ritakallio 1996) Köyhyyden määritelmä on siis kokonaisuutena laajempi ja syvempi mitä yleensä ymmärretään.

Köyhyyden määritelmästä on olemassa useita tulkintoja, jotka liittyvät erityisesti tutkimuksellisiin ratkaisuihin. Tutkimuksellisesta näkökulmasta määritelmä jakautuu pääsääntöisesti resurssipohjaisiin ja elinolopohjaisiin lähestymistapoihin. Nämä kaksi eri näkökulmaa lähtevät Kankaan ja Ritakallion (1996) mukaan siitä olettamuksesta tutkitaanko köyhyyttä (huono-osaisuutta) epäsuorasti elinolojen vai kulutuksen kautta. Edellä esitelty Smithiläis-Townsendilainen suhteellinen köyhyyskonsepti, jota myös EU, OECD ja YK seurailevat, laajentaa köyhyyden koskemaan kulutusta ja tuo köyhyydetutkimuksen lähemmäs kulttuuripohjaista kulutustutkimusta. Kulutusta pidetään eräänä kaikkein keskeisimpänä yhteiskunnallisempänä toimintana ja yksilöiden identiteetin muodostajana. Näin ollen on vähintäänkin yhtä tärkeää tutkia ihmisten tuloja kuin myös heidän kulutustaan. (Kangas & Ritakallio 2003, 10) Näiden näkökulmien lisäksi ongelmat kasvavat kun pohditaan mitä aineistoja ja mittareita tutkimuksissa käytetään. Köyhyyden laajuudesta saatava kuva muuttuu nimittäin sekä mittareiden että käytettävien köyhyysrajojen mukaan (Kangas & Ritakallio 1996, 12).

Köyhyyden määritelmästä on erotettavissa kaksi hallitsevaa päälinjaa. Köyhyys voi nimittäin olla joko absoluuttista tai suhteellista. Absoluuttisessa köyhyydessä on

puutetta kaikesta normaaliin elämiseen tarvittavista, esimerkiksi asunnosta, ruoasta ja juomasta. Toisin sanoen, absoluuttinen köyhyys aiheuttaa uhan ihmisen fyysiselle olemassaololle. (Kangas & Ritakallio 1996, 1-3) Heikkilän (1990, 16) mukaan olennaista absoluuttiselle köyhyydelle on sen syvyys, moniulotteisuus, pysyvyys ja ylisukupolvisuus. Absoluuttisen köyhyyden käsitteeseen liitetään myös minimitoimeentulon käsite tai raja, jonka alle jäävät henkilöt luetaan absoluuttisesti köyhiksi. Tämä käsite on yhä elinvoimainen ja kilpailukykyinen, koska sitä käytetään monissa maissa edelleen yhteiskunnallisen sosiaaliturvan minimitasojen tieteellisenä perusteluna. (Townsend 1987 teoksessa Heikkilä 1990, 16)

Absoluuttista köyhyyttä on Kangas ja Ritakallion (1996, 1-3) mukaan pidetty määritelmällisesti selvänä ja ongelmattomana. On kuitenkin huomioitava, että absoluuttinen köyhyys voi olla myös suhteellista köyhyyttä. Köyhyys on suhteellista siinä mielessä, että se liittyy aina yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja sosiaalisiin suhteisiin (Kangas & Ritakallio 1996, 1-3). Toisin sanoen, köyhyyttä tarkastellaan suhteessa tietyn yhteiskunnan tai yhteisön yleiseen varallisuuteen tai hyödykkeiden ja palvelusten kokonaisjakaumaan yhteiskunnassa. Heikkilä (1990, 18) pitääkin suhteellisen köyhyyskäsitteen etuna sen dynaamisuutta. Suhteellisen köyhyyden käsitteessä huomio rajautuu vain köyhiksi katsottujen ihmisten tuloihin ja muihin taloudellisiin resursseihin. Marshallin (1965) mukaan sosiaalipolitiikan ei tule pelkästään lieventää ihmisten absoluuttista puutetta ja kurjuutta, vaan sen tulee myös yrittää löytää sellaisia ratkaisuja, joiden avulla kansalaiset voivat toteuttaa itseään yhteiskunnassa vallitsevien yleisesti hyväksytyjen elintapojen mukaan (teoksessa Kangas & Ritakallio 1996, 2).

Taulukossa 2 on kuvattu absoluuttista ja suhteellista köyhyyskäsitettä sekä niiden välisiä suhteita. Köyhyyskäsitteiden välisiä suhteita on tarkasteltu taustateorian, perustan, operationalisointitavan, huomioonotettavien tekijöiden ja käytettävien mittareiden osalta.

TAULUKKO 2 Köyhyyskäsitteet ja niiden väliset suhteet

Köyhyyskäsitteet ja niiden väliset suhteet					
Käsite	Taustateoria	Perusta	Operaationali-sointitapa	Huomioon-otettavat tekijät	Tyypillisiä mittareita
A) Absoluuttinen köyhyys	Luonnontieteelliset Fysiologiset	Fyysisen toimintakyvyn minimi /säilyminen		Tulot	
B) Suhteellinen köyhyys		Hyödykkeiden ja palvelusten kokonaisjakauma		Taloudelliset resurssit	
B.1 Vähimmäistarve	Tarveteoria		Vähimmäistarve budjettianalyysi	Tulonjako	Vähimmäiseläke, muu vähimmäisturvaetu, laskettu köyhyysraja
B.2 Suhteellinen tulometodi		Tulonjako	Sopimuksenvarainen kohta tulonjaossa	Tulonjako	60% mediaanitulosta

Lähde: Heikkilä (1990, 15)

Suhteellisen köyhyyskäsitteen avulla arvioidaan niitä ”sosiaalisia kuiluja” tai välimatkoja, joita eri väestöryhmien välille yhteiskunnassa muodostuu. Koska käsitteen mukaisen köyhyyden todellinen määrittelyperusta ovat tulot, kysymys pelkistyy tulonjaon oikeudenmukaisuutta koskevaksi. Suhteellinen köyhyys määritellään tulonjakovertailussa tilanteeksi, jossa kotitalouden käytettävissä olevat tulot jäävät alle puoleen kaikkien kotitalouksien mediaanitulosta. Suhteellinen köyhyys voidaan määritellä myös kykenemättömyydeksi saavuttaa yhteiskunnassa yleisesti odotettua minimiksi katsottua elintaso. Suhteellisen köyhyyden käsitteeseen liittyykin läheisesti eriarvoisuuden käsite, jonka välisellä yhteydellä on Heikkilän (1990, 18–19) mukaan kaksi merkittävää yhteiskuntapoliittista seurausta. On nimittäin selvää, että yleiset elintason nostamiseen tähtäävät toimenpiteet yhteiskunnassa eivät välttämättä vähennä suhteellista köyhyyttä, mikäli huono-osaisimmat väestöryhmät eivät hyödy näistä toimenpiteistä eniten. Toiseksi on myös huomattava, että sellainen politiikka joka todella pyrkii vähentämään köyhyyttä yhteiskunnassa, lisää samalla tasa-arvoisuutta

tulonjaollisessa mielessä ja vaikuttaa automaattisesti ei-köyhien asemaan. (Holman 1978 teoksessa Heikkilä 1990 18–19)

Tulonsiirtojen uudelleenjakovaikutus onkin riippuvainen siitä, kuinka vahvasti ne kohdentuvat pienituloisille ja kuinka paljon tuloja niiden kautta jaetaan uudelleen. Tulovaikutuksiltaan merkittävimpiä ovat volyymiltaan suurimmat etuudet eli ansio- ja kansaneläkkeet. (Heikkilä & Karjalainen 2000, 48) Heikkilä (1990, 19) toteaaakin, että juuri nämä suhteellisen köyhyyden implikaatiot tekevät käsitteestä epäsuositun politiikkojen keskuudessa. Toimeentulominimiin pohjautuvan köyhyyskäsitteen mukainen köyhyys on eliminoitavissa ilman että kajotaan hyvinvoivan enemmistön suhteellisiin etuihin.

3.2 Köyhyysmittarit

Köyhyyttä ja sen eri lähestymistapoja on perusteltu tutkimuksissa aina toisistaan poikkeavilla näkökulmilla. Monet eri tutkimusnäkökulmat käyttävätkin eri köyhyysmittareita. Usean eri mittarin käyttö köyhyystutkimuksissa auttaa arvioimaan missä määrin eri lähestymistavoilla päädytään samaan tulokseen. Yleisimmin käytettäviä köyhyysmittareita ovat Kankaan & Ritakallion (2003, 15) mukaan:

1. Suhteellinen tulometodi. Köyhiksi luokitellaan kaikki ne, joiden tulot jäävät alle 60 prosentin väestön kulutusyksikköpainotetuista mediaanituloista.
2. Kasautuva puute eli konsensuaalinen deprivatio. Köyhiä ovat kaikki ne, joilta puuttuu vähintään kolme koko väestön enemmistön välttämättöminä pitämää hyödykettä.
3. Koettu puute (kokemus). Vastaajan oma, subjektiivinen kokemus toimeentulovaikeuksista (laskujen maksuvaikeuksia ja suuria vaikeuksia suoriutua juoksevista menoista).
4. Ylivelkaantuminen. Vastaaja kokee, että nykyisiin tuloihin nähden velat ovat aivan liian suuret.
5. Sosiaalitoimiston asiakkuus. Vastaaja ilmoittaa saavansa toimeentulotukea.

Köyhyysmittauksen eri lähestymistapojen tuottamasta köyhyyskuvasta on tehty jonkin verran vertailuja. Vertailujen tuloksena on todettu, että eri lähestymistavat tuottavat suurelta osin eri kuvan köyhyydestä. (Kangas ja Ritakallion 1996, 24) Myös köyhyyden laajuus ja siitä saatava kuva riippuu hyvin paljon käytetystä mittarista. Köyhyysmittarien keskinäissuhteita koskevissa tutkimuksissa on ollut vertailussa yleensä vain kaksi tai kolme mittaria kerrallaan. Niiden väliset yhteydet on myöhemmissä tutkimuksissa todettu Kankaan ja Ritakallion (1996, 29–31) mukaan kuitenkin löyhiksi. Tässä tutkielmassa sovelletaan mainituista köyhyysmittareista suhteellista tulometodia, joka on yleisin vertailevissa köyhyystutkimuksissa viime vuosina käytetty metodi.

Tutkimuksissa käytetty suhteellinen köyhyysraja edustaa suhteellista köyhyyden käsitettä ja soveltaa näin edellä mainittua suhteellista tulometodia. Köyhyysraja määritellään suhteessa väestön keskimääräisiin tuloihin ja ilmoitetaan yleensä tietynä prosenttiosuutena mediaanituloista. Normaalisti köyhyysraja on asetettu tällä metodilla 50 prosenttiin väestön keskitulosta tai mediaanitulosta. (Heikkilä 1990, 45–46) Toinen yleinen tapa on vetää köyhyysraja tulojakauman alimpaan desiiliin tai viidennekseen. On huomattava, että suhteellinen köyhyysraja muuttuu yleisen tulotason muuttuessa eikä vain hintojen muuttuessa. Menetelmä on puhtaasti suhteellinen, ja prosenttiosuus voi vaihdella kansainvälisissä tutkimuksissa 40, 50 tai 60 prosentin välein. Raja ja köyhien määrä on siten jatkuvasti riippuvainen väestön tuloista ja tulonjaosta. Yleisimmin käytetty raja on ollut kuitenkin OECD:n käyttämä 50 prosentin suhteellinen köyhyysraja, mutta nykyään käytetään myös EU:n määrittelemää 60 prosentin suhteellista köyhyysrajaa. (Kangas & Ritakallio 1996, 15–17)

Suhteellisen köyhyysrajan menetelmä ei ole yleisestä käytöstään huolimatta kuitenkaan ongelmaton. Tämä johtuu siitä, että mediaanitulojen muuttuessa myös köyhyyden kriteeri muuttuu. Köyhien väestönosuus on suhteellisessa köyhyysrajassa täysin kytköksissä tulojakauman muotoon, ei todelliseen tulojen tasoon. Siksi suhteellinen metodi voi antaa täydellisesti saman köyhyysasteen vauraudeltaan hyvin eritasoisille maille, jos maiden tulojakauma on samanmuotoinen (Ringén 1987 teoksessa Kangas & Ritakallio 1996, 15–17) Suhteellisen tulometodin mittari ei siis toisin sanoen ota huomioon eri maiden välisiä elintasoeroja.

Toinen ongelma suhteellista tulometodia käytettäessä on suhteellisen rajan mielivaltaisuus. ”Oikeaa” suhteellisen köyhyysrajan tasoa ei voida tieteellisesti eikä muillakaan perusteilla määritellä. Jos köyhyyttä pidetään syrjäytymisenä keskimääräisistä elinoloista, lähestymistapaa voidaan jotenkin perustella. Pulmana on kuitenkin se, että köyhyiden muutoksesta ja maiden välisistä eroista saatava kuva on herkkä valitulle köyhyysrajalle. Tämä ilmenee esimerkiksi minimiturvan tasoja tarkasteltaessa (vähimmäiseläke), jotka ovat useissa maissa yli 50 prosenttia mediaanituloista. Jos köyhyysrajaa nostetaan 50 prosentista vaikka 60 prosenttiin, kuva köyhyydestä saattaa kokonaan muuttua. Alemmalla köyhyysrajalla vanhukset eivät ole köyhiä. Ylempi köyhyysraja osoittaa taas juuri vanhusten ryhmän kaikkein köyhimmäksi. Valitun köyhyysrajan vaikutuksia tuloksiin voidaan maiden välisessä vertailussa samoin kuin maan sisäisen muutoksen tarkasteluissa selvittää herkkyyksanalyysillä. Tällöin verrataan järjestysasteikollisella mittaustasolla sitä, tuottavatko eri tasoille sijoitetut köyhyysrajat (50 ja 60 prosenttia) yhteneväisen kuvan muutoksen suunnasta tai vertailevassa analyysissä maiden järjestyksestä. (Atkinson 1989 teoksessa Kangas&Ritakallio 1996, 16-18)

3.3 EU ja eläkeläisten köyhyys

Sosiaalipolitiikan perimmäisenä tavoitteena on ehkäistä köyhyyttä. Kuten edellä todettiin, köyhyys on varsin moniulotteinen ilmiö eikä sen mittaamiseen ole yhtä yleisesti hyväksyttyä mittaria. Hyvinvointivaltioiden kehittymisellä ja ensimmäisten sosiaaliturvajärjestelmien muotoutumisella on ollut kuitenkin suuri vaikutus köyhyiden vähenemiselle. Aiemmin köyhyys kulki käsi kädessä vanhuusiän kanssa, sillä ennen sosiaaliturvajärjestelmien syntyä ihmiset olivat hyvin paljon riippuvaisia perheen huolenpidosta. Sittemmin eläkejärjestelmien kehittyminen on poistanut vanhuusiän köyhyyttä tehokkaasti, eikä vanhuusikä enää välttämättä merkitse köyhyudessa elämistä (Kangas & Ritakallio 2003, 10; COM (2006) final 62, 3).

Vaikka köyhyys on sosiaaliturvajärjestelmien ja erityisesti eläkejärjestelmien myötä vähentynyt vanhuskeskuudessa, on yleinen kehitys tuonut lisää haasteita. Erityisesti väestön ikääntyminen yhdessä pitenevän eliniän kanssa aiheuttavat tulevaisuudessa suuria rasitteita EU:n jäsenmaiden julkiselle taloudelle kasvavien vanhus- ja terveydenhuollon sekä eläkemenojen muodossa. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2003 koko EU:n väestöstä noin 16,5 prosenttia oli yli 65-vuotiaita. Eurostatin vuoden 2005 alussa laatiman väestöskenaarion mukaan vuonna 2030 yli 65-vuotiaiden osuus EU:n koko väestöstä nousee jo neljännekseen. Vuonna 2050 heidän osuutensa olisi jo kolmannes koko väestöstä. (Tilastokeskuksen tiedote 10/2005: Eurooppa eläköityy eri tahtiin)

Euroopan komission virallinen köyhyysmääritelmä on vuodelta 1984, ja myös siinä on omaksuttu edellä esitetty suhteellinen näkökulma (Kangas & Ritakallio 2003, 9):

”Köyhyys viittaa niihin henkilöihin, perheisiin ja ihmisryhmiin, joiden resurssit (materiaaliset, kulttuuriset ja sosiaaliset) ovat niin rajoitetut, että ne estävät heitä osallistumasta siihen elämäntapaan, jota heidän kotimaassaan pidetään hyväksyttävänä.”

Vuonna 2000 Euroopan unionissa sovittiin köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien tekemisestä osana Euroopan unionin jäsenvaltioiden poliittista yhteistyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:23) Seuraavana vuonna EU:n ja jäsenmaiden kanssa sovittiin eläkkeiden alalla syvemmästä yhteistyöstä, jonka tavoitteiksi asetettiin eläkkeiden turvaaminen ja eläkejärjestelmien taloudellisen kestävyuden varmistaminen. Vuonna 2001 Göteborgin Eurooppa-neuvosto hyväksyi EU:n kolme yhteistä eläkepoliittista tavoitetta. Nämä tavoitteet kohdistuvat eläkkeiden riittävyteen, eläkejärjestelmien rahoituksellisen kestävyuden turvaamiseen sekä eläkejärjestelmien sopeuttamiseen vastaamaan talouden, yhteiskunnan ja yksilöiden muuttuvia tarpeita. (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 15).

EU:n yhteiset eläkepoliittiset tavoitteet ja alatavoitteet ovat Puron (Työeläkepäivä 2004) mukaan lyhyesti seuraavat:

A. Eläkkeiden riittävyys

1. Vanhuusväestön köyhyyden estäminen
2. Kulutustason kohtuullinen säilyttäminen eläkeaikana
3. Solidaarisuus sukupolvien välillä ja niiden sisällä

B. Eläkejärjestelmien rahoituksellinen kestävyys

1. Korkean työllisyysasteen saavuttaminen
2. Työnteon jatkamista tukevat kannustimet
3. Eläketurvan uudistaminen pitäen mielessä julkisen talouden kestävyys
4. Tasapainon säilyttäminen siten, että aktiiveja ei kuormiteta liikaa eivätkä eläkeläiset jää ilman asianmukaista eläketurvaa
5. Hallinnon järjestäminen asianmukaiset kriteerit täyttäväksi

C. Eläkejärjestelmien sopeuttaminen vastaamaan talouden, yhteiskunnan ja yksilöiden muuttuviin tarpeisiin

1. Eläketurva ei saa muodostaa estettä työvoiman liikkuvuudelle
2. Naisten ja miesten tasa-arvo
3. Läpinäkyvyys ja ennustettavuus

Koska EU:lla ei ole eläkepoliittista valtaa jäsenmaissa, sovittiin hieman myöhemmin samana vuonna Laekenin Eurooppa-neuvostossa nk. avoimen koordinaation menetelmän (AKM) soveltamisen sisällöstä ja menettelytavoista eläkkeiden alalla. Käytännössä avoimen koordinaation menetelmän käyttöönotto eläkkeiden alalla merkitsi kolmen yhteisen eläkepoliittisen tavoitteen ja niihin liittyvien 11 alatavoitteen hyväksymistä yhteisötasolla, niiden sisällyttämistä kansallisiin eläkestrategioihin sekä tavoitteiden toteutumisen säännöllistä seuranta EU-tasolla. (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 15).

AKM:n tarkoituksena on kehittää määrällisiä ja laadullisia mittareita hyvien toimintatapojen vertailemiseksi ja mahdollistaa muiden maiden kokemuksista oppimista (benchmarking) (Uusitalo 2006, 16). Menetelmä lisää EU:n mahdollisuuksia tukea jäsenvaltioita ja auttaa syventämään vastavuoroista oppimista. AKM laajentaa myös sidosryhmien osallistumista sekä kansallisella että Euroopan tasolla. AKM:n on

käyttöönottonsa jälkeen lisännyt tietoisuutta syrjäytymisen ja köyhyyden moniulotteisuudesta ja muovannut yhteistä lähestymistapaa sosiaalisen suojelun uudistamiseen saavutettavuuden, riittävyden, laadun, nykyaikaistamisen ja kestävyiden periaatteiden pohjalta. (COM (2007) 0013 final) EU:n yhtenä tavoitteena on vähentää köyhyyttä merkittävästi vuoteen 2010 mennessä ja parantaa köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen syiden ymmärtämistä Euroopassa, sekä kartoittaa ja vaihtaa hyviä toimintatapoja AKM:n puitteissa. (Sosiaalisen suojelun komitean raportti köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä koskevista indikaattoreista, 2001).

Edellä mainituista EU:n kolmesta laaja-alaisesta eläkepoliittisesta tavoitteesta ensimmäinen liittyy eläkkeiden riittävyden turvaamiseen. Tutkielman aihepiirin osalta keskeisimmässä roolissa on juuri eläkkeiden riittävyttä koskevan päätavoitteen ensimmäinen alatavoite:

”On varmistettava, että vanhuksset eivät ole köyhtymisvaarassa ja että he voivat nauttia kohtuullisesta elintasosta. On varmistettava että vanhuksset voivat saada osansa maan taloudellisesta hyvinvoinnista ja mahdollisuuden osallistua siten aktiivisesti yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen ja kulttuurielämään.”

Vanhusten köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen perustuu tulevaisuudessa EU-maiden eläkejärjestelmien kestävyydelle ja eläkkeiden riittävyydelle. Kestämättömät eläkejärjestelmät vaarantavat eläkkeet ja toisaalta riittämättömät eläkkeet synnyttävät odottamattomia tarpeita eläkeläisten köyhyyden estämiseksi. (COM (2007) 0013 final)

Tutkielman rajautuessa erityisesti naiseläkeläisten toimeentulon kehityksen tutkimiseen, on syytä ottaa huomioon myös eläkejärjestelmien nykyaikaistamista koskevan päätavoitteen kymmenes alatavoite, joka käsittelee miesten ja naisten välistä tasa-arvoa.

”On käytävä läpi eläkejärjestelmät, jotta voidaan varmistaa naisten ja miesten yhdenvertainen kohtelu ottaen huomioon EU-lainsäädännön velvoitteet.”

Naisten perhekeskeinen rooli lasten kasvattajana on merkinnyt heille usein syrjäytymistä työmarkkinoilta ja siten myös pienempää eläketurvaa vanhuusiällä.

Vanhempien sukupolvien erot miesten ja naisten välillä näkyvät nyt eläketurvassa. Esimerkiksi Suomessa asuvista täyden kansaneläkkeen saajista vuonna 2004 kaksi kolmasosaa oli edelleen naisia. (www.tieke.fi; Julkunen 1992, 46–47)

Kansainvälisessä köyhyystutkimuksessa on keskusteltu paljon köyhyiden naisistumisesta. (ks. Julkunen 1992; Smeeding & Sandström 2005; Zaidi ym. 2006) Useat tutkijat ovat osoittaneet köyhyiden olevan leimallista ja lisääntyvässä määrin naisten ongelma (Kangas ja Ritakallio 1996, 50). Naisten köyhyydestä käydyssä kansainvälisessä keskustelussa yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi onkin noussut vanhojen, jo eläkkeellä olevien naisten köyhyys. Aikaisemmin vallalla ollut vahva mieselättäjäideologia ja perinteisiä perherakenteita arvostava kulttuuri on vaikuttanut jo eläkkeellä olevien naisten pienten eläkkeiden tasoon. (Julkunen 1992; Repo 1999) Nykyaikana naisten tilanne on edelleenkin hyvin paljon riippuvainen työn ja perheen yhteensovittamisesta.

Sukupuolten välisellä tasa-arvolla on erittäin suuri merkitys naisten työllistymisessä. Tulevaisuudessa myös väestön ikääntyminen luo uusia haasteita naisten työllistymiselle. Työikäisen väestön määrä supistuu ja erityisesti Etelä-Euroopan maissa naisissa piilee huomattava käyttämätön työvoimaresurssi, jonka työllistymistä valtion tulisi kaikin puolin tukea. Pitkä tai toistuva työttömyys on todettu riskitekijäksi köyhyyttä (huono-osaisuutta) käsittelevissä tutkimuksissa (Rauhala 1991 teoksessa Kangas & Ritakallio 1996, 160). Seuraavassa luvussa tarkastellaan naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyyttä ja käsitellään myös naisten työllisyyttä Iso-Britanniassa, Suomessa, Italiassa sekä EU15 maissa keskimäärin.

4 NAISELÄKELÄISTEN TOIMEENTULO JA KÖYHYYS

4.1 Tutkimusaineisto ja tutkimuksen toteutus

Tutkielman tutkimuskohteena on naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyys, joita on tarkasteltu aiheeseen liittyvien teosten, virallisten julkaisujen, tutkimusten, EU:n virallisten seurantaraporttien, LIS-tutkimussarjojen ja kansallisten eläkestrategiaraporttien avulla. Tutkimuskohteeseen liittyvän empiirisen tilastoaineiston olen kerännyt Eurostatin tietopankista. Eurostat on Euroopan komission alainen yksikkö, jonka tehtävänä on tuottaa tilastotietoa Euroopan unionin käyttöön. Tutkielmassa käytetty Eurostatin tilastoaineisto perustuu EU:n tutkimuksiin ja tilastoihin tuloista ja elinoloista (EU Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC), Euroopan unionin kotitalouspaneelin (ECHP) tutkimuksiin ja eri EU-maiden kansallisiin kotitalouspohjaisiin tulokyselyihin (National Data Source).

Tutkielman empiirisessä osiossa on naiseläkeläisten toimeentulon tarkastelun lisäksi käsitelty myös minimitoimeentulon vuositasoja ja vähimmäiseläkkeiden kuukausimääriä. Minimitoimeentulon vuositasojen tarkastelussa lähdeaineistona käytettiin tutkimusta, jonka oli toteuttanut Special Pensions Study (2006) ja vähimmäiseläkkeiden maakohtaisessa vertailussa käytettiin lähteenä Yhdysvaltojen kansallisen sosiaaliturvalaitoksen virallisia sivuja (www.ssa.gov), joissa on hyvin kattavat kuvaukset eri maiden sosiaaliturva- ja eläkejärjestelmistä. Toimeentulon tarkasteluun liittyy läheisesti myös tulonjako, jonka tasaisuutta ja epätasaisuutta tarkasteltiin Eurostatin tietokannasta saatujen Gini-kerroin ja 80/20-suhdelukujen avulla. Myös naiseläkeläisten köyhyyteen liittyvä empiirinen tilastoaineisto 50 ja 60 prosentin suhteellisia köyhyysrajoja käyttäen saatiin Eurostatin tietokannasta.

4.2 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Tutkielman empiirisen osion tilastotiedot keräsin suurimmaksi osaksi Eurostatin tietokannasta käyttäen ns. Visual Application-ohjelmaa, joka on saatavissa Eurostatin virallisilta www-sivuilta. Tietojen keruun jälkeen luvut aukaistiin Exceliin ja muokattiin tilastoiksi. Visual Application-ohjelman avulla Eurostatin tietopankista oli mahdollista poimia tutkielman aihepiiriin eri tarkasteluihin liittyvät olennaiset ja tärkeät muuttujat. Näitä muuttujia olivat esimerkiksi maat, vuosiluvut, sukupuoli, ikäryhmä, 50 ja 60 prosentin köyhyysrajat sekä tuloihin liittyvät mittaukselliset seikat, kuten ostovoimaparieteetti ja mediaanitulot. Ohjelman käyttö oli suhteellisen helppoa ja kerätty tietoaineisto oli kattavaa ja laajaa. Eurostatin tietopankista on saatavilla tietoja muun muassa yhteiskuntaa, kansantaloutta ja ympäristöä koskevista aihealueista. Tietoja on saatavilla kaikista Euroopan Unioniin kuuluvista maista, ja tietopankissa on myös jonkin verran tietoja unionin naapurimaista.

Tutkielman ajallisen tarkastelun sijoittuminen vuosille 1995–2005 aiheutti lieviä ongelmia tilastotietojen keruussa. Nimittäin Eurostatin tilastotietojen ajallinen kattavuus ja joidenkin vuosien tietojen saatavuus olivat tietokannassa puutteellisia. Tämä riippui paljolti tarkasteltavista indikaattoreista (esim. köyhyys) sekä indikaattoreiden tietolähteistä. Esimerkiksi tutkielman naiseläkeläisten toimeentulon osalta ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttitulojen ja 50 prosentin köyhyysrajaan liittyvä ajallinen tarkastelu supistui vuosiin 1996–2001. Myös tutkielman vertailukelpoinen ajanjakso tarkasteltavien maiden osalta supistui vuosiin 1996–2001.

Ajallisen tarkastelun mahdollinen supistuminen johtuu Eurostatin mukaan siitä, että laajojen tilastoaineistojen tuottaminen viivästyy yleensä aina tietojen prosessoinnin, luotettavuuden ja hyväksymiseen liittyvien toimenpiteiden vuoksi. Esimerkiksi tuloihin pohjautuvat Eurostatin tilastotiedot perustuvat Euroopan unionin kotitalouspaneelin tutkimuksiin (ECHP). Viimeisimmät tiedot ovat tietopankissa vuoden 1995 aallosta (wave), jotka julkaistiin vuonna 1999. Vuoden 2001 tiedot saatiin valmiiksi vasta vuonna 2003. Näin siis tuloihin perustuvien ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttitulojen ajallinen tarkastelujakso ja 50 prosentin suhteelliseen

köyhyysrajaan liittyvä ajanjakso supistui tutkielmassa vuosiin 1995–2001. Tilastotietoja ei ollut vielä saatavilla vuodesta 2001 eteenpäin tällä indikaattorilla.

Eurostatin tilastotietojen ajallisia katkoksia esiintyi myös eri maiden kohdalla eri vuosien aikana. Nämä maakohtaiset ajalliset katkokset aiheuttivat ongelmia erityisesti maiden välisessä vertailussa. Eniten ajallisia katkoksia esiintyi naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyyden sekä myös tulonjaon tarkastelussa. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tietoja olisi ollut saatavilla suurimmasta osasta maista ajanjaksolta 1995–2005, tilastotietojen ajallinen katkos yhden tai kahden maan kohdalla johti usein siihen, että vertailukelpoinen ajanjakso supistui vuosiin 1996–2001. Esimerkiksi naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyyden tarkastelussa Suomen vuoden 1995 tiedot puuttuivat kokonaan.

Tutkielman minimoitoimeentulon ja vähimmäiseläkkeiden vuosi – ja kuukausitasojen vertailussa käytettiin lähteenä Special Pensions Studyn (2006) toteuttamaa tutkimusta. Tutkimuksen vertailuvuotena oli käytetty vuotta 2006. Koska minimoitoimeentulon vähimmäiseläkkeiden vuosi- ja kuukausitasoja ei ollut saatavilla vuoden 2005 tasossa, oli tutkielman tarkasteltavaa ajanjaksoa laajennettava käsittämään myös vuoden 2006 tietojen osalta.

Minimitoimeentulon vuositasojen ja vähimmäiseläkkeiden kuukausitasojen osalta pieneksi ongelmaksi osoittautui myös se, että Special Pensions Studyn toteuttamassa tutkimuksessa Iso-Britannian luvut perustuivat vuoden 2005 tasoon, kun taas Suomen ja Italian vuoden 2006 tasoon. Koska Ison-Britannian minimoitoimeentulon vuositasoja ei ollut saatavilla vuoden 2006 tasossa, muutin Ison-Britannian minimoitoimeentulon vuoden 2005 vuositasot euroiksi punnan vuoden 2005 keskikurssilla (1,47 euroa). Vaikka Iso-Britannian luvut perustuivat minimoitoimeentulon tarkastelussa vuoteen 2005, ja Suomen ja Italian luvut vuoteen 2006, voitiin lukuja tästä huolimatta pitää suhteellisen hyvin vertailukelpoisina, sillä eroa tarkasteltavaan vertailuvuoteen 2006 oli vain vuosi. Myös vähimmäiseläkkeiden kuukausitasojen tarkastelussa Iso-Britannian luvut muutettiin euroiksi tarkasteltavan vuoden 2006 punnan keskikurssilla.

Tutkielman tilastoaineiston analysoinnissa on sovellettu kvantitatiivisia menetelmiä ja laskettu maakohtaisesti ajallista muutosta osoittavia prosenttilukuja. Tilastoaineiston

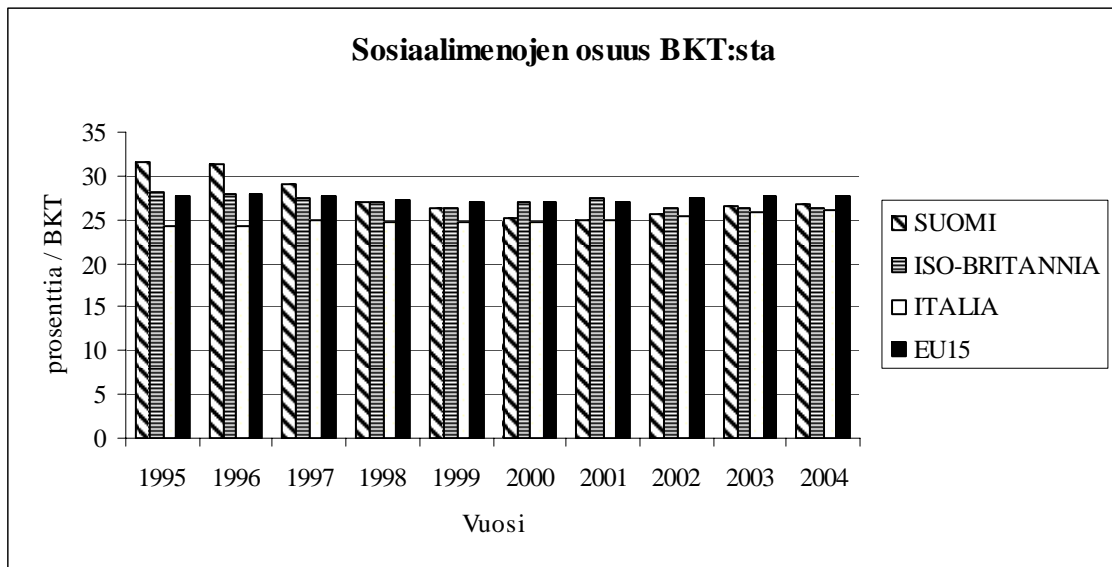
analyysissä Ison-Britannian, Suomen ja Italian maakohtaisia lukuja verrattiin yleisesti EU15 maiden tasoon. Maakohtaisten lukujen muutoksen ja ajallisen kehityksen analysoinnissa pyrittiin sivuamaan maiden kehitykseen vaikuttaneiden eri tekijöiden (esim. talous) vaikutusta. Näiden tekijöiden kokonaisvaltainen sisällyttäminen tutkielman tilastolliseen analyysiin ei kuitenkaan tutkielman laajuus huomioon ottaen ollut mahdollista. Tutkielman empiirisen osion analysoinnissa tarkasteltiin myös eri hyvinvointimalleihin liittyviä ominaisuuksia, joiden kautta pyrittiin selkiyttämään eri hyvinvointimalleihin kuuluvien maiden välistä järjestystä.

4.3 Hyvinvointivaltion laajuus

Kuten luvussa kaksi todettiin, sosiaalimenoja käytetään usein yleisesti kuvaamaan hyvinvointipolitiikan laajuutta. Tarkastelemme seuraavassa Italian, Suomen ja Ison-Britannian hyvinvointivaltioita vertailemalla sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuuksia (BKT). Sosiaalimenoja voi Kososen (1995, 41–42) mukaan luonnehtia tärkeäksi summaksi, sillä ne ilmaisevat julkisen hyvinvointipolitiikan vaatimien taloudellisten resurssien laajuuden. Sosiaalimenoilla tarkoitetaan niitä julkisia menoja, jotka kohdentuvat eläkkeisiin, työttömyysturvaan ja muihin sosiaalisiin tulonsiirtoihin sekä terveys- ja sosiaalipalveluihin. (Kosonen 1995, 36; Kautto 2005, 17) Eri hyvinvointivaltioiden kansainvälinen vertailu on osoittanut, että mitä laajempi hyvinvointivaltio on, sen parempi toimeentuloturva, pienemmät tuloerot, alhaisempi köyhyys ja sitä lähempänä naisten palkkataso on miesten palkkatasoa. (Heikkilä & Karjalainen 2000, 17) Kuviossa 4. on kuvattu sosiaalimenojen BKT-osuuksia Suomessa, Iso-Britanniassa sekä Italiassa. Vertailupohjaksi on maiden lisäksi otettu EU 15 maiden keskiarvo.

Kuviosta 4 voidaan havaita, että Suomen sosiaalimenojen BKT-osuudet olivat selkeästi korkeampia lamavuosien 1995–1998 aikana, jolloin sosiaalimenojen BKT-osuus kasvoi jopa 32 prosenttiin. Vuoden 1998 jälkeen Suomen sosiaalimenojen BKT-osuus kääntyi laskuun, mutta 2000-luvulla tultaessa se lähti jälleen lievään nousuun. Sosiaalimenojen lievä nousu 2000-luvulla saattoi Sosiaali- ja terveysministeriön (www.stm.fi) mukaan johtua sosiaalimenojen kasvun lisäksi bruttokansantuotteen hidastumisesta.

KUVIO 4 Sosiaalimenojen BKT-osuus ajanjaksolla 1995–2004

Lähde: Eurostat.

Kuvion 4 mukaan Ison-Britannian sosiaalimenojen BKT-osuus oli 2000-luvulle tultaessa korkeampi kuin Suomessa. Yhtenä syynä BKT-osuuksien kasvuun saattoi olla Ison-Britannian eläkejärjestelmässä vuonna 1999 voimaan astunut pienituloisille suunnattu tuloharkintainen vähimmäistulotakuu (Minimum Income Guarantee). Italian sosiaalimenojen osuudet ovat pysyneet suhteellisen tasaisina 25 prosentin molemmin puolin melkein koko ajanjakson. Kaikkien maiden sosiaalimenojen BKT-osuudet ovat kuitenkin olleet melkein koko ajanjakson ajan alle EU15 maiden keskitason, lukuun ottamatta Suomen sosiaalimenojen osuuksia lamavuosien 1995–1997 aikana.

Hyvinvointivaltion laajuutta voidaan siis mitata sosiaalimenojen BKT-osuuksilla. Kun tarkasteluun otetaan mukaan hyvinvointimalleihin liittyvät ominaisuudet, tulisi pohjoismaista hyvinvointivaltiota edustavan Suomen sosiaalimenojen BKT-osuuden olla tarkasteltavista maista korkein ja mannermaista hyvinvointimallia edustavan Italian alhaisin. Oletamus maiden välisestä järjestyksestä perustuu hyvinvointimalleihin liitettyihin ominaisuuksiin. Hyvinvointimallien ominaisuuksien mukaan pohjoismaista ja universaalia sosiaalipolitiikkaa harjoittavassa hyvinvointivaltiossa (Suomi), valtio osallistuu laajasti hyvinvointipalvelujen tuottamiseen ja sosiaalimenot ovat siten korkeat. (Kosonen 1995, 23–24)

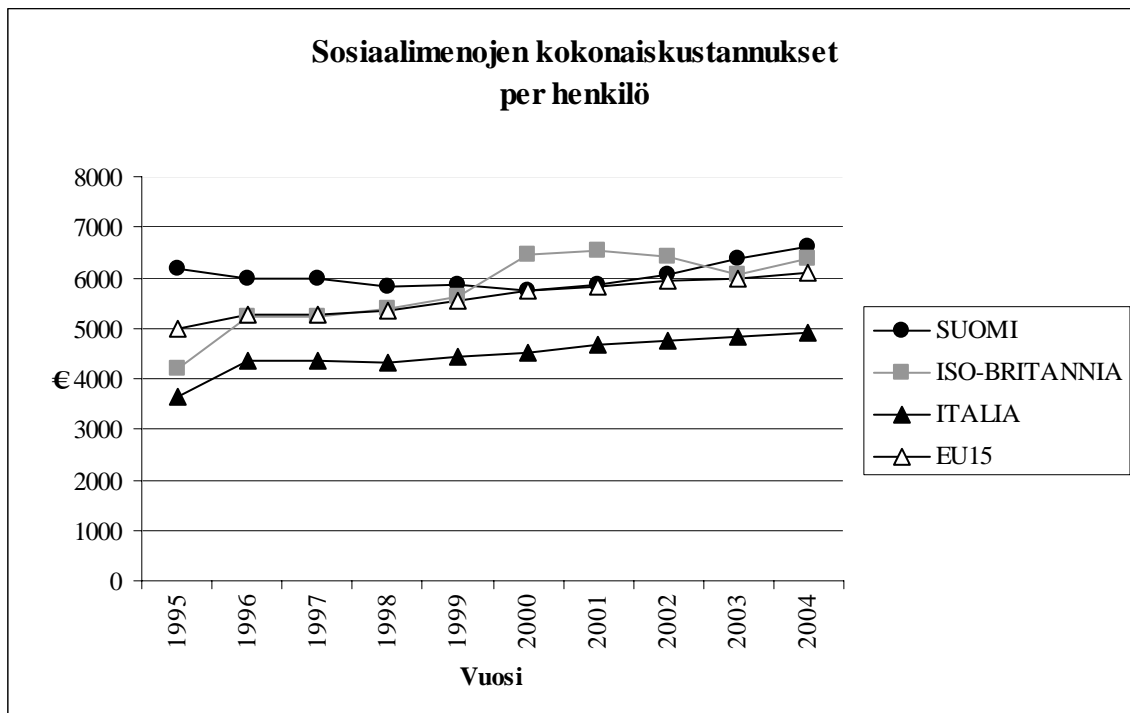
Iso-Britannia edustaa tarkastelussa anglosaksista hyvinvointimallia, jossa lakisääteiset tulonsiirrot ovat alhaisia ja tärkeimmät vakuutukset on yksityistetty. Koska malli soveltaa tiukkaa tarveharkintaa, valtio vastaa vain toimeentulon minimistä. Iso-Britannian tulisi tämän perusteella sijoittua hyvinvointimallien tarkastelussa toiseksi. Mannermaisessa hyvinvointimallissa sosiaalimenojen taso on kohonnut keskimäärin varsin korkeaksi, mutta lasten ja vanhusten hoito on tästä huolimatta edelleen perheen ja naisen vastuulla. Julkisten sosiaalipalvelujen osuus onkin varsin vähäinen, mikä näkyy erityisesti eläkkeiden dominoivana asemana sosiaalimenoissa. Mallia edustaa tarkastelussa Italia, ja maan tulisi sijoittua maakohtaisessa järjestyksessä viimeiseksi. (Kosonen 1995, 23–24; Lönnroth 2004)

Tarkasteltaessa maiden sosiaalimenojen BKT-osuuksia ei jaottelu eri hyvinvointimallien kesken ole sittenkään yksinkertainen. Suomessa sosiaalimenojen BKT-osuus oli selkeästi korkeinta laman jälkeisinä vuosina 1995–1998. Vuodesta 1999 eteenpäin sosiaalimenojen BKT-osuus oli kuitenkin korkeampaa Iso-Britanniassa. Osuudet ovat Suomen osalta ainoastaan muutaman prosenttiyksikön kymmenyksen Iso-Britanniaa korkeampia vuosina 2003–2004. Italiassa sosiaalimenojen BKT-osuudet ovat kasvaneet ajanjakson loppua kohden. Noususta huolimatta Italia jää kokonaistarkastelussa selkeästi viimeiseksi. Suomen ja Iso-Britannian väliset pienet erot jättävät hyvinvointimallit melkein samalle viivalle.

Sosiaalimenojen BKT-osuuksien vertailu ei ole Kososen (1995,14–47) mukaan kovin hyvä perusta eri hyvinvointivaltioiden vertailulle. Tämä johtuu siitä, että sosiaalimenot voivat painottua eri maissa varsin eri tavoin, esimerkiksi eläkkeiden, lapsilisien ja palvelujen kesken. Toiseksi maiden taloudellisella tilanteella on myös oma vaikutuksensa sosiaalimenojen BKT-osuuteen. Taloudellinen tilanne saattaa heijastua sosiaalimenojen suuruuteen pienentämällä jakajana olevaa bruttokansantuotetta (BKT). Näin tapahtui Suomessa 1990-luvulla, kun taloudellinen lama supisti BKT:tä ja sosiaalimenot nousivat noin 35 prosenttiin. (Kosonen 1995, 14–47) Tämä selittääkin Suomen sosiaalimenojen selkeästi suuremman BKT-osuuden vuosina 1995–1998 Iso-Britannian ja Italian sosiaalimenoihin verrattuna. Sosiaalimenojen nousu ei Kososen (1995, 14–47) mukaan tässä tilanteessa kerrokkaan hyvinvoinnin paranemisesta, vaan Suomen osalta lähinnä sen perusteiden romahtamisesta.

Sosiaalimenojen BKT-osuuksien tarkastelun lisäksi maiden välistä järjestystä ja hyvinvointivaltioiden laajuuksia voidaan tutkia tarkastelemalla per henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kokonaiskustannuksia. Kuviossa 5 on kuvattu Suomen, Ison-Britannian ja Italian sekä EU15 maiden sosiaalimenojen kokonaiskustannusten kasvua henkilöä kohden ajanjaksolla 1995–2004. Kuvion 5 luvut on indeksoitu vuoden 1995 hintatasoon.

KUVIO 5 Sosiaalimenojen kokonaiskustannukset per henkilö vuosina 1995–2004

Lähde: Eurostat.

Kuvion 5 eri maiden henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kokonaiskustannuksia kuvaavat luvut on indeksoitu vuoden 1995 hintatasoon. Indeksointi on toteutettu laskemalla lukujen reaaliarvo käyttäen valitun perusvuoden hintoja. Perusvuotena on tarkastelussa vuosi 1995. Indeksoinnin avulla kustannusten kasvussa on huomioitu inflaation vaikutus, ja lukujen kehitys heijastaa sitä paljonko henkilöä kohden lasketut kustannukset ovat muuttuneet.

Kuvion 5 mukaan Suomen henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kokonaiskustannukset ovat pysyneet koko ajanjakson ajan noin 6000 euron tuntumassa, kun taas Italiassa menot olivat vielä 2000-luvulle tultaessa noin 4500 euroa per henkilö.

Ison-Britannian menosuoran kohdalla on havaittavissa kasvua vuosien 2000–2002 aikana, jolloin henkilöä kohden lasketut sosiaalimenot kiipesivät korkeimmillaan jopa 6500 euroon. Sosiaalimenojen henkilöä kohden laskettujen kokonaiskustannusten voidaan kuvion 5 mukaan todeta kasvaneen kaikissa maissa suhteellisen tasaisesti.

Maiden henkilöä kohden lasketuissa menoissa on havaittavissa selkeitä tasoeroja. Esimerkiksi vuonna 2004 Suomessa henkilöä kohden lasketut menot olivat noin 6600 euroa kun vastaavat luvut olivat Iso-Britanniassa 6400 euroa ja Italiassa 4900 euroa. Italiassa henkilöä kohden lasketut sosiaalimenot ovat kuvion 5 mukaan kasvaneet nopeasti kymmenessä vuodessa. Tästä huolimatta sosiaalimenojen henkilöä kohden lasketut kokonaiskustannukset ovat vuodesta 1995 vuoteen 2004 kasvaneet eniten Iso-Britanniassa (52 %). Italiassa menojen kasvu on ollut myös nopeaa, joskin hieman Iso-Britannian kehitystä alhaisempaa (34 %). Suomessa henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kokonaiskustannusten kehitys on ollut taas huomattavasti hitaampaa (8 %).

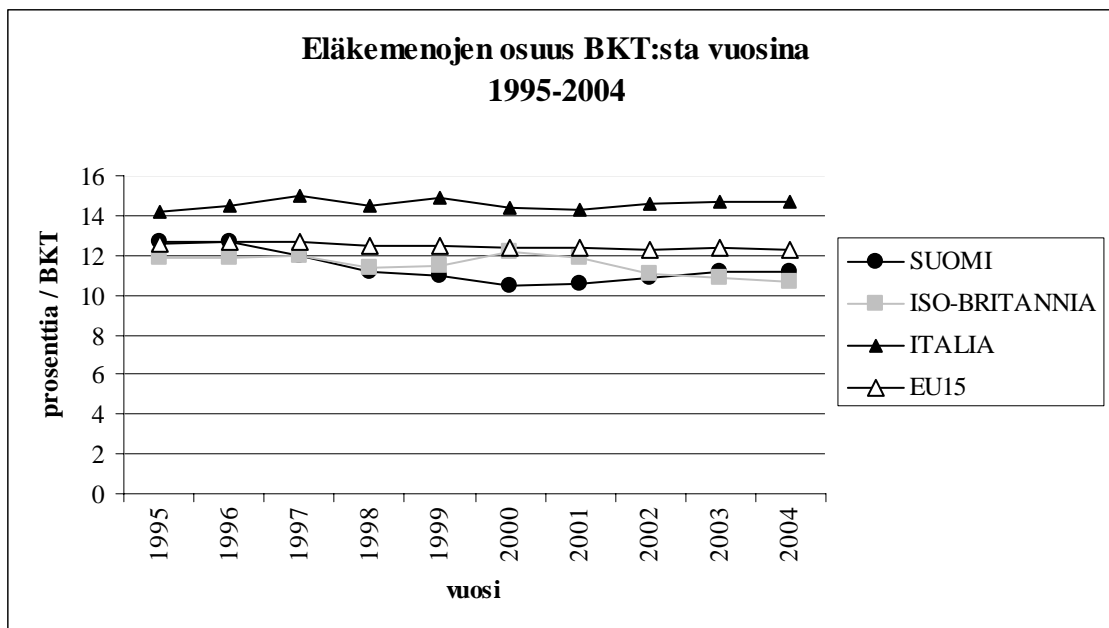
Kun verrataan kuviota 5 edellä esitettyyn kuvioon 4, voidaan huomata, että Iso-Britannian henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kasvu on vuosina 2000–2002 yhdensuuntainen kuviossa 4 kuvatun sosiaalimenojen BKT-osuuden kasvun kanssa. Myös Italian menojen osalta kehitys on yhteneväistä. Suomessa henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kasvu vuosina 1995–1998 on taas sosiaalimenojen BKT-osuuden rajuun kasvuun verrattuna varsin maltillista.

Sosiaalimenojen henkilöä kohden laskettujen kokonaiskustannusten tarkastelu vahvistaa hyvinvointimalleihin kuuluvien maiden välistä järjestystä. Pohjoismaista hyvinvointimallia edustavassa Suomessa oli tarkastelun mukaan korkeimmat henkilöä kohden lasketut kustannukset vuonna 2004 (6600 €). Anglosaksista hyvinvointimallia edustava Iso-Britannian sijoittuu tarkastelussa toiseksi (6400 €), ja mannermaista hyvinvointimallia edustava Italia viimeiseksi (4900 €). Tosin menojen kehityksen tarkastelun osalta on huomioitava, että Iso-Britanniassa sekä Italiassa on tehty suuria rakenteellisia muutoksia maiden eläkejärjestelmiin 1990 luvun loppupuolella. Tämä saattaa osittain selittää Suomen menojen varsin maltillista muutosta.

Sosiaalimenojen osuuksia painottavasta määritelmästä on Kososen (1995, 41–42) mukaan huomioitava se että, määritelmä jättää huomioimatta Länsi-Euroopan maiden sosiaaliturvan rakenteen, jossa on monia yksityisiä ja työmarkkinasopimuksiin perustuvia etuuksia ja eri järjestöjen hoitamia palveluja. Sosiaalimenojen suuruuteen perustuvaa vertailua on kritisoinut myös Julkunen (1992, 14), jonka mukaan vertailu ei ota huomioon laisinkaan hyvinvointivaltioiden välisiä laadullisia eroja.

Tulevaisuudessa eläkemenot ovat yksi nopeimmin kasvavista julkisen talouden menoeristä useissa maissa. Sosiaalimenoista suurimman menoryhmän muodostavat juuri eläkemenot, joiden muutosta tarkastellaan seuraavassa. Kuviossa 6 on kuvattuna Iso-Britannian, Suomen ja Italian eläkemenojen kehitystä ajanjaksolla 1995–2004. Vertailupohjaksi tarkasteluun on otettu myös EU15 maiden keskiarvo.

KUVIO 6 Eläkemenojen suuruus BKT:sta ajanjaksolla 1995–2004

Lähde: Eurostat.

Suomen eläkemenojen BKT-osuudet ovat kuvion 6 mukaan olleet lievässä kasvussa 2000-luvun alusta. Eläkemenojen BKT-osuudet ovat kuitenkin noin 1,5 prosenttiyksikköä matalampia Suomen lamavuosien jälkeisiin osuuksiin verrattuna (noin 13 %). Iso-Britannian eläkemenojen osuudet ovat muuttuneet aaltomaisesti ajanjakson aikana. Pientä nousua on ollut havaittavissa vuosina 1995–1997 ja 2000–2001, jolloin eläkemenot olivat noin 12 prosenttia BKT:stä. Suomen ja Iso-Britannian

eläkemenojen osuudet ovat kuitenkin pysyneet tarkasteltavan ajanjakson ajan alle EU15-maiden keskitason.

Italian eläkemenojen BKT-osuudet ovat Suomeen ja Iso-Britanniaan verrattuna huomattavasti korkeampia. Eläkemenot ovat pysytelleet yli 14 prosentin koko ajanjakson ajan, ja osuus nousi jopa 15 prosenttiin vuonna 1997. Italian eläkemenojen korkeat BKT-osuudet vahvistavat hyvinvointimallien välistä järjestystä. Korkeat eläkemenojen BKT-osuudet ovat tyypillinen ominaisuus mannermaista hyvinvointimallia edustavalle maalle. Eläkemenojen suuri BKT-osuus saattaa heijastella myös maan eläkejärjestelmän epävakaata tilannetta. Italian eläkejärjestelmä on ollut nimittäin yksi Euroopan anteliaimpia eläkejärjestelmiä tarjotessaan eläketurvan, joka on korvannut jopa 80 prosenttia ansiotasosta. Järjestelmän rahoitus kohtaa väestön ikääntyessä ja eliniän odotteen kasvaessa ylitsepääsemättömiä esteitä, kun otetaan huomioon etuuksien korkea taso. Italian eläkejärjestelmässä onkin tehty 1990-luvulla monia rakenteellisia uudistuksia, joilla eläkemenojen BKT-osuuden kasvua on pyritty hillitsemään. (Public Pensions Projections 2006, Italy's fiche)

Edellä esitettyjen sosiaalimenojen BKT-osuuksien, henkilöä kohden laskettujen sosiaalimenojen kokonaiskustannusten, ja eläkemenojen BKT-osuuksien vertailujen pohjalta voidaan todeta, että hyvinvointivaltioiden välinen mallijako ja maiden järjestys pitää tarkastelussa paikkansa. Tarkasteltavista maista erityisesti erot pohjoismaista hyvinvointimallia edustavan Suomen ja anglosaksista hyvinvointimallia edustavan Iso-Britannian välillä olivat ajoittain häilyvän pienet. Menojen BKT-osuuksien erojen pienuudesta huolimatta maiden välisessä vertailussa on hyvä huomioida se, ettei julkisen sektorin tarjoamia palveluita ole otettu tarkastelussa huomioon. Ison-Britannian julkisen sektorin palvelutarjonta on huomattavasti suppeampaa ja yksityistetympää kuin Suomessa. Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa palvelut ja sosiaaliturvan takaa se, että asianosainen asuu pysyvästi maassa, toisin kuin Iso-Britanniassa tai Italiassa, joissa edut perustuvat joko työsuhteeseen tai perhesuhteeseen sellaisen henkilön kanssa, jolla on työpaikka.

4.4 Naisten työllisyys ja vähimmäiseläkkeiden määrä

Perhevelvollisuuksien vuoksi naisten työhistoriassa on usein aukkoja, jotka vaikuttavat pysyvästi eläkeiän toimeentuloon. Niiden naisten eläkeiän toimeentulon kannalta, joille ei perhevelvollisuuksien vuoksi ole karttunut laisinkaan työeläkettä tai työeläkkeen määrä on vähäinen, vähimmäiseläkkeet muodostavat suurimman osan eläkeiän toimeentulosta. Tarkastelemme seuraavaksi Suomen, Ison-Britannian ja Italian vähimmäiseläkkeitä ja naisten työllisyyttä.

Oikeus vähimmäiseläkkeeseen ei vaadi kaikissa maissa työskentelyä vaan se voi syntyä myös vakuutusmaksujen tai asumisvuosien kautta. Useimmissa EU:n jäsenmaissa eläkeiän minimitoimeentulo on suurimmassa osin turvattu ansioon perustuvan työeläkejärjestelmän kautta, joka kattaa usein koko väestön. Työeläkejärjestelmä huomioi myös useimmissa maissa pitkät työurat ja ottaa huomioon mahdolliset katkokset työhistoriassa. (Special Pensions Study 2006, 2) Naisten työssäkäynti eroaa kuitenkin suuresti eri EU-maissa, eivätkä naiset näin ollen aina välttämättä pääse työeläkejärjestelmän piiriin. EU:n työllisyysstrategiassa on asetettu tavoite naisten työllisyysasteen nostamisesta 60 prosenttiin vuoteen 2010 mennessä (Tuominen & Laitinen-Kuikka 2003, 7-8).

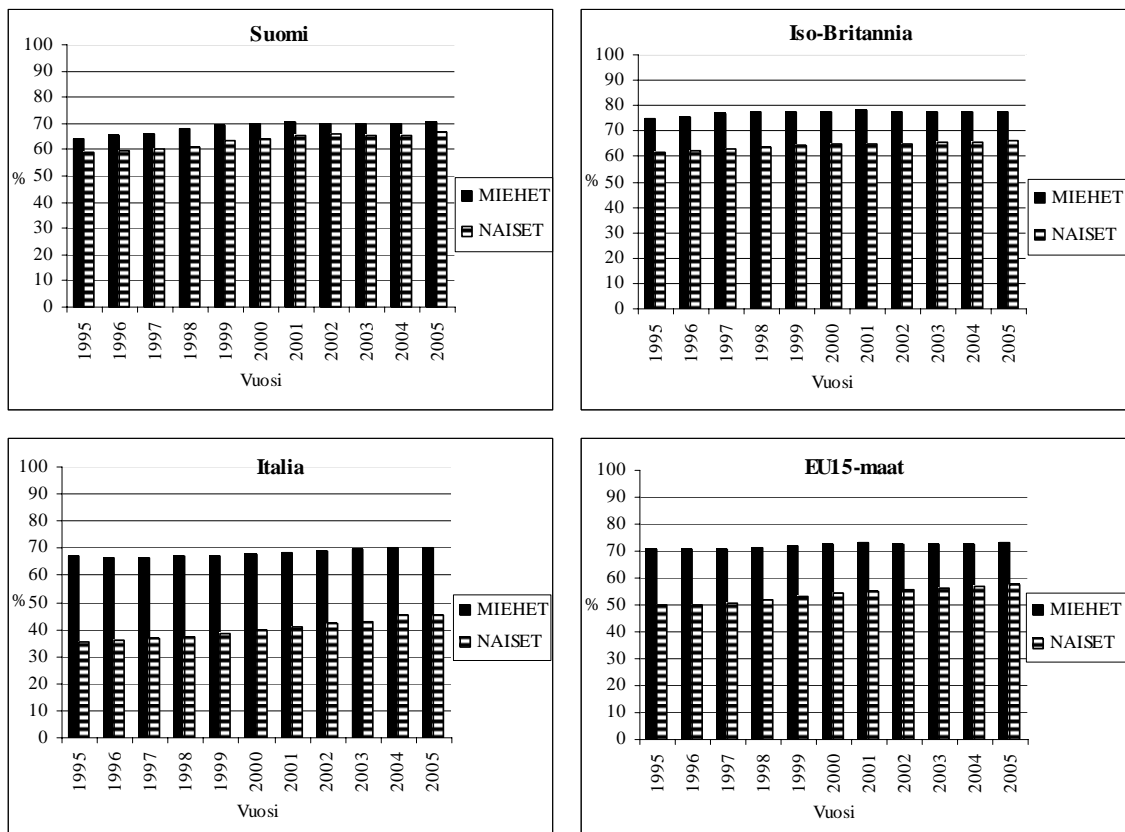
Pitkät lasten- ja vanhusten hoitoajat ovat naisten eläketurvan kohdalla merkinneet usein sitä, että kotona vietetystä kokonaisajasta on työeläkejärjestelmässä hyvitetty vain osa, jos laisinkaan. Hyvitys riippuu usein siitä onko henkilö ennen äitiyslomalle siirtymistään työsuhteessa vai ei. Erityisesti jo eläkkeellä olevien naisten kohdalla tilanne saattoi aikaisemmin olla se, ettei kotona vietettyä aikaa hyvitetty laisinkaan. Tämä johtui siitä, että naisten työssäkäyminen erosi suuresti eri aikakausilla ja eri maissa. Erot ovat edelleen nähtävissä, vaikka naisten työssäkäyminen on sittemmin yleistynyt eri maissa. (ks. Tuominen & Laitinen-Kuikka 2003; Julkunen 1992)

Koska kotona vietetty aika on naisen työhistorian osalta usein myös kannattavinta työskentelyaikaa, on menetetty vaihtoehtoinen työeläke tältä ajalta yleensä suuri verrattaessa täyden työhistorian tehneen eläkekarttumaan. Työmarkkinoiden asenteilla

oli ja on edelleen vaikutuksensa naisten työllistymiseen yleisesti ja lastenhoitoajan jälkeen eri maissa. (Julkunen 1992, 121–140)

Kuviossa 7 on kuvattu Suomen, Iso-Britannian ja Italian työikäisten naisten ja miesten (16–64 vuotiaiden) työllisyysasteita. Vertailupohjaksi tarkasteluun on otettu myös EU15 maiden keskiarvot. Naisten työllisyys on kaikissa maissa selkeästi miesten työllisyysastetta alemmalla. Erityisen suuri ero naisten ja miesten työllisyydellä on Italiassa, jossa naisten työllisyysaste on miehiin verrattuna melkein puolet alhaisempi. Tuomisen ja Laitinen-Kuikan (2003,10) mukaan konservatiivisissa hyvinvointivaltioissa naimisissa olevien naisten työmarkkinoille osallistumista ei juuri kannusteta, koska mallille on tyypillistä perinteisten perherakenteiden vaaliminen. Italian vahva perinteinen perhekulttuuri, jossa nainen jää kotiin hoitamaan lapsia ja vanhuksia, näkyy tilastoissa naisten selkeästi alhaisempaa työllisyytenä.

KUVIO 7 16–64 vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet ajanjaksolla 1995–2005

Lähde: Eurostat.

Iso-Britanniassa naisten palkkatyö on viimeisten vuosien aikana lisääntynyt, vaikka äitiyteen liittyvät etuudet ovat edelleen hyvin kehittymättömiä. Julkisen lastenhoidon saatavuus on vähäistä, jonka vuoksi naiset ovat usein pakotettuja jäämään kotiin. Tämä ja työmarkkinoiden vapauttaminen ovatkin osaltaan johtaneet siihen, että suurin osa Iso-Britannian työssäkävivistä naisista työskentelee osa-aikaisesti. (Repo 1999, 25–28; Tuominen & Laitinen-Kuikka 2003,15).

OECD:n tutkimuksen mukaan vuonna 2000 kaikista Iso-Britannian 16–64 vuotiaista työskentelevistä naisista noin 40 prosenttia työskenteli osa-aikaisesti, kun taas miehistä vain noin 8 prosenttia. Vastaavat luvut olivat naisten osalta Suomessa 14 prosenttia ja Italiassa 23 prosenttia. (OECD Employment Outlook 2002, 69) Tuominen ja Laitinen-Kuikka (2003, 15) toteavatkin, että mitä korkeampi naisten työllisyys on sitä korkeampi naisten osuus osa-aikaisista töistä. Tosin Suomi näyttäisi olevan poikkeus tässä tapauksessa. Kuvion 7 mukaan naisten työllisyys näyttäisi kuitenkin hieman parantuneen kaikissa maissa 2000-luvulle tultaessa. Italiassa naisten työllisyys oli vuoteen 1995 verrattuna kasvanut noin 10 prosenttiyksikköä, kun vastaava luku Iso-Britanniassa oli vain neljä prosenttiyksikköä. Myös Suomessa naisten työllisyys oli kasvanut noin kahdeksan prosenttiyksikköä vuoteen 1995 verrattuna.

Edellä esitetyt naisten työllisyysasteiden tasot Suomessa, Iso-Britanniassa ja Italiassa vahvistavat jälleen maiden jakoa eri hyvinvointimalleihin. Julkisen (1992, 40) mukaan pohjoismaisessa hyvinvointimallissa naiset ovat suhteellisen integroituneita miesten elämänalueille, ja malli pyrkiikin edistämään naisten asemaa sekä työmarkkinoilla että politiikassa. Koska pohjoismaisessa hyvinvointimallissa lasten ja vanhusten hoito on järjestetty julkisesti, on naisten helpompi palata takaisin työelämään. Pohjoismaat ovat myös ainoita maita, joissa isyysloma on mahdollista. Edellä mainittujen seikkojen perusteella pohjoismaista mallia onkin luonnehdittu sukupuolimalliltaan moderniksi, naisia yksilöiväksi ja tasa-arvoisuuteen pyrkiväksi hyvinvointimalliksi. Tämä näkyy miesten ja naisten tasa-arvoisena osallistumisena työmarkkinoille ja korkeina työllisyysasteina. Kuvion 7 mukaan 16–64-vuotiaiden naisten työllisyysasteet ovat Suomessa olleet koko ajanjakson ajan lähellä samanikäisten miesten työllisyysasteita. Sukupuolten väliset työllisyysaste-erot ovat olleet Suomessa varsin pieniä Iso-Britanniaan, Italiaan sekä EU15 maihin verrattuna.

Anglosaksista hyvinvointimallia edustavalle Iso-Britannialle on ominaista markkinavetoisuus, joka näkyy lasten ja vanhusten julkisen hoidon vähytenä. Kuten edellä todettiin, julkisen hoidon vähyys on pakottanut naiset jäämään kotiin ja aiheuttanut naisten osa-aikatöiden yleistymisen. Italiassa perinteisen perhekulttuurin vaaliminen ja julkisten hoitomahdollisuuksien vähyys näkyy tilastoissa naisten alhaisena työllisyytenä. Mannermaisessa hyvinvointimallissa tyypilliset sukupuolten väliset ristiriidat koskevatkin Julkisen (1992, 53) mukaan paljolti naisten pääsyä työmarkkinoille.

Naisten perhekeskeisen aseman aiheuttamat katkokset työhistoriassa, alhainen palkkataso ja työllisyysasteen vaikutukset näkyvät erityisesti jo eläkkeellä olevien naisten toimeentulossa. Suomessa pelkkää työeläkettä sai vuonna 2004 65-vuotiaista naisista vain 35 prosenttia ja samanikäisistä miehistä 59 prosenttia. Vastaavasti pelkkää kansaneläkettä sai 65 vuotta täyttäneistä miehistä vain yksi prosentti ja samanikäisistä naisista kahdeksan prosenttia. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2004, 30)

Vanhuksille kohdistetut minimitoimeentulon etuudet voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin: työhistoriaan perustuva minimitoimeentulo, tasa-eläkkeet ja erilaiset sosiaaliavustukset. Jotkut EU-maat takaavat minimitoimeentulon tasa-eläkejärjestelmällä, joka perustuu asumiseen vakuutusmaksujen sijaan. Eläkkeen määrä on tasa-eläkejärjestelmässä riippuvainen asumisvuosien lukumäärästä. Jos asumisvuodet eivät oikeuta täyteen eläkkeeseen, sopeutetaan eläke vastaamaan asuttua aikaa. Tämentylyiset eläkkeet kuuluvat yleensä universaaliin eläkejärjestelmään, jollainen esimerkiksi Suomen kansaneläkejärjestelmä on. Useimmissa maissa järjestelmät takaavat kuitenkin kaikki nämä kolme minimitoimeentulon muotoa. Vakuutusmaksuihin perustuvissa eläkejärjestelmissä vähimmäisvakuutusmaksuajan täyttävät saavat pienen työeläkkeen tai tasa-eläkkeen, ja sosiaaliavustukset on usein suunnattu vain tietyn iän täyttäneille. (Special Pensions Study 2006, 2-3)

Taulukossa 3 on kuvattu minimitoimeentulojen vuositasoa Suomessa, Iso-Britanniassa ja Italiassa. Vuosittain maksettaviin summiin perustuvat minimitoimeentulon tasot mahdollistavat paremman vertailtavuuden jäsenmaiden kesken. Kaikki summat perustuvat vuoden 2006 tasoon Ison-Britannian summia lukuun ottamatta. Ison-Britannian minimitoimeentulon vuositasot perustuvat vuoden 2005 tietoihin, ja ne on

muutettu euroiksi vuoden 2005 punnan keskiparissa (1,47€). Minimitoimeentulon vuositasojen voidaan Ison-Britannian vuoden 2005 tasosta huolimatta todeta antavan suhteellisen hyvän ja vertailukelpoisen kuvan maiden välisistä eroista, sillä eroa tarkastelun perusteena olevaan vuoteen 2006 on vain vuosi.

Minimitoimeentulon vuositasojen tarkastelussa oli tutkielman tarkasteluajanjaksoon tehtävä poikkeus, ja laajennettava aikasarjaa kattamaan myös vuosi 2006. Tämä johtui siitä, ettei minimitoimeentulon vuositasoja ollut saatavilla kyseisistä maista vuoden 2005 tasossa. Myös vähimmäiseläkkeiden maakohtaiset vertailut perustuvat vuoden 2006 tasoon.

TAULUKKO 3 Minimitoimeentulon vuositasot vuonna 2006

FI	Kansaneläke yli 65-vuotiaille. Asumisaikaan perustuva (vaadittava minimiaika 3 vuotta, maksimiaika 40 vuotta)	Yksinasuvat 5878€/vuosi, Pariskunnat 5403€/vuosi
	Sosiaaliavustukset	Vähimmäiseläkkeensaajille suunnattu lisäavustus elämiseen tarkoitettuihin kuluihin.
UK	Valtion peruseläke (Basic State Pension) yli 65-vuotiaille.	4267£ (6272,49€/vuosi) (6/2005)
	Yli 80-vuotiaiden vanhuuseläkkeen lisäeläke	49,15£/vko (3757€/vuosi) (4/2005)
	Eläkehyvitys (Pension Credit) on tuloihin perustuva etuus, joka turvaa yli 60-vuotiaiden minimitoimeentuloa.	Yksinasuvat 5691£ (8365,77€/vuosi) Pariskunnat 8587 £ (12622,89€/vuosi)
	Säästöhyvitys on eläkehyvityksen osa, joka on säästöihin perustuva etuus ja palkitsee niitä eläkeläisiä, joilla on omia säästöjä.	Yksinasuvat 7852£ (11542,44€/vuosi) Pariskunnat 11 492£ (16893,24€/vuosi)
IT	Sosiaaliavustus.	6633€/vuosi, 65–69-vuotiaille (etuus sisältää kaikki mahd.lisät)
	Vanhuus-eläke yli 65-vuotiaille, joilla ei ole muuta toimeentuloa.	5130€/vuosi (etuus sisältää kaikki mahd.lisät)
	Minimitoimeentulo yli 70- vuotiaille.	7168€/vuosi

Lähde: Special Pensions Study (2006, 4-7).

Minimitoimeentulon vuositasoja tarkastellessa voidaan todeta, että Ison-Britannian valtion peruseläkkeen taso on Suomen kansaneläkkeeseen ja Italian vanhuuseläkkeeseen verrattuna selkeästi korkeampi. Sekä Iso-Britanniassa että Italiassa on myös yli 70-vuotiaille iäkkäämmille vanhuksille oma lisäturvansa. Suomessa ainoastaan rintamasotilastunnuksen omaaville sotien veteraaneille voidaan maksaa rintamalisää tai ylimääräistä rintamalisää. (Hietaniemi & Vidlund 2003, 46)

Special Pensions Studyn (2006, 4-7) tutkimukseen perustuvan taulukon 3 mukaan Suomen minimitoimeentulon (kansaneläke) vuositaso jää selkeästi jälkeen Iso-Britannian ja Italian minimitoimeentulon vuositasoista, kun otetaan huomioon Iso-Britannian ja Italian yli 70-vuotiaille suunnatut lisäturvat. Taulukossa 4 on esitelty yksityiskohtaisemmin Suomen, Iso-Britannian ja Italian vähimmäiseläkkeitä, joihin on naiseläkeläisten minimitoimeentulon mukaisesti sisällytetty ainoastaan nk. tasa- tai kansaneläkkeet ja leskeneläkkeet. Taulukossa on esitelty edellä käsiteltyjen vuosiansioiden sijaan eläkkeiden kuukausitasoja, niiden saamisehtoja sekä eläkkeiden indeksointia, jolla eläkkeiden ostovoima pyritään pitkällä ajalla turvaamaan.

Iso-Britanniassa ja Italiassa oikeus vähimmäiseläkkeen saamiseksi perustuu määrättyyn vakuutusmaksuvuosien lukumäärään. Iso-Britanniassa täyden valtion eläkkeen saamiseksi vakuutusmaksuvuosia tulee olla maksettuna 39 vuotta. Italiassa eläkeoikeus syntyy uuden järjestelmän mukaan jos vakuutusmaksuja on maksettu vähintään viideltä vuodelta. Mikäli vakuutusmaksuvuosia ei ole karttunut, vanhuuseläkkeen korvaa Italiassa tarveharkintainen sosiaaliavustus. Suomen kansaneläkejärjestelmässä oikeus eläkkeeseen syntyy kun henkilö on 16 ikävuoden jälkeen asunut Suomessa vähintään kolme vuotta. Suomen kansaneläkejärjestelmä eroaa Italian ja Iso-Britannian järjestelmistä siten, ettei siinä tarvitse suorittaa vakuutusmaksuja eläkkeen saamiseksi.

Täyden kansaneläkkeen saamiseksi Suomen asumisvuosia tulee olla 40 vuotta ja kansaneläkkeen määrä suhteutetaan asumisvuosien lukumäärään. Myös Iso-Britanniassa valtion eläkkeen määrä suhteutetaan, mutta suhteessa maksettujen vakuutusmaksuvuosien määrään. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä vähemmän maksettuja vakuutusmaksuvuosia Iso-Britanniassa tai asumisvuosia Suomessa, sitä pienempi on eläke. Italiassa eläkkeen määrään vaikuttavat vähentävästi vain eläkeläisten omat tulot.

TAULUKKO 4 Vähimmäiseläkkeiden ja eläkeoikeuksien maakohtainen vertailu 2006

MAAT	Täysi minimieläke/kk (ennen veroja) 2006	Naisten eläkeikä	Eläkeoikeus minimieläkkeeseen	Leskeneläke	Eläkkeiden indeksointi
SUOMI	510,80€/kk yksinasuvalle. Eläkkeen määrään vaikuttaa henkilön kuntaluokitus ja avioasema.	65 vuotta.	Kansaneläke: Työeläkevähenteinen ja asumisaikaan perustuva. 40v oikeuttaa täyteen kansaneläkkeeseen, puuttuvat vuodet vähentävät eläkkeen määrää.	355,47€/kk, johon saa tarveharkintaisen lisän 241,84€/kk sekä avustuksen asumiskustannuksiin riippuen lesken kotikunnasta ja perhekoosta. Leskeneläkkeen määrä on riippuvainen edunjättäjän Suomen asumisajasta.	Elinkustannus -indeksi = hinnat.
ISO-BRITANNIA	536,67€/kk (84,25£/vko). Yli 80-vuotiaiden lisävanhuuseläke 321,68€/kk (50,50£/vko), muut eläkkeet vähentävät määrää (huhtik.2006).	60 vuotta. Naisten eläkeikä nousee 65v vuoteen 2020 mennessä.	Basic State Pension: Tasa-eläke. Täyden eläkkeen saamiseksi eläkemaksuja tulee olla maksettuna naisilla 39 vuotta. Eläkkeen määrä on riippuvainen maksetuista vakuutusmaksuvuosista. Myös yli 80-vuotiaiden eläke.	Leskeneläkkeen määrä riippuu lesken iästä. Yli 55-vuotiaan lesken eläke on 536,67€/kk (84,25£/vko) 45-54v. vähennetty leskeneläke. Kertasuoritteinen avustus asumiskustannuksiin 2000£ (2940€).	Elinkustannus -indeksi = hinnat.
ITALIA	427,58€/kk yksinasuvalle. Yli 70-vuotiaille yksinasuville minimieläkkeen määrä on 550,94€/kk. Jos vuositulot alle 4962,36€ sosiaaliavustuksen määrä yksinasuvalle 4962,36€/vuodessa.	65 vuotta.	Vanhuuseläke, jakaantuu 3 kategoriaan vakuutusmaksuvuosien mukaan. Jos ei vakuutusmaksuja eikä näin oikeutta eläkkeeseen, yli 65-vuotiaille tarveharkinainen sosiaaliavustus.	Lesken-eläke ilman lapsia olevalle leskelle on 60% edunjättäjän eläkkeestä, 80% jos yksi lapsi, 100% jos kaksi tai useampi lapsi. Jokainen vanhempi, veli sekä sisko saa 15% edunjättäjälle maksettavasta eläkkeestä perhe-eläkettä.	Elinkustannus - indeksi = hinnat.

Lähde: www.ssa.gov. Suomen, Ison-Britannian ja Italian sosiaaliturvajärjestelmien kuvaukset

Italiassa oikeus minimieläkkeeseen syntyy kun henkilön vuositulot ovat alle 5558,54 euroa. Omat tulot vähentävät myös Ison-Britannian ja Suomen vähimmäiseläkkeiden määriä.

Naisten eläkeikä on kaikissa maissa 65 vuotta lukuun ottamatta Iso-Britanniaa, jossa naisten eläkeikää ollaan nostamassa 60 vuodesta asteittain 65 vuoteen 2020 mennessä. Italian osalta on myös huomioitava, että uuteen eläkejärjestelmään kuuluvien (1.1.1996 lähtien) naisten eläkeikä on 65 vuotta, mutta vanhassa järjestelmässä naiset voivat jäädä eläkkeelle vielä 60 vuotiaana.

Oikeudet leskeneläkkeeseen eroavat tarkasteltavissa maissa. Suomessa oikeus leskeneläkkeeseen syntyy avioliiton tai yhteisen lapsen kautta. Lesken on myös oltava alle 65-vuotias tai jos hänellä ei ole lapsia vähintään 50-vuotias. Suomessa leskeneläkkeen määrä on myös riippuvainen edunjättäjän Suomen asumisajasta jos hänelle ei ollut karttunut työhistoriaa ja siten työeläkettä. Iso-Britanniassa oikeus leskeneläkkeeseen määräytyy hyvin samalla tavoin kuin Suomessa. Oikeus leskeneläkkeeseen riippuu lesken iästä, ja hänen tulee olla alle eläkeikäinen. Leskellä on myös oikeus saada avustusta nouseviin asumiskustannuksiin, tosin vain kertasuorituksen muodossa, kun avustus on Suomessa kuukausittainen. (www.ssa.gov, Suomen ja Ison-Britannian sosiaaliturvajärjestelmien kuvaukset)

Italiassa leskeneläke on tarveharkintainen ja oikeus siihen syntyy, jos edunjättäjä oli eläkkeellä ja hänellä oli maksettuja vakuutusmaksuvuosia 15 vuotta tai vähintään viisi vuotta uudessa järjestelmässä. Leskeneläkkeen määrä on tulovähenteinen 25 prosentilla, 40 prosentilla ja 50 prosentilla jos edunsaajan vuositulot ylittävät säädetyn tulorajan (16.672,62€ 22.234,16€ ja 27.792,70€). Edunsaajiksi katsotaan leski, alle 18-vuotiaat lapset, veljenpojat ja tyttäret sekä lapsenlapset ja myös edunjättäjän vanhemmat, jos he olivat edunjättäjästä taloudellisesti riippuvaisia. Lesken-eläkkeen määrä on prosentuaalinen summa edunjättäjän eläkkeestä. (www.ssa.gov, Suomen, Ison-Britannian ja Italian sosiaaliturvajärjestelmien kuvaukset)

Naiseläkeläisten vähimmäistoimeentulon kannalta leskeneläkkeiden merkitys on yleensä toimeentuloa parantava. Iso-Britannian naiseläkeläisten toimeentulon osalta on myös mainittava State Second Pensions (S2P) järjestelmän erityispiirre, jossa naimisissa

ollut ja leskeksi jäänyt nainen voi hakea eläkettä kokonaan edesmenneen miehensä vakuutusmaksuihin perustuen. Aikaisemmin leski pystyi saamaan eläkkeen 100 prosenttiin asti, mutta nyt eläketason on suunniteltu laskevan 50 prosenttiin. Ison-Britannian eläkejärjestelmässä naimisissa oleva nainen voi siis hakea eläkettä miehensä vakuutusmaksuvuosien perusteella, jos hänen omat vakuutusmaksuvuotensa ovat riittämättömät. Katkonaisesta työurasta ja alhaisemmasta palkkatasosta johtuen miehen vakuutusmaksuvuosien hyväksilukeminen parantaa näin Ison-Britannian naisten mahdollisuuksia parempaan eläkkeeseen.

Vähimmäiseläkkeiden tason tarkastelussa on syytä huomioida myös eläkkeiden indeksointi, jolla pyritään säilyttämään eläkkeiden ostovoima pitkällä aikavälillä. Kaikissa tarkasteltavissa maissa vähimmäiseläkkeet indeksoidaan elinkustannusindeksillä. Italiassa elinkustannusindeksin muutokseen lisätään vielä yksi prosenti. Elinkustannusindeksin käyttö on sidottu kuluttajahintaindeksiin, ja se reagoi hintojen kehitykseen. Elinkustannusindeksi ei näin ollen ota huomioon yleistä palkkakehitystä, jolloin palkkojen noustessa eläkeläisten tulokehitys jää yleensä normaalista tulokehityksestä enemmän jälkeen.

Vähimmäiseläkkeiden indeksoinnin liittämistä hintojen kehityksen huomioivaan elinkustannusindeksiin on perusteltu usein sillä, että eläkeikäisten kulutustottumukset ovat vakaat ja jopa laskevat hieman iän myötä. Special Pensions Studyn (2006, 30) teettämän tutkimuksen mukaan pelkästään hintoihin perustuva vähimmäiseläkkeiden indeksointi johtaa kuitenkin pidemmällä ajanjaksolla eläkeläisten tulotason selkeään heikentymiseen. Hintojen muutokseen perustuva eläkkeiden indeksointi kasvattaa eläkkeiden ja yleisen palkkataso välistä tuloeroa, joka heikentää entisestään erityisesti vanhempien ja köyhimpien eläkeläisten toimeentuloa. (Special Pensions Studyn 2006, 30)

Osa EU:n jäsenmaista soveltaa muiden kuin vähimmäiseläkkeiden indeksoinnissa sekä hinta että palkkataso kehitykseen kiinnitettyä indeksiä (Suomessa hinnat 80/palkat 20). Muihin eläkkeisiin nähden vähimmäiseläkkeiden indeksointi on epäedullisempaa, mikä johtaa pitkällä tähtäimellä iäkkäämpien ja köyhien eläkeläisten elämäntilanteen ja toimeentulon huonontumiseen. EU-tasolla onkin kiinnitetty huomiota tähän epäkohtaan ja useat maat ovat tehneet vähimmäiseläkkeisiin kertakorotuksia. Esimerkiksi Suomessa

kansaneläkkeitä on korotettu vuosittaisilla tasokorotuksilla. (Special Pensions Study 2006, 30)

Mäkisen (2002, 8) mukaan Pohjoismaissa lakisääteisellä eläketurvalla on ollut keskeinen asema eläkeläisten tulonmuodostuksessa. Lakisääteiset eläkkeet, eli sekä vähimmäis- että työeläkkeet, ovat osoittautuneet tärkeäksi tulonlähteeksi myös Manner-Euroopan maissa eläville eläkeläisille, joiden eläketurva on rakentunut pitkälti oman tai perheen huoltajan työntekoon. Yksityisten eläkejärjestelyjen ja vapaaehtoisten eläkkeiden merkitys on kuitenkin mannermaisessa hyvinvointimallissa suurempi kuin pohjoismaisessa hyvinvointimallissa. Suurin merkitys yksityisillä eläkejärjestelyillä ja vapaaehtoisilla eläkkeillä on kuitenkin anglosaksisissa hyvinvointivaltioissa, joissa yksityiset, markkinapohjaiset ratkaisut turvaavat laajan enemmistön hyvinvointia (Heikkilä, Kautto & Teperi 2005, 13).

Vertailevassa hyvinvointimallitutkimuksessa on esitetty teorioita hyvinvointimallien samankaltaistumisesta, eli konvergenssista. Konvergenssi viittaa hyvinvointijärjestelmien piirteiden yhdenmukaistumiseen tietyn ajanjakson aikana (Kosonen 1995, 61). Tulevaisuudessa jää nähtäväksi minkälaisen kehityssuuntauksen suurten ikäluokkien eläkkeelle jääminen aiheuttaa eri hyvinvointimallien kesken. Tutkimusten mukaan on todettu, että maissa toteutetut eläkeuudistukset ovat olleet joko parametrisiä tai systemaattisia uudistuksia. Parametriset eläkeuudistukset pyrkivät säilyttämään eläkejärjestelmän perusrakenteen ennallaan, mutta muuttavat olennaisesti järjestelmän vallitsevia sääntöjä, esimerkiksi eläkeikää ja eläkkeen karttumista koskevat säännöt (Suomen eläkeuudistus 2005). Systemaattiset uudistukset ovat kokonaisvaltaisempia ja muuttavat järjestelmän rakennetta olennaisesti. Esimerkkinä tästä on etuusperusteisen eläkejärjestelmän muuttaminen maksuperusteiseksi järjestelmäksi (Esimerkiksi Italian eläkeuudistus). Uudistusten toteutuksessa on kuitenkin nähtävissä selkeä trendi liittyen eläkemaksujen – ja etuuksien välisen yhteyden lujittamiseen. Myös yksilön omaa vastuuta eläketurvan turvaamisessa on korostettu (Komission ja neuvoston yhteinen selvitys riittävästä ja kestävästä eläketurvasta 2003, 8-9). Tämän suuntainen kehitys on ollut ominaista erityisesti anglosaksisille hyvinvointivaltioille, joissa yksityisillä eläkejärjestelmillä on merkittävä osuus yksilön eläketurvan rakenteessa.

4.5 Naiseläkeläisten toimeentulo

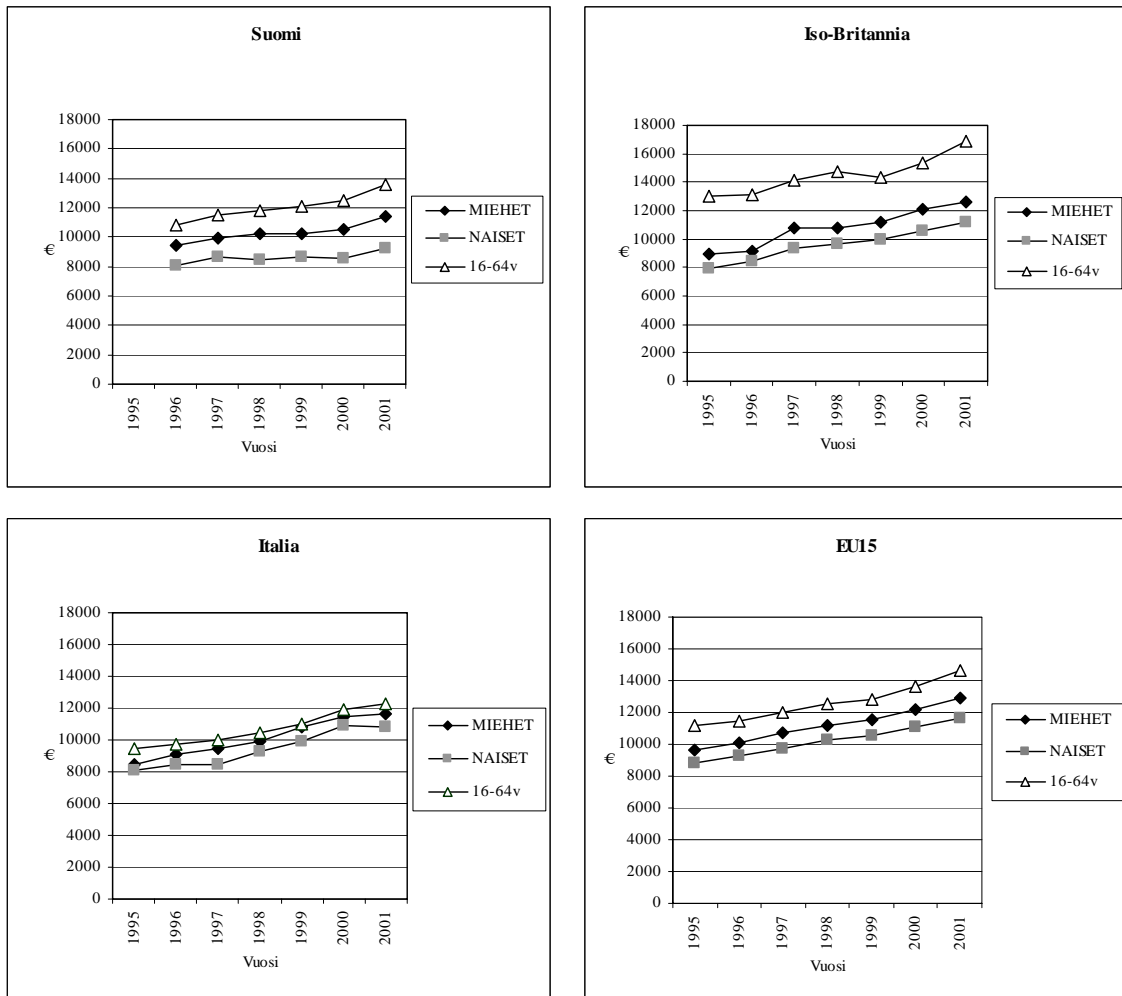
Edellä on tarkasteltu hyvinvointivaltion laajuutta, naisten ja miesten työllisyysasteita, minimitoimeentulon vuositasoja sekä vähimmäiseläkkeiden kuukausitasoja. Tarkastelemme seuraavaksi naiseläkeläisten toimeentulon tasoa ja muutosta ajanjaksolla 1995–2005 ja vertaamme sitä samalla työikäisen väestön (16–64-vuotiaiden) toimeentulon tason muutokseen. Toimeentulon tarkastelu perustuu ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttien rahatulujen aikasarjatarkastelulle.

Kuviossa 8 on kuvattu yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työikäisen (16–64-vuotiaiden) väestön ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttien rahatulujen ajallista kehitystä Suomessa, Italiassa, Iso-Britanniassa ja EU15 maissa. Ostovoimapariteetit ovat vaihtokursseja, joilla muunnetaan eri maiden valuutat ostovoimiltaan yhteismitallisiksi. Ostovoimakorjauksen jälkeen samalla rahamäärällä tulisi saada sama määrä tavaroita ja palveluita eri maissa. Ostovoimakorjaus mahdollistaa näin eri maiden välisten tulotasojen paremman vertailun, sillä se ottaa huomioon maiden hintatasojen erot. (Ahonen 2006, 113)

Tilastotietojen ajallisessa poikkitarkastelussa on huomioitava, että Eurostatin tietokannassa oli Suomen osalta vuoden 1995 tiedoissa aikakatkos. Eurostatin tietokannasta puuttuivat tulotiedot myös vuosien 2002–2005 ajalta kaikkien tarkastelussa mukana olevien maiden osalta. Tietojen puuttuminen aiheuttaa tarkastelussa sen, että tuloihin kohdistuva tarkasteltava ajanjakso supistuu vuosiin 1996–2001. Eläkeikäisen kotitalouden toimeentulon tarkastelusta on jätetty pois laskennalliset tuloerät sekä myös yhteiskunnan tarjoamat julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Ostovoimakorjattuihin mediaaniekvivalentteihin rahatuloihin tullaan tutkielmassa jäljempänä viittaamaan yksinkertaisemmin tulojen ostovoima.

Kuviosta 8 on nähtävissä, että yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten tulojen ostovoiman taso on kaikissa tarkasteltavissa maissa samanikäisten miesten tulotasoa alhaisempi. Sekä mies että naiseläkeläisten tulojen ostovoima on työikäisen väestön tuloihin verrattuna alhaisempi kaikissa muissa maissa paitsi Italiassa. Italiassa mieseläkeläisten tulojen ostovoima on lähes samalla tasolla työssäkäyvien tulojen kanssa.

KUVIO 8 Yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työkäisen väestön (16–64-vuotiaat) ostovoimakorjattujen mediaaniekvivalenttien rahatulojen kehitys vuosina 1995–2001

Lähde: Eurostat.

Kuvion 8 mukaan naiseläkeläisten tulojen ostovoima oli vuonna 1996 Suomessa noin 8000 euroa. Suomalaisten naiseläkeläisten tulojen ostovoima oli selkeästi alle EU15 maiden keskimääräisen tason (9200 euroa), mutta vain hieman matalampi kuin Iso-Britanniassa (8400 euroa) ja Italiassa (8500 euroa) kyseisenä vuotena. Vuosina 1996–2001 naiseläkeläisten tulojen ostovoima oli kehittynyt Suomessa huonommin kuin EU15 maissa keskimäärin. Suomalaisten yli 65-vuotiaiden naisten tulojen ostovoima oli vuonna 2001 noin 9200 euroa, kun se EU15 maissa oli keskimäärin 11 600 euroa. Samana vuonna yli 65-vuotiaiden naisten tulojen ostovoima oli Italiassa 10 900 euroa ja Iso-Britanniassa 11 100 euroa.

Naiseläkeläisten tulojen ostovoima on jäänyt selkeästi jälkeen työikäiseen väestöön verrattuna sekä Iso-Britanniassa että Suomessa. Vuonna 2001 erot työikäisen väestön ja naiseläkeläisten tulojen ostovoiman välillä olivat Iso-Britanniassa noin 6000 euroa ja Suomessa 4300 euroa, kun erot olivat EU15 maissa keskimäärin 3000 euroa. Italiassa erot olivat samana vuonna vain 1400 euroa ja siten alle EU15 maiden keskimääräisen arvon.

Italiassa nais- ja mieseläkeläisten sekä työikäisen väestön tulojen ostovoiman kehitys on ollut hyvin yhdensuuntaista, ja tulojen ostovoimien erot ovat olleet erittäin pieniä tarkasteltavien ryhmien kesken. Suomeen, Iso-Britanniaan ja EU15 maiden keskimääräiseen kehitykseen verrattuna Italia erottuu joukosta tasaisen kehityksen ja tulojen ostovoimien erojen pienuuden vuoksi.

Tarkastelussa onkin syytä kiinnittää erityistä huomiota perheeseen vaikutukseen. Nimittäin Italian perinteiselle perhekulttuurille on tyypillistä suuret perhekoot. Iäkkäämmät vanhuksat asuvat usein eläkkeelle jäätyään lastensa kanssa samassa taloudessa, jolloin heidän tulotasonsa on koko kotitalouden tulojen kautta parempi ja tuloerot sukupuolten välillä pieniä. Italiassa naiseläkeläiset hyötyvät näin perinteiselle perhekulttuurille ominaisesta suuresta perhekoosta, mikä näkyy tilastoissa toimeentulon korkeana tasona. Myös sukupuolten väliset toimeentulon erot ovat pieniä muihin maihin verrattuna. Suomessa ja Iso-Britanniassa perhekulttuurit ovat erilaisia, ja eläkeikäiset asuvat usein yksin eivätkä lastensa luona.

Huomionarvoista tarkastelussa oli se, että mieseläkeläisten tulojen ostovoiman kehitys oli kaikissa maissa alle EU15 maiden keskitason. Suomessa mieseläkeläisten tulojen ostovoima (9500 euroa) jäi vuonna 1996 hieman alle EU15 maiden keskitason (9700 euroa). Mieseläkeläisten tulojen ostovoima oli samana vuonna Italiassa (9000 euroa) ja Iso-Britanniassa (9100 euroa). Suomalaisten naiseläkeläisten lisäksi myös mieseläkeläisten tulojen ostovoima kehittyi vuosina 1996–2001 huonommin kuin EU15 maissa keskimäärin. Vuonna 2001 suomalaisten yli 65-vuotiaiden miesten tulojen ostovoima oli 11 400 euroa, kun se oli EU15 maissa keskimäärin 12 900 euroa. Mieseläkeläisten tulojen ostovoima oli samana vuonna Iso-Britanniassa 12 600 euroa ja Italiassa 11 700 euroa.

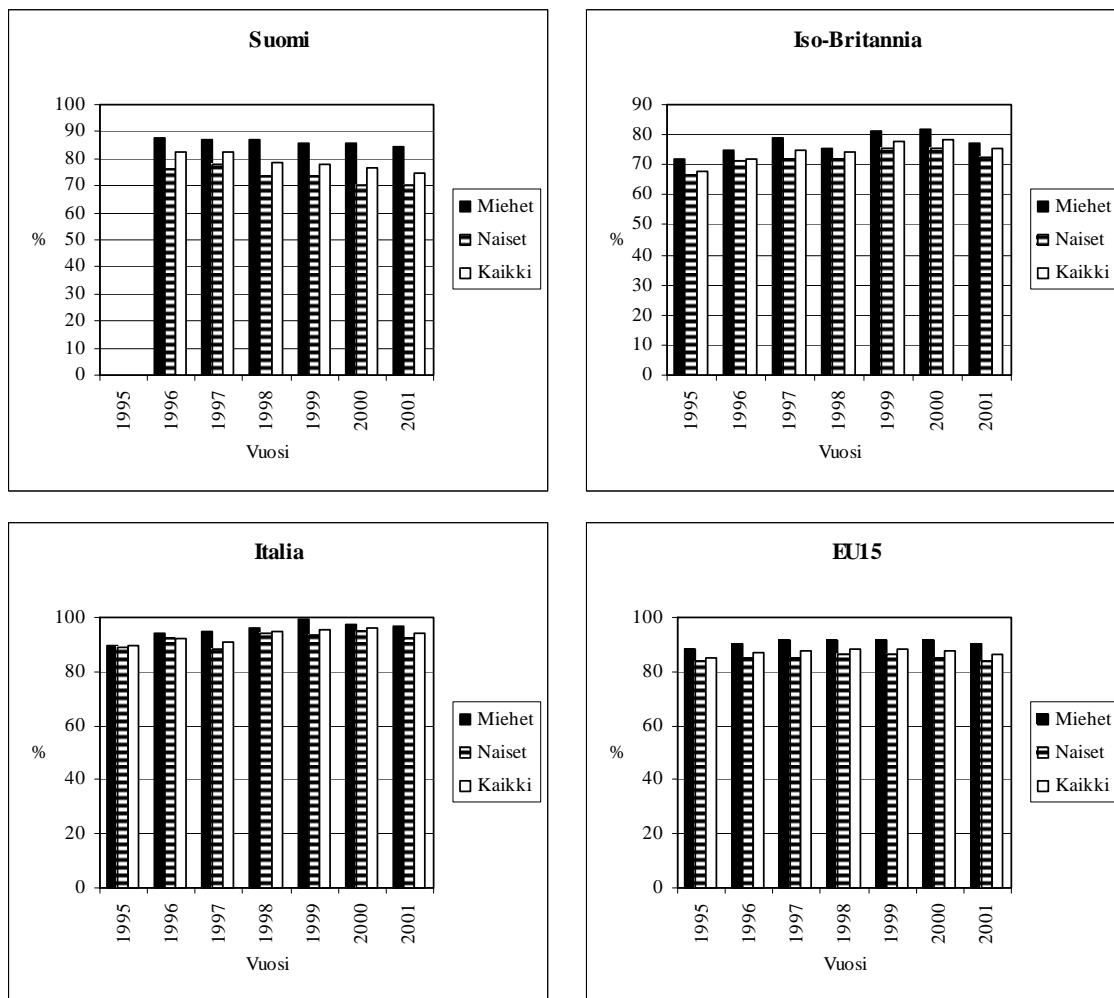
Kuvion 8 mukaan naiseläkeläisten tulojen ostovoiman ajallinen kehitys on ollut kaikissa maissa miesten tulokehitystä hitaampaa. Poikkeuksen tarkastelussa muodostaa kuitenkin Italia, jossa naiseläkeläisten tulojen kehitys oli varsin tasaista samanikäisten miesten tulojen kehityksen kanssa. Ahosen (2006, 120) mukaan sukupuolten väliseen ostovoiman eroon vaikuttaa se kuinka paljon vailla puolisoa eläviä kotitalouksia maassa suhteellisesti on, ja millainen tällaisten kotitalouksien rakenne on. Mitä vähemmän vailla puolisoa eläviä kotitalouksia maassa on, sitä lähempänä toisiaan on miesten ja naisten tulojen ostovoima.

Tilastokeskuksen mukaan naisten ja miesten välinen eliniän ero on Suomessa vanhojen EU-maiden korkeimpia (Tilastokeskuksen tiedote 10/2005, <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet>). Tämä tarkoittaa Suomen osalta sitä, että suurin osa Suomen yksinasuvista eläkeikäisistä on naisia. Italiassa eläkeikäiset asuvat taas usein lastensa kanssa myös leskeksi jäätyään, mikä osaltaan selittää nais- ja mieseläkeläisten välisten tulojen ostovoimien pieniä eroja.

Naiseläkeläisten toimeentulon kehitystä voidaan arvioida myös suhteessa työikäisen väestön toimeentulon tasoon. Kuviossa 9 on suhteutettu yli 65-vuotiaiden nais- ja mieseläkeläisten sekä kaikkien eläkeläisten ekvivalentti rahatulo työikäisen väestön (16–64-vuotiaat) ekvivalenttiin rahatuloon. Suhde kertoo miten nais- ja mieseläkeläisten sekä kaikkien eläkeläisten ekvivalentti rahatulo on kehittynyt suhteessa työikäisen väestön ekvivalentin rahatulon kehitykseen.

Kuvion 9 mukaan yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten tulojen suhde oli EU15 maissa keskimäärin 83 prosenttia vuosina 1996–2001. Naiseläkeläisten tulojen suhde oli kyseisinä vuosina sekä Suomessa että Iso-Britanniassa keskimäärin 73 prosenttia, ja siten alle EU15 maiden keskitason. Ainoastaan Italiassa yli 65-vuotiaiden naisten ekvivalenttitulojen suhde (90 %) ylitti EU15 maiden keskitason kyseisinä vuosina..

KUVIO 9 Yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten ja miesten sekä kaikkien eläkeläisten ekvivalentti rahatulo suhteessa työikäisen (16–64-vuotiaat) väestön tuloon ajanjaksolla 1995–2001

Lähde: Eurostat.

Kuvion 9 mukaan naiseläkeläisten tulojen suhde työssäkävien tuloihin kasvoi vuosina 1996–2001 tasaisesti kaikissa muissa maissa paitsi Suomessa. Vuonna 2001 naiseläkeläisten tulojen suhde työikäisten tuloihin oli Iso-Britanniassa noin 73 prosenttia, ja kasvanut lähtövuoteen 1996 verrattuna muutaman prosenttiyksikön. Suomessa naiseläkeläisten tulojen suhde työssäkävyihin oli samana vuonna 70 prosenttia, ja tulojen suhde oli laskenut vuoteen 1996 verrattuna noin kuusi prosenttiyksikköä. Italiassa naiseläkeläisten tulojen suhde oli taas vuonna 2001 lähes sama kuin vuonna 1996 (92 %) varsinaisten erojen ollessa vain prosenttiyksikön kymmenyksen suuruisia.

Sekä Suomen että Iso-Britannian kaikkien eläkeläisten tulojen suhde työkäisiin oli vuosina 1996–2001 alle EU15 maiden keskitason. Italiassa tulojen suhde taas ylitti EU15 maiden keskitason. Kun tarkastellaan tulojen suhteen ajallista kehitystä vuosina 1996–2001 kaikkien eläkeläisten osalta, voidaan sen todeta kasvaneen Italiassa keskimäärin kaksi prosenttiyksikköä, Iso-Britanniassa noin neljä prosenttiyksikköä ja laskeneen Suomessa kahdeksan prosenttiyksikköä vuoden 1996 tasoon verrattuna. EU15 maissa eläkeläisten tulojen suhde työkäiseen väestön tuloihin on pysynyt tasaisena 86 prosentin tietämillä.

Edellä on tarkasteltu naiseläkeläisten toimeentuloa tulojen ostovoiman ja tulojen suhteellisten osuuksien avulla. Naiseläkeläisten toimeentulon tulkinnessa on hyvä huomioida se, että eläkeläiskotitalouksien tulotaso voi nousta, vaikka eläkkeellä jo aiemmin olleiden tulotaso olisi pysynyt muuttumattomana. Esimerkiksi pelkästään Suomessa eläkeläiskotitalouksien lukumäärä on kasvanut nopeasti (670 000 henkeä vuonna 1971 ja 1,1 milj. vuonna 2002). Uudet eläkeläiset ovat työeläkejärjestelmän kehittymisen vuoksi aikaisempia eläkeläisiä paremmin toimeentulevia. Tilastojen valossa näkyvä tulokehitys ei siis ole välttämättä näkynyt yksittäisen eläkeläisten kukkarossa. Eläkeläiset ovat erityisen heterogeeninen ryhmä, jossa tulojen vaihtelut ovat suuria. (Suomen tuloerot kansainvälisessä vertailussa, www.stat.fi/til/tjt/2004/tjt)

4.6 Naiseläkeläisten köyhyys

Edellä tarkasteltiin nais- ja mieseläkeläisten tulojen ostovoiman kehitystä sekä suhdetta työssäkäyvän väestön tuloihin. EU-määritelmän mukaan pienituloisia (köyhyysuhan alaisia) ovat henkilöt, joiden kotitalouksien ekvivalentit tulot ovat alle 60 prosenttia kansallisesta mediaanitulosta. Vielä muutama vuosi sitten määritelmä oli 50 prosenttia kansallisesta mediaanitulosta. Muun muassa OECD käyttää vielä 50 prosentin köyhyysmääritelmää. (Ahonen 2006, 104) Maiden väliset erot ja köyhyyden muutos ovat kuitenkin herkkiä valitulle köyhyysrajalle. Tämän vuoksi köyhyysrajojen vaikutuksia maiden välisessä vertailussa selvitetään usein herkkyysanalyyseillä, jossa tutkitaan tuottavatko eri tasoille sijoitetut köyhyysrajat yhteneväisen kuvan muutoksen suunnasta ja maiden järjestyksestä. (Atkinson 1989 teoksessa Kangas & Ritakallio

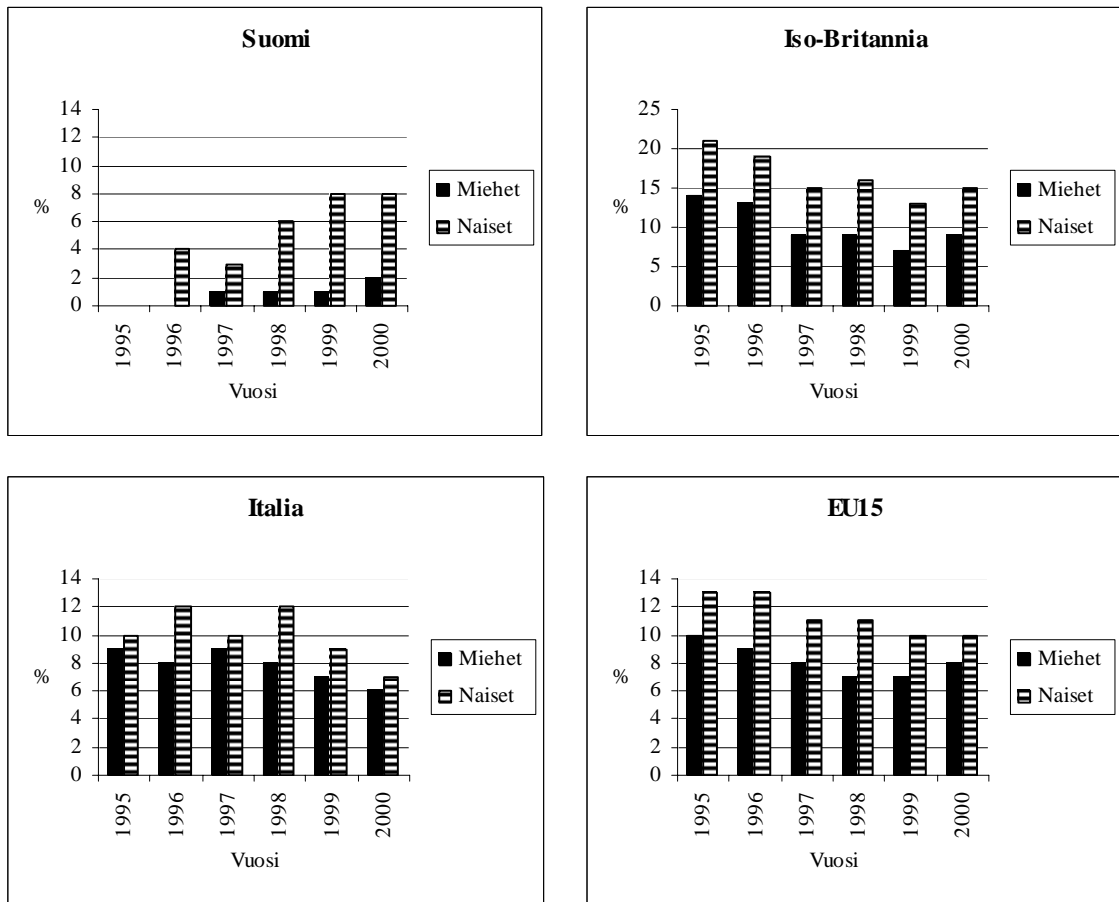
1996, 16–18). Tutkielmassa toteutetussa herkkyysanalyysissä on tähän perustuen käytetty 50 prosentin ja 60 prosentin suhteellisia köyhyysrajoja.

Köyhyiden tarkastelussa on jälleen huomioitava, että Eurostatin tietokannassa oli ajallinen katkos Suomen vuoden 1995 tiedoissa. Myös 50 prosentin suhteellista köyhyysrajaa käyttäen tietoja ei ollut saatavilla vuosilta 2001–2005 kaikkien tarkastelussa olevien maiden osalta. Näin ollen köyhyiden ajallinen tarkastelu 50 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla supistuu vuosiin 1996–2000. Ison-Britannian 50 prosentin köyhyysrajan tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota taulukon poikkeukselliseen asteikkoon muihin maihin verrattuna. Taulukon asteikon erilaisuus johtuu Ison-Britannian lukujen suuruudesta ja taulukoiden yleisestä visuaalisesta toimivuudesta. Taulukoiden yhdenmukaistaminen Ison-Britannian taulukon asteikon mukaiseksi olisi aiheuttanut muiden maiden tietojen osalta sen, että taulukoiden tietojen luettavuus ja havainnointi olisi vaikeutunut huomattavasti.

Kuviossa 10 on kuvattu 50 prosentin köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden nais- ja mieseläkeläisten osuutta eli köyhyysriskiä. Yli 65-vuotiaista naiseläkeläisistä 13 prosenttia eli EU15 maissa tuloilla, jotka olivat alle 50 prosenttia väestön keskimääräisestä mediaanitulosta vuonna 1996. Vastaavat luvut olivat kyseisenä vuonna Suomessa neljä prosenttia, Italiassa 12 prosenttia ja Iso-Britanniassa 18 prosenttia. Vuosien 1996–2000 aikana 50 prosentin suhteellisen köyhyysrajan alle jäävien naiseläkeläisten köyhyysriski oli Iso-Britanniassa selkeästi korkeampaa kuin EU15 maissa keskimäärin. Suomessa naiseläkeläisten köyhyysriski oli kyseisenä ajanjaksona alhaisinta ja Italia sijoittuu tarkastelussa EU15 maiden tasolle.

Naiseläkeläisten köyhyysriski oli 50 prosentin köyhyysrajalla mitattuna laskussa sekä Iso-Britanniassa, Italiassa että EU15 maissa vuonna 2000. EU15 maissa noin 10 prosenttia naiseläkeläisistä eli köyhydessä vuonna 2000, kun vastaavat luvut olivat Iso-Britanniassa 15 prosenttia, Italiassa seitsemän prosenttia ja Suomessa kahdeksan prosenttia. Suomessa yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten köyhyysriski oli kasvanut vuoteen 1996 verrattuna, mutta köyhyysriski oli kasvusta huolimatta pysynyt alle EU15 maiden tason.

KUVIO 10 50 prosentin suhteellisen köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriski

Lähde: Eurostat

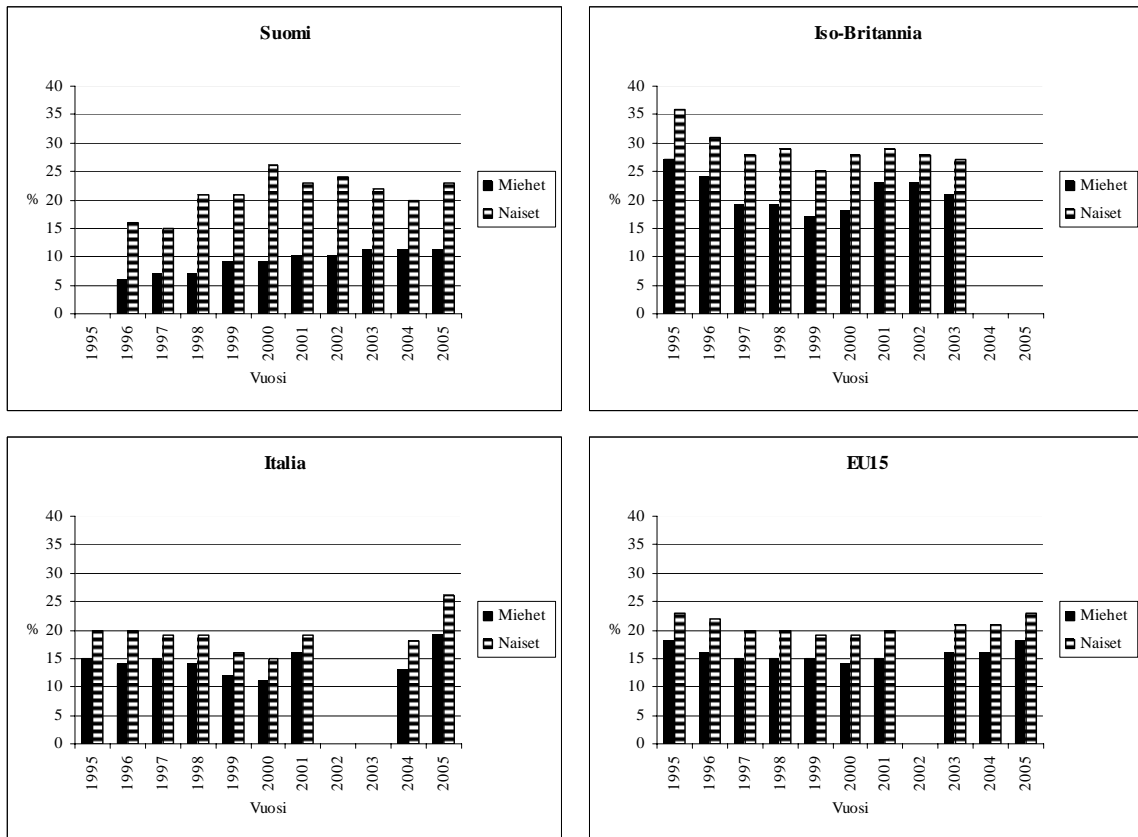
Nais- ja mieseläkeläisten köyhyysriskin tarkastelussa on hyvä kiinnittää huomiota myös sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. EU15 maissa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat vuosien 1996–2000 aikana noin kolmen ja neljän prosenttiyksikön luokkaa. Iso-Britanniassa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat selkeästi EU15 maiden keskitasoa korkeampia. Yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten väliset köyhyyserot olivat Iso-Britanniassa jopa yli viisi prosenttiyksikköä vuosina 1996–2000. Myös Suomessa sukupuolten väliset erot olivat yli EU15 maiden keskitason erityisesti vuosina 1998–2000, jolloin erot olivat jopa kuuden prosenttiyksikön suuruisia. Sukupuolten väliset erot kasvoivat Suomessa selkeästi ajanjakson loppua kohden. Tarkasteltavista maista ainoastaan Italiassa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat samalla tasolla EU15 maiden kanssa.

Mieseläkeläisten köyhyysriski oli EU15 maissa keskimäärin alle 10 prosenttia vuosina 1996–2000. Iso-Britanniassa noin 13 prosenttia mieseläkeläisistä ja Italiassa kahdeksan prosenttia eli köyhydessä. Suomessa yli 65-vuotiaista miehistä ei vuonna 1996 elänyt köyhydessä ainoatakaan, kun taas EU15 maissa keskimäärin noin yhdeksän prosenttia eli köyhydessä. Mieseläkeläisten köyhyysriski oli kasvanut sekä Iso-Britanniassa, Suomessa että EU15 maissa keskimäärin ajanjakson 1996–2000 loppua kohden. Tosin Suomessa kasvu oli vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Ainoastaan Italiassa mieseläkeläisten köyhyysriski oli kyseisinä vuosina laskussa. Vuonna 2000 EU15 maiden mieseläkeläisistä eli keskimäärin kahdeksan prosenttia köyhydessä kun vastaavat luvut olivat Iso-Britanniassa yhdeksän prosenttia, Suomessa kaksi prosenttia ja Italiassa kuusi prosenttia.

Jotta naiseläkeläisten köyhyysriskin ajallisesta muuttumisesta saataisiin yhdensuuntainen kuva eri maiden välillä, tarkastellaan köyhyysriskiä seuraavaksi myös 60 prosentin suhteellista köyhyysrajaa käyttäen. Kuviossa 11 on kuvattu 60 prosentin suhteellisen köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten ja miesten köyhyysriskiä.

Vertailevassa herkkyyksianalyysissä on huomioitava, että aiemmassa 50 prosentin suhteellista köyhyysrajaa soveltavassa tarkastelussa ajallinen poikkileikkaus on suppeampi. Näin ollen 60 prosentin köyhyysrajalla toteutettu tarkastelu on vertailukelpoinen 50 prosentin köyhyysrajan tarkastelun kanssa ainoastaan vuosilta 1996–2000. Eurostatin tilastotiedoissa oli myös 60 prosentin köyhyysrajan osalta ajallisia katkoksia Suomen vuoden 1995 tiedoissa. Katkoksia oli myös Iso-Britannian vuosien 2004 ja 2005 tiedoissa, Italian vuosien 2002 ja 2003 tiedoissa ja EU15 maiden vuoden 2002 tiedoissa.

KUVIO 11 60 prosentin köyhyysrajan alle jäävien yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriski

Lähde: Eurostat

Kuvion 11 mukaan yli 65-vuotiaista naisista jopa 29 prosenttia ja miehistä 23 prosenttia eli Iso-Britanniassa vuonna 2001 tuloilla, jotka olivat alle 60 prosenttia väestön keskimääräisestä mediaanitulosta (noin 12 000 euroa). Suomessa naiseläkeläisistä 23 prosenttia eli melkein joka neljäs yli 65-vuotias nainen eli vuonna 2001 tuloilla, jotka olivat alle 60 prosenttia (9400 euroa) väestön keskimääräisestä mediaanitulosta. Vastaavasti suomalaisista eläkeläismiehistä vain noin 10 prosenttia eli kyseisen köyhyysrajan alittavilla tuloilla. Italiassa naiseläkeläisistä 19 prosenttia ja mieseläkeläisistä 16 prosenttia eli tuloilla jotka olivat alle väestön keskimääräisen mediaanitulon (6500 euroa). Ainoastaan Italiassa naiseläkeläisten köyhyysriski oli kyseisenä vuonna alle EU15 maiden keskitason (20 %).

Naiseläkeläisten köyhyysriski oli Iso-Britanniassa selkeästi muihin sekä EU15 maihin verrattuna korkeampaa koko tarkasteltavan ajanjakson ajan. Iso-Britanniassa naiseläkeläisten köyhyysriski pysytteli koko ajanjakson ajan lähellä 30 prosenttia, kun

se oli EU15 maissa keskimäärin 20 prosenttia vuosien 1995–2005 aikana. Myös Suomessa yli 65-vuotiaiden naisten köyhyysriski oli vuosien 1995–2005 ajan korkeampaa kuin EU15 maissa keskimäärin. Italiassa naiseläkeläisten köyhyysriski pysytteli lähellä EU15 maiden keskitasoa. Italialaisten naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi kuitenkin huomattavan nopeasti ajanjakson loppua kohden. Vuonna 2004 italialaisista yli 65-vuotiaista naisista 18 prosenttia eli köyhydessä, kun seuraavana vuonna köyhyysriski nousi yhtäkkiä peräti 26 prosenttiin.

Sukupuolten välisissä köyhyysriskieroissa ilmeni myös 60 prosentin köyhyysrajaa käyttäen maakohtaisia eroja. Sekä Iso-Britanniassa että Italiassa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat koko ajanjakson ajan alle 10 prosenttia. Suomessa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat EU15 maiden tasolla, ja sekä Iso-Britanniaan ja Italiaan verrattuna yllättävän korkeat. Erot suomalaisten nais- ja mieseläkeläisten köyhyysasteissa nousivat yli 10 prosenttiin. Vuosien 1996–2005 aikana naiseläkeläisten köyhyysriski oli Suomessa jopa kaksi kertaa suurempi kuin samanikäisten miesten.

Edellä on tarkasteltu yli 65 vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriskiä käyttämällä 50 ja 60 prosentin suhteellisia köyhyysrajoja. Vertailuasetelmaa voidaan kutsua myös herkkyyksianalyysiksi, jossa kahdella suhteellisella köyhyysrajalla mitataan tuottavatko saadut tulokset samansuuntaisen kuvan köyhyyden muutoksesta. Vertailukelpoinen ajanjakso kuvioiden 10 ja 11 välillä sijoittuu vuosille 1996–2000, sillä 50 prosentin köyhyysrajalla ei ollut mahdollista saada tietoja pidemmältä ajanjaksolta.

Kuvioiden 10 ja 11 ajallinen vertailu vuosien 1996–2000 osalta vahvistaa naiseläkeläisten köyhyysriskin ajallista muutosta tarkasteltavien maiden sekä EU15 maiden osalta. Sekä 50 että 60 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla mitattuna naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi vuosina 1996–2000 ainoastaan Suomessa ja laski sekä Iso-Britanniassa, Italiassa että EU15 maissa keskimäärin. Kuviot antavat yhtenevän kuvan naiseläkeläisten köyhyysriskin ajallisen muutoksen suunnasta vuosilta 1996–2000, ja herkkyyksianalyysin voidaan näin todeta onnistuneen.

Kun vertaillaan kuvioita 10 ja 11 esimerkiksi vuoden 2000 osalta, nähdään että Suomessa naisten köyhyysriski oli kolminkertainen 60 prosentin köyhyysrajalla verrattuna 50 prosentin köyhyysrajalla saatuihin tuloksiin. Myös Iso-Britanniassa,

Italiassa ja EU15 maissa naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi 60 prosentin köyhyysrajaa käyttämällä lähes kaksinkertaiseksi. Köyhyysriskin kasvu johtuu tarkastelussa siitä, että köyhyysrajan nosto 60 prosenttiin nostaa samalla köyhyysrajan mediaaniekvivalentin rahatulon määrää, jolloin rajan alle jää yleensä enemmän ihmisiä. Mitä matalampi köyhyysraja on, sitä vähemmän henkilöitä jää köyhyysrajan alle ja sitä pienempi köyhyysriski on (Ahonen 2006, 104).

Hyvinvointimalleihin liittyvien perusolettamusten mukaan Pohjoismaista hyvinvointimallia ja universaalia hyvinvointipolitiikkaa harjoittavassa Suomessa tulisi naiseläkeläisten köyhyysriskin olla alhaisinta, ja anglosaksista mallia ja tarveharkintaa soveltavassa Iso-Britanniassa korkeinta. Sekä 50 että 60 prosentin suhteellisilla köyhyysrajoilla mitattuna naiseläkeläisten köyhyysriski oli korkeinta Iso-Britanniassa vuosina 1996–2000. Ainoastaan 50 prosentin köyhyysmääritelmää käyttämällä naiseläkeläisten köyhyysriski oli matalinta Suomessa ja Italia sijoittui maakohtaisessa tarkastelussa toiseksi. 60 prosentin määritelmällä mitattuna Suomen ja Italian maakohtainen järjestys kuitenkin muuttui, ja naiseläkeläisten köyhyysriski oli 60 prosentin köyhyysmääritelmällä mitattuna Suomessa toiseksi korkeinta. Näin ollen hyvinvointimallien keskinäinen järjestys näyttäisi pitävän paikkansa ainoastaan 50 prosentin köyhyysmääritelmällä mitattuna, koska hyvinvointimallien järjestys muuttui köyhyysrajaa nostettaessa.

Italian naiseläkeläisten köyhyysriskin mataluuteen saattaa osaltaan vaikuttaa isot perhekoot. Kuten edellä jo todettiin, Italian perinteisellä perhekulttuurilla on edelleen vahva asema yhteiskunnassa ja eläkeläiset asuvat usein lastensa luona. Näin perheen kokonaistulojen vaikutus jakaantuu kulutusyksikköluvun periaatteen mukaan myös eläkeläisille ja nostaa siten heidän toimeentulotasoaan. Ison perheeseen myönteinen vaikutus eläkeiän toimeentulon tasoon saattaa siten vaikuttaa italialaisten naiseläkeläisten köyhyysriskiin.

Sukupuolten lisäksi köyhyyden yleisyydestä löytyy eroja myös ikäluokkien kesken. Edellä on tarkasteltu yli 65-vuotiaiden nais- ja mieseläkeläisten köyhyysriskiä 50 ja 60 prosentin köyhyysrajojen avulla. Tarkasteluun on hyvä ottaa myös lyhyt katsaus ikäluokkien välisistä köyhyysriskieroista, sillä köyhyysriskin on todettu olevan korkeampi vanhemmissa ikäluokissa. Tämä saattaa johtua monista eri tekijöistä.

Vanhemmille ikäluokille on saattanut kertyä pienemmät eläkeoikeudet, koska he ovat työskennelleet aloilla joiden eläketurva on ollut heikko, tai koska heihin on sovellettu lakeja, joiden johdosta eläkkeet ovat jääneet pienemmiksi. Vanhempien eläkkeensaajien keskuudessa on myös muita enemmän yksineläjäläjeskien talouksia, joiden etuudet saattavat olla riittämättömiä. Yli 75-vuotiaista eläkkeensaajista on kuitenkin hyvä huomioida se, että valtaosa heistä on naisia. (Komission ja neuvoston yhteinen selvitys riittävästä ja kestävästä eläketurvasta 2003, 29–30).

Taulukossa 4 on kuvattu 60 prosentin köyhyysrajan alle jäävien yli 75-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyysriskiä. Tarkastelussa on syytä jälleen huomioida Eurostatin tietokannassa ilmenneet ajalliset katkokset, joita Suomen tietojen osalta esiintyi vuosina 1995 ja 2000 sekä Iso-Britannian ja EU15 maiden osalta vuonna 2001.

TAULUKKO 5 Yli 75-vuotiaiden naisten ja miesten köyhyys 60 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla mitattuna

SUOMI			ISO-BRITANNIA		
	Miehet	Naiset		Miehet	Naiset
1995	ET	ET	1995	36	41
1996	4	23	1996	34	37
1997	4	20	1997	25	32
1998	3	26	1998	25	33
1999	4	27	1999	21	29
2000	5	30	2000	23	36
2001	ET	ET	2001	ET	ET

ITALIA			EU15		
	Miehet	Naiset		Miehet	Naiset
1995	13	21	1995	20	26
1996	12	21	1996	19	26
1997	14	21	1997	16	23
1998	14	20	1998	16	22
1999	10	16	1999	15	21
2000	9	15	2000	15	22
2001	15	19	2001	ET	ET

Lähde: Eurostat.

Yli 75-vuotiaiden naiseläkeläisten köyhyysriski oli edellisiin köyhyystarkasteluihin verrattuna selkeästi korkeampaa. Vuonna 2000 jopa 36 prosenttia yli 75-vuotiaista naisista eli Iso-Britanniassa tuloilla, jotka olivat alle 60 prosenttia väestön keskimääräisestä mediaanitulosta. Myös Suomessa iäkkäiden naiseläkeläisten köyhyysriski oli huolestuttavan korkea (30 %) erityisesti samanikäisten miesten köyhyysriskiin (5 %) verrattuna. Italiassa iäkkäämpien naisten köyhyysriski on ollut jälleen koko tarkasteltavan ajanjakson alle EU15 maiden keskitason (22 %). Tarkasteltaessa sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja, nähdään, etteivät sukupuolten väliset erot köyhyysriskien suuruuksissa ole missään muussa tarkasteluun kuuluvassa maassa niin suuret kuin Suomessa. Suomessa yli 75-vuotiaiden naiseläkeläisten köyhyysriski on jopa kuusinkertainen samanikäisiin mieseläkeläisiin verrattuna. Sukupuolten väliset köyhyysriskierot nousivat Suomessa vuonna 2000 jopa 25 prosenttiyksikköön. Iso-Britanniassa, Italiassa ja EU15 maissa yli 75-vuotiaiden nais- ja mieseläkeläisten köyhyysriskierot jäivät alle 10 prosenttiyksikköön, ja olivat Suomeen verrattuna huomattavasti alhaisemmat.

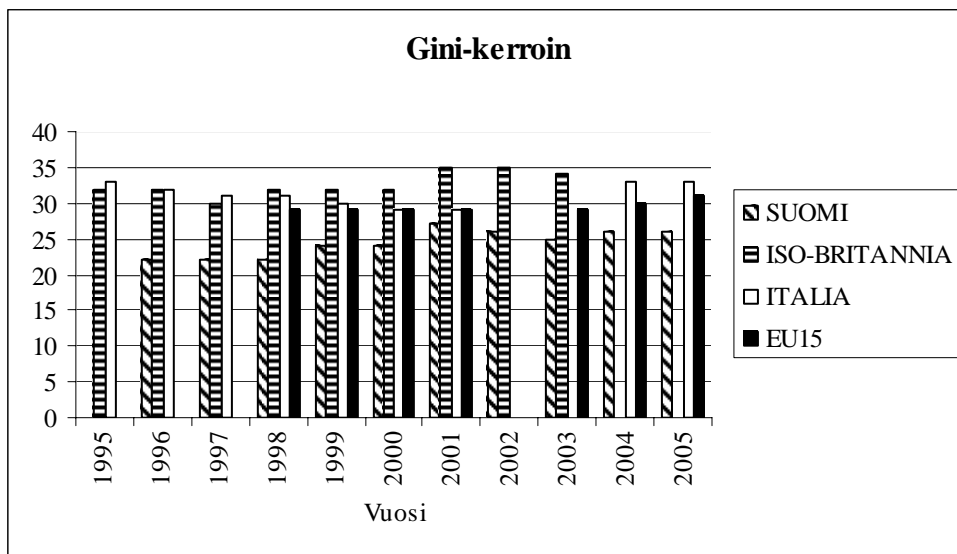
4.7 Toimeentulon jakautuminen eläkeläisten kesken

Eläkejärjestelmien yksi keskeisimpiä tavoitteita on eläkeläisten toimeentulon tason kohtuullinen turvaaminen ja köyhyyden ehkäiseminen. Tutkielmassa on edellä tarkasteltu naiseläkeläisten toimeentuloon liittyen työllisyyttä, vähimmäiseläkkeitä ja köyhyyttä. Toimeentulon tarkasteluun ja köyhyyteen liittyy läheisesti myös tulonjako, joka tarkoittaa tulojen jakautumista tulonsaajien kesken. Kovin epätasainen tulonjako ilmenee suurina tuloeroina väestön pienituloisten ja varakkaampien välillä.

Tulonjakoa kuvataan Pajusen (2005, www.stat.fi/artikkelit/2005) mukaan usein Gini-kertoimella. Gini-kerroin on yleisesti käytetty tulojen epätasaisuutta kuvaava indikaattori, joka saa sitä suuremman arvon, mitä epätasaisemmin tulot ovat jakautuneet. Jos Gini-kerroin on nolla, kaikkien tulonsaajien tulot ovat yhtä suuret. Jos Gini-kerroin on sata, suurituloisimmat tulonsaajat saavat kaikki tulot. Kansainvälisissä tutkimuksissa tuloeroja pidetään suurina, kun Gini-kerroin on yli 30 prosenttia, ja pieninä kun kerroin on alle 25 prosenttia. (Pajunen 2005, www.stat.fi/artikkelit/2005)

Kuviossa 12 on kuvattu tulonjakoa vuosina 1995–2005 Suomessa, Iso-Britanniassa, Italiassa ja EU15 maissa keskimäärin. Eurostatin tilastotiedoissa oli jälleen katkoksia Suomen kohdalla vuoden 1995 tiedoissa, Iso-Britannian vuosien 2004 ja 2005 tiedoissa sekä Italian vuoden 2002 ja 2003 tiedoissa. EU15 maiden osalta tietoja ei ollut saatavilla vuosilta 1995, 1996, 1997 ja 2002. Tämän lisäksi EU15 maiden arvot ovat arvioita. Eurostatin puutteellisista tilastotiedoista johtuen maakohtainen vertailu on toteutettava suuntaa-antavasti.

KUVIO 12 Tulonjaon tasaisuus vuosina 1995–2005 Gini-kertoimella mitattuna

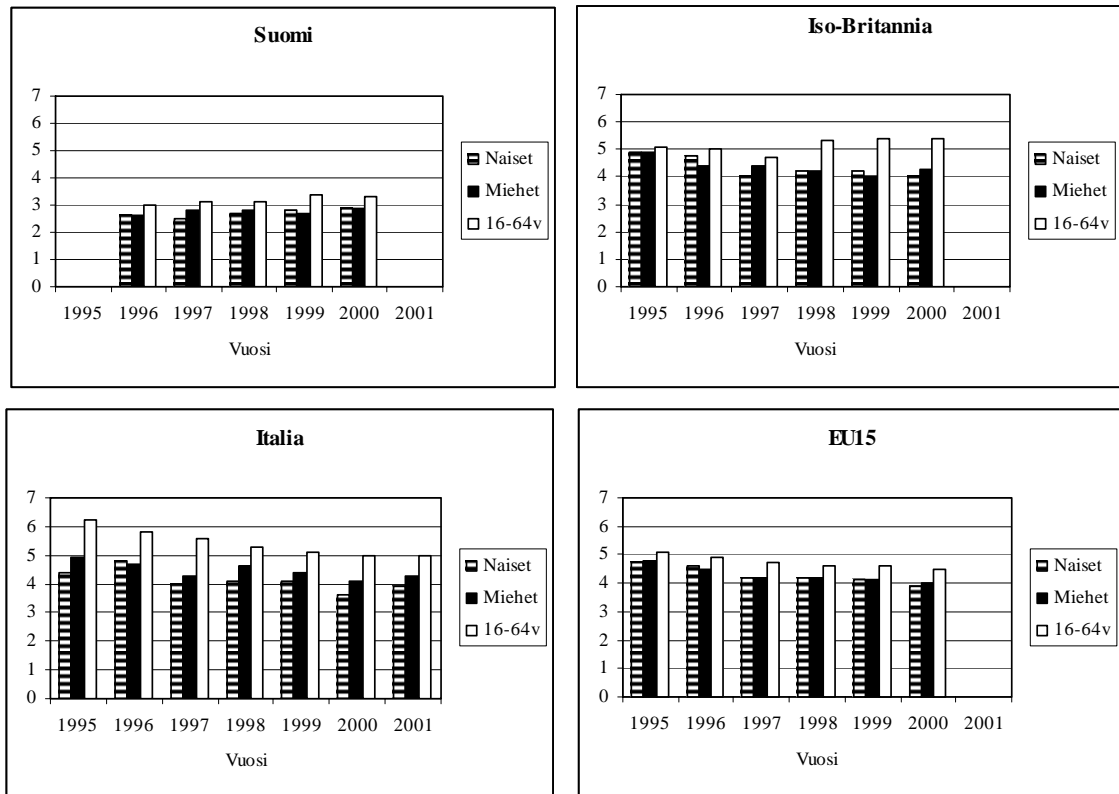
Lähde: Eurostat

Kuviosta 12 nähdään, että tulonjako on ollut Suomessa koko ajanjakson ajan melko tasaista (alle 30 prosenttia, paikoin jopa alle 25 prosenttia). Tulonjako on ollut selkeästi epätasaisinta Iso-Britanniassa, jossa Gini-kerroin on kipunut jopa 35 prosenttiin. Italia yltää lähes samalle tasolle Iso-Britannian kanssa vain muutaman prosenttiyksikön erolla. EU15 maissa Gini-kerroin on pysytellyt koko ajanjakson ajan keskimäärin 29 prosentissa. Kuvion 12 mukaan tulonjako on ollut kyseisenä ajanjaksona tasaisinta Suomessa ja epätasaisinta Iso-Britanniassa. Italia sijoittuu vertailussa EU15 maiden keskitasolle.

Gini-kerroin tarkastelun jälkeen on syytä myös katsoa, miten toimeentulo jakaantuu yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työikäisen väestön (16–64-vuotiaat) kesken. Kuviossa 13 on kuvattu nais -ja mieseläkeläisten sekä työikäisen väestön tulojen 80/20

suhdetta. 80/20-tulosuhde kertoo hyvätuloisen, eli ylimmässä tuloviidenneksessä olevan henkilön ja huonotuloisen, eli alimmassa tuloviidenneksessä olevan henkilön keskitulojen suhteen. Mitä suurempi suhdeluku on, sitä moninkertaisempi on tuloero ylimmän tuloviidenneksen ja alimman tuloviidenneksen välillä.

KUVIO 13 Yli 65-vuotiaiden naisten ja miesten sekä työikäisen väestön käytettävissä olevan ekvivalenttitulon 80/20-suhde vuosina 1995–2001

Lähde: Eurostat

Tarkastelussa on jälleen otettava huomioon Eurostatin tilastotiedoissa ilmenevät aikakatkokset. Suomen osalta tiedot puuttuvat vuosilta 1995 ja 2001, vuoden 2001 tiedot puuttuvat myös Iso-Britannian ja EU15 maiden osalta. Tietojen puuttuminen aiheuttaa tarkastelussa sen, että vertailukelpoinen tarkasteluajankohta supistuu vuosiin 1996–2000.

Kuvion 13 mukaan yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten tuloerot ovat olleet Suomessa alle EU15 maiden keskitason ja pienempiä kuin Iso-Britanniassa ja Italiassa vuosina 1996–2000. Ylimmässä tuloviidenneksessä olevien yli 65-vuotiaiden naisten tulot ovat olleet keskimäärin 2,7 kertaa suuremmat kyseisenä ajanjaksona kuin alimmassa

tuloviidenneksessä olevien naisten. Työikäisen väestön keskuudessa tuloerot ovat olleet hieman korkeammat (noin kolminkertaiset). Kokonaisuudessaan tuloerot ovat Suomessa aivan eri suuruusluokkaa kuin Iso-Britanniassa tai Italiassa. Iso-Britannian ylimmässä tuloviidenneksessä olevien naiseläkeläisten tulot olivat keskimäärin jopa 4,2 kertaa suuremmat kuin alimmassa tuloviidenneksessä olevien naisten. Italiassa vastaava luku oli 4,1 kertainen.⁸ Iso-Britannia ja Italia sijoittuvat 80/20-tulosuhdetarkastelussa kuitenkin EU15 maiden keskitasolle, jossa ylimpään tuloviidennekseen kuuluvien naiseläkeläisten tuloerot olivat noin 4,2 kertaa suuremmat kuin alimmassa tuloviidenneksessä olevien tulot.

Tuloerojen suuruudessa ei ole havaittavissa suuria eroja Suomen nais- ja mieseläkeläisten keskuudessa. Italiassa tuloerot olivat hieman korkeampia mieseläkeläisten keskuudessa vuosina 1995–1996 kuin naiseläkeläisten. Muulloin sekä Iso-Britannian että Italian nais- ja mieseläkeläisten tuloerot ovat olleet samalla tasolla. Erittäin korkeaa tuloerojen suuruus on kuitenkin ollut Iso-Britannian ja Italian työikäisen väestön keskuudessa. Ylimmässä tuloviidenneksessä olevien työikäisten tulot ovat olleet Iso-Britanniassa jopa yli viisinkertaiset alimmassa tuloviidenneksessä olevien tuloihin verrattuna. Italiassa luku on ollut jopa yli kuusinkertainen vuosina 1995–1996. Nais- että mieseläkeläisten tuloerot ovat kuitenkin olleet selkeästi kaikissa maissa työikäistä väestöä pienemmät.

Edellä on tarkasteltu tulonjakoa sekä toimeentulon jakautumista nais- ja mieseläkeläisten sekä työikäisen väestön keskuudessa. Tutkielmassa on esitetty tulonjakoon liittyvä hypoteesi:

”Tasaisella tulonjaolla on suora yhteys matalaan köyhyyteen.”

Hypoteesin mukaan on väitetty, että maissa joissa on laaja universaalinen eläkejärjestelmä, eli joissa valtio takaa kaikille kansalaisille kohtuullisen toimeentulon korkeiden julkisten etuuskien kautta, tuloerot ovat pieniä ja tulonjako tasaisempaa (Myles 1989 teoksessa Brown & Prus 2003, 3). Tasaisella tulonjaolla on taas väitetty olevan yhteys matalaan köyhyyteen.

⁸ Luvut ovat maakohtaisesti laskettuja keskiarvoja vuosien 1996–2000 ajalta.

Tulonjaon tasaisuuteen vaikuttaa suuresti vero -ja tulonsiirtojärjestelmä, joista tulojakovaikutuksiltaan merkittävimpiä ovat volyyymiltään suurimmat etuudet, eli ansio- ja kansaneläkkeet. Tutkielman hypoteesin mukaan tasaisella tulojaolla tulisi olla suora yhteys matalaan köyhyyteen. Hypoteesin todistamiseksi vertaillaan kuvioita 10 ja 11, joissa on kuvattu yli 65-vuotiaiden naiseläkeläisten köyhyysriskiä sekä kuvioita 12 ja 13, jotka kuvaavat toimeentulon jakautumista naiseläkeläisten kesken. Taulukossa 6 on tehty yhteenveto kuvioista 10, 11, 12, ja 13 naiseläkeläisten tietojen osalta. Hypoteesin todistamiseksi tarkastelemme muuttujien osalta vertailukelpoisen ajanjakson 1996–2000 viimeistä vuotta 2000.

TAULUKKO 6 Hypoteesin todistaminen

	Gini-Kerroin	80/20-suhde	Köyhyysaste (alle 50% väestön keskim. mediaanituloista)	Köyhyysaste (alle 60% väestön keskim. mediaanituloista)
Suomi	24	2,9	8,0 %	26,0 %
Iso-Britannia	32	4	15,0 %	28,0 %
Italia	29	3,6	7,0 %	15,0 %
EU15	29	3,9	10,0 %	19,0 %

Lähde: Eurostat

Taulukon 6 mukaan tulojako on ollut tasaisinta Suomessa ja epätasaisinta Iso-Britanniassa. Myös tuloerot ovat olleet selkeästi pienempiä Suomessa ja korkeampia Iso-Britanniassa. Italia sijoittuu sekä tulojaon että tuloerojen tarkastelussa keskitasolle ja jälleen lähelle EU15 maiden keskitasoa. 50 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla mitattuna naiseläkeläisten köyhyys oli vuonna 2000 korkeinta Iso-Britanniassa (15 %) EU15 maiden keskitasoon (10 %) ja muihin maihin verrattuna. Naiseläkeläisten köyhyysriski oli kyseisenä vuonna Italiassa seitsemän prosenttia ja siten hieman alhaisempaa kuin Suomessa (8 %). Yli 65-vuotiaiden naisten köyhyysriski oli myös 60 prosentin köyhyysmäärillä mitattuna korkeinta Iso-Britanniassa (28 %) vuonna 2000. Suomessa naiseläkeläisten köyhyysriski oli kyseisenä vuonna vain muutaman prosenttiyksikön alhaisempaa (26 %) kuin Iso-Britanniassa. Sekä 50 että 60 prosentin suhteellisilla köyhyysrajoilla mitattuna naiseläkeläisten köyhyysriski oli tarkasteltavista

maista alhaisinta Italiassa, ja alle EU15 maiden keskitason. Vertailu jättää pohjoismaista hyvinvointimallia edustavan Suomen tarkastelussa toiseksi huonoimmaksi.

Vuoden 2000 tietoihin perustuvan taulukon perusteella voimme todeta, ettei hypoteesi tasaisen tulonjaon ja matalan köyhyysriskin välisestä yhteydestä pidä tutkielmassa paikkansa. Hypoteesin mukaan Suomessa olisi tasaisimman tulonjaon mukaan pitänyt olla myös alhaisin naiseläkeläisten köyhyysriski. Naiseläkeläisten köyhyysriski oli kuitenkin kyseisenä vuonna alhaisinta Italiassa molemmilla köyhyysrajoilla mitattuna. Toisaalta jos hypoteesia tarkasteltaisiin näkökulmasta, jonka mukaan epätasaisella tulonjaolla on suora yhteys korkeaan köyhyysriskiin, pitäisi tämä väite oheisen tarkastelun perusteella paikkansa. Tulonjako oli epätasaisinta ja naiseläkeläisten köyhyysriski korkeinta anglosaksista hyvinvointimallia edustavassa Iso-Britanniassa vuonna 2000.

Hypoteesin todistaminen perustui sekä naiseläkeläisten toimeentulon että köyhyysriskin vertailevaan analyysiin. Koska naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyysriski ovat tuloihin perustuvia käsitteitä, on huomioitava, ettei tutkielman toimeentulon ja köyhyyden tarkasteluissa ole otettu huomioon yhteiskunnan tarjoamia julkisia sosiaali- ja terveystalouksia eikä omistusasunnosta saatavaa laskennallista asuntotuloa. Julkisilla sosiaali- ja terveystalouksilla sekä omistusasumisella on todettu olevan yleensä eläkeläisten toimeentuloa parantava vaikutus. Tosin niiden toimeentuloa parantavasta vaikutuksesta on myös esitetty päinvastainen väite (ks. Smeeding ym.1993).

Eläkeläisten omistusasuminen eroaa Eurostatin tilastotietojen mukaan suuresti eri maiden välillä. Esimerkiksi Suomessa 80 prosenttia eläkeläiskotitalouksista asuu omistusasunnossa ja Italiassa myös vähintään 80 prosenttia. Iso-Britanniassa taas vuokralla asuminen on yleisempää eläkeläisten keskuudessa. Omistusasunnot ovat eläkeikäisillä usein velattomia, ja he tulevat siten taloudellisesti paremmin toimeen kuin vuokralla asuva tai asuntolainaa vähentävä. (Ahonen 2006, 123)

Ottaen huomioon että Suomessa ja Italiassa eläkeläisistä lähes yhtä suuri osuus asuu omistusasunnossa, olisi ollut mielenkiintoista sisällyttää tutkielman toimeentulon käsitteeseen myös eläkeläisten omistusasumisesta saatavat laskennalliset asuntotulot. Edellä esitetyllä saattaisi mahdollisesti olla myös vaikutusta tutkielman hypoteesiin ja

siten myös Suomen ja Italian edustamien hyvinvointimallien keskinäiseen järjestykseen. Tämän mahdollisen vaikutuksen merkitys jää kuitenkin ratkaistavaksi. Esitetyn tarkastelun pohjalta on kuitenkin mielenkiintoista pohtia, että huolimatta siitä, että Suomi edusti tutkielmassa tasaisen tulojaon ja universaalien eläkejärjestelmän omaavaa pohjoismaista hyvinvointimallia, mannermaista hyvinvointimallia ja perinteistä perhekulttuuria vaaliva Italia suoriutui tarkastelussa paremmin. Erot maiden sosiaalipoliittisten järjestelmien ja perhekulttuurien välillä ovat suuria, mikä ilmenee jo naisten työllisyysasteissa. Onkin siis mielenkiintoista pohtia, voiko perhekulttuurilla olla näin suuri vaikutus tilastoissa ilmenevään naiseläkeläisten toimeentulon tasoon ja köyhyysriskin suuruuteen?

5 KANSALLISISSA ELÄKEJÄRJESTELMISSÄ TAPAHTUNEET UUDISTUKSET

5.1 Naisten eläketurva

Edellä on tarkasteltu sukupuolten välistä epätasapainoa ja sen vaikutusta naiseläkeläisten toimeentuloon ja köyhyysriskiin. Eläkkeellä olevien yli 65-vuotiaiden naisten toimeentulo on ollut mieseläkeläisiin verrattuna selkeästi alhaisempi kaikissa tarkasteltavissa maissa. Naisten eläketurvan alhaisempi taso on johtunut perheen perustamisesta ja lasten sekä vanhusten hoidon aiheuttamista katkoksista naisten työhistoriaan. Naisten perhekeskeisen aseman ja työelämän yhteensovittaminen onkin johtanut sosiaalietuuksien kehittymiseen eri maissa. Perheen ja työelämän yhteensovittaminen on johtanut joissain maissa myös naisten osa-aikaisen työn yleistymiseen, mikä on nähtävissä erityisesti Iso-Britanniassa. (ks. OECD Employment Outlook 2002, 69; Repo 1999, 25–28; Tuominen & Laitinen-Kuikka 2003,15)

Naisten eläketurvan alhaiseen tasoon ovat perhevelvollisuuksien lisäksi vaikuttaneet sukupuolten väliset palkka- ja uramahdollisuuksien erot työmarkkinoilla sekä eläketurvan sidonnaisuus työhistoriaan ja ansioihin. Myös eläkeikien välisillä eroilla on ollut vaikutuksensa, sillä naisten eläkeikä on ollut yleensä miehiä alhaisempi (ks. edellä Iso-Britannia). Näin naisille on kertynyt eläkettä yleensä lyhyemmältä ajalta. Tulevina vuosikymmeninä eläkkeelle jäävien naisten toimeentulo näyttää nykyhetken naiseläkeläisiin verrattuna hyvin erilaiselta. Tämä johtuu osaltaan naisten työllisyysasteen kasvusta sekä työhistoriassa tapahtuneissa muutoksissa. (Smeeding & Sandström 2005, 13)

Seuraavaksi tarkastellaan Suomen, Iso-Britannian ja Italian kansallisissa eläkejärjestelmissä tehtyjä uudistuksia vuosien 1995–2005 aikana erityisesti naisten eläketurvan näkökulmasta. Uudistusten tarkastelun kautta on mahdollista saada lisätietoa siitä, mitä parannuksia naisten eläketurvaan on maiden eläkejärjestelmissä

tehty tai ollaan tekemässä, ja mihin suuntaan naiseläkeläisten toimeentulo on tulevaisuudessa mahdollisesti kehittymässä.

5.2 Iso-Britannian eläkeuudistukset

Iso-Britannian kaikki yli 16-vuotiaat kansalaiset kuuluvat lakisääteisen sosiaaliturvan piiriin. Iso-Britannian eläkejärjestelmä perustuu vakuutusmaksuihin ja oikeus etuuksiin muodostuu maksettujen vakuutusmaksujen kautta. Niille, joille ei ole kertynyt tarpeeksi vakuutusmaksuja, voidaan maksaa vakuutusmaksuista riippumattomia etuuksia. Vähimmäistoimeentulon takaa Iso-Britanniassa kansanvakuutusjärjestelmä, jossa vanhuuseläkkeen yleinen eläkeikä on ollut miehillä 65 vuotta ja naisilla 60 vuotta. Vuonna 1995 astui voimaan lakiuudistus, Pensions Act 1995, jonka myötä naisten eläkeikää tullaan korottamaan asteittain 65 vuoteen vuodesta 2010 alkaen 10 vuoden siirtymäajalla. (www.axcoinfo.com)

Pensions Act 1995 jälkeen Iso-Britanniassa tuli voimaan tuloharkintainen vähimmäistulotakuu (Minimum Income Guarantee), joka oli suunnattu lähinnä kaikkein pienituloisimmille henkilöille. Vähimmäistulotakuun etuus oli mahdollista saada kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeen päälle, ja sen myöntämisessä sovellettiin tuloharkintaa. Etuuden tuloharkinta merkitsi sitä, että henkilön omat tulot ja säästöt otettiin huomioon etuutta haettaessa. Tiukan tuloharkinnan todettiin kuitenkin vähentävän pienituloisten eläkesäästämistä, koska etuuden saamiseksi omat säästöt eivät saaneet ylittää tiettyä rajaa (6000–12 000 puntaa). (www.ethicalinvestors.co.uk) Tästä johtuen Iso-Britanniassa astui vuonna 2003 voimaan eläkehyvitys (Pension Credit), joka korvasi voimassa olleen vähimmäistulotakuun.

Vuonna 2003 voimaan astunut eläkehyvitys on suunnattu yli 60 vuotta täyttäneille maassa asuville henkilöille. Eläkehyvitys lievensi muiden tulojen vaikutuksia vähimmäistoimeentuloon ja sen myötä yli miljoonalla henkilöllä aikaisempaan verrattuna oli mahdollisuus saada tätä avustusta. (ks. Laitinen-Kuikka ym. 2002, 74; Knuuti 2005, 12) Eläkehyvitystä sai Iso-Britanniassa vuonna 2005 noin 3,2 miljoonaa

henkeä. Arvion mukaan noin 80 prosenttia Iso-Britannian kaikkein köyhimmistä kotitalouksista saa eläkehyvitystä. (Knuuti 2005, 15)

Naisten osalta ehkä tärkein eläketurvaan kohdistuva uudistus tuli voimaan lakisääteisen State Second Pensions (S2P) -järjestelmän myötä. S2P-järjestelmä tuli voimaan vuonna 2002 ja se korvasi sitä edeltäneen SERPS-lisäeläkejärjestelmän (State-Earnings-Related-Pension Scheme). (ks. Knuuti 2005; Laitinen-Kuikka, Bach & Vidlund 2002) S2P-lisäeläkejärjestelmä toi kaivattuja uudistuksia erityisesti pienituloisten eläketurvaan, sillä järjestelmä antaa paremman mahdollisuuden kartuttaa puuttuvia eläkeoikeuksia kuin aikaisempi SERPS-lisäeläkejärjestelmä. S2P-järjestelmässä on pienituloiset otettu huomioon niin, että ne joiden vuosiansiot jäävät järjestelmässä määritellyn alimman tulorajan (4264–12100 puntaa) välille, ansaitsevat eläkettä kuitenkin 12100 punnan vuosiansioiden mukaan. SP2-eläkkeeseen lasketaan myös mukaan hyvityksiä työkyvyttömyyden ja hoitoaikojen perusteella, joita ei SERPS-järjestelmän aikoihin tehty. Näin ollen alle 6-vuotiasta lasta, työkyvyttömyyttä tai jatkuvan avun tarpeessa olevaa henkilöä kotona hoitavat saavat S2P-eläkkeeseen hyvitystä S2P-tulokynnyksen mukaan, joka verovuonna 2005/2006 vastasi 4264 punnan vuosituloista kattuvaa eläkettä. (Knuuti 2005, 23–25)

Kuten edellä luvussa 4 mainittiin, Ison-Britannian S2P-järjestelmän leskeneläkkeen tasoon oli kaavailtu muutosta, jonka mukaan leskeneläkkeen määränä korvattaisiin vain puolet edunjäntäjän S2P-eläkkeestä. Leskeneläke on Iso-Britanniassa ollut tähän mennessä 100 prosenttia edunjäntäjän S2P-eläkkeestä. Leskeneläkkeen tasoon kaavailtu muutos sai kuitenkin niin suuren vastustuksen, että Ison-Britannian hallitus on joutunut siirtämään muutokseen voimaantumista vuoteen 2010. (www.axco.com)

Marraskuun lopulla vuonna 2005 Ison-Britannian eläkekomissiolta (Pensions Commission) valmistui kauan odotettu Turnerin raportti, jossa tarkasteltiin Ison-Britannian eläkejärjestelmää erityisesti eliniän pidentymisen ja suurten ikäluokkien aiheuttamien eläkemenojen näkökulmasta. Raportti esitti suosituksia tehtävistä toimenpiteistä, jotka tulisi tehdä mahdollisen ”eläkepommein” varalle. Pääsuosituksena Turnerin raportti esitti valtion eläkeiän nostamista asteittain 68 vuoteen 2050 mennessä, ja kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeiden indeksointia ennemmin

palkkakehityksen kuin inflaation huomioonottavan elinkustannusindeksin mukaisesti (www.axcoinfo.com). Raportti esitti myös seuraavanlaisia suosituksia:

- Oikeus kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeeseen tulisi tulevaisuudessa olla universaalinen ja ennemmin asumisaikaan kuin vakuutusmaksuihin perustuva.
- Peruseläkkeiden indeksoinnin tulisi perustua tulevaisuudessa palkkakehitykseen.
- Nykyinen S2P-eläke tulisi muuttaa tasamaksuiseksi.
- Valtion eläkejärjestelmän tulisi vähentää etuuksien tarveharkintaisuutta.
- Eläkehyvityksen säästöihin perustuvien tulorajojen ei tulisi nousta yleisen palkkatason kehitystä nopeammin.

Turnerin raportti sisältää Iso-Britannian naisten eläketurvan kannalta useita eläketurvaa parantavia ominaisuuksia. Raportissa esitetty universaalinen ja asumisaikaan perustuva kansanvakuutusjärjestelmä takaisi kaikille tietyn suuruisen vähimmäiseläkkeen aivan kuten Suomen kansaneläkejärjestelmä. Ehdotetut uudistukset pitävätkin sisällään muutamia pohjoismaisen hyvinvointimallin eläkejärjestelmälle ominaisia piirteitä. Mikäli edellä esitetyt suositukset toteutuisivat, olisi niiden kautta mahdollista nähdä miten anglosaksista hyvinvointimallia edustava Iso-Britannia lähenisi pohjoismaista hyvinvointimallia. Tässä suppeassa olettamuksessa olisi mahdollista puhua ehkä jopa hyvinvointimallien konvergenssista. Turnerin raportti on jätetty hallituksen ja muiden teollisuuden alojen tarkasteltavaksi, ja jää nähtäväksi toteutetaanko siinä ehdotettuja uudistuksia Ison-Britannian eläkejärjestelmässä. (www.axcoinfo.com)

5.3 Suomen eläkeuudistukset

Suomen eläkejärjestelmä muodostuu vähimmäisturvan tarjoavasta, asumiseen perustuvasta kansaneläkejärjestelmästä ja ansiotyöhön perustuvasta työeläkejärjestelmästä. 1990-luvun alun syvä taloudellinen lama, ja sen aiheuttamat leikkaukset sosiaalimenoihin vaikuttivat oleellisesti myös Suomen eläketurvaan. (ks. Niemelä & Salminen 2006, 19; Hietaniemi & Vidlund 2003, 46) Vuoteen 1995 saakka kansaneläkkeessä oli kaikille vakiomääräinen pohjaosa, sekä muiden eläketulojen määrästä riippuva lisäosa. Kansaneläkkeen pohjaosaa maksettiin kaikille siihen

oikeutetuille, oli karttuneen työeläkkeen määrä mikä tahansa. Vuonna 1996 voimaan astui työeläkeuudistus, jonka myötä kansaneläkkeen pohjaosaa ei enää maksettu vuoden 1995 jälkeen alkaneisiin eläkkeisiin. Uudistuksen mukaan kansaneläkkeen pohjaosa poistui asteittain ennen vuotta 1996 alkaneista eläkkeistä kokonaan vuoteen 2001 mennessä. Näin kansaneläkkeestä tehtiin työeläkevähenteinen, mikä tarkoitti sitä, että kansaneläkettä ei enää maksettu jos työeläke ylitti määritellyn rajan. (Niemelä & Salminen 2006, 19) Niiden naiseläkeläisten osalta, joille oli karttunut pieni työeläke, kansaneläkkeen pohjaosan poistuminen merkitsi eläkeiän toimeentulon huonontumista, sillä kokonaisaläkkeestä poistuva kansaneläkkeen pohjaosa saattoi olla karttunutta pientä työeläkettä suurempi.

Lamasta johtuen eläkemenoja supistettiin Suomessa myös jättämällä väliin eläkkeiden indeksikorotuksia ja korottamalla varhaiseläkkeen ikärajaa. Vuoden 1995 alusta sekä valtion että kuntien eläkejärjestelmissä vanhuuseläkkeiden ikärajoja korotettiin 63 vuodesta 65 vuoteen ja eläkkeiden tavoitetasoa alennettiin 66 prosentista 60 prosenttiin. Supistuksia jatkettiin ja myös eläkepalkan laskutapa muutettiin määräytyväksi 10 viimeisen vuoden ansioiden perusteella aikaisemman neljän vuoden sijaan. Lisäksi työeläkkeissä otettiin käyttöön ns. taitettu indeksi, joissa TEL-indeksit olivat erilaisia työikäisille ja 65 vuotta täyttäneille. (Niemelä & Salminen 2006, 19; Laine 2004, 13)

Vielä 1990-luvulla oli sellaisia työntekijöitä, joiden työsuhteet olivat alle kuukauden mittaisia, ja jotka eivät siten päässeet työntekijäin eläketurvan (TEL) piiriin. Vuoden 1998 alusta taitelijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijäin eläkelakia (TaEL) laajennettiin koskemaan myös näitä yksityisalojen lyhyitä työsuhteita. TaEL:ssa vakuutettiin myös kotitalouksien teettämää työtä tekevien työntekijöiden työsuhteet. Laki mahdollisti eläketurvan karttumisen alle kuukauden mittaisista pätkä- tai osa-aikaisista töistä, joita tehneet olivat tätä aikaisemmin jääneet eläketurvan ulkopuolelle. (Koivusalo, Kammonen & Lämsä 2004, 127) Tällä uudistuksella oli selkeästi naisten eläketurvaa parantava vaikutus, vaikka uudistus ei koskenutkaan takautuvasti ennen vuotta 1998 voimassa olleita työsuhteita.

Suomen eläkejärjestelmän mittavin uudistus tapahtui kuitenkin vuonna 2005, jolloin voimaan astui tähänastisista laajin eläkeuudistus. Eläkeuudistuksen muutokset vaikuttivat ensisijaisesti eläkkeiden määräytymiseen ja eläkeoikeuksiin. Uudistuksen

myötä vakuuttamisvelvollisuus ja vanhuuseläkkeen karttuminen alkavat jo 18 vuoden iän täyttämisestä, kun ikäraja oli aiemmin 23 vuotta. Vanhuuseläkkeelle voi eläkeuudistuksen myötä jäädä joustavasti 63–68 vuoden iässä, kun eläkkeen alaeläkeikäraja oli aiemmin 65 vuotta. Myös eläkkeen määräytymistä koskevia sääntöjä muutettiin ja eläke määräytyy nyt koko työuran keskiansion perusteella. Näin ollen työuran koostumus, ja erityisesti naisten kohdalla katkonainen työhistoria, ei enää vaikuta eläkkeen määrään niin paljon mitä aiemmin voimassa ollut 10 vuoden sääntö. (Hietaniemi & Vidlund 2004, 41–42)

Hietaniemen ja Vidlundin mukaan (2004, 42) siirtyminen eläkkeen perusteena olevassa ansiossa koko työuran keskipalkkaan olisi nykyisellä indeksiturvalla merkinnyt eläkkeiden tason laskua. Siksi vuodesta 2005 alkaen työaikaiset ansiot tarkistetaan palkkakerroin indeksillä, jossa ansiotasoindeksin paino on 80 prosenttia ja kuluttajahintaindeksin paino 20 prosenttia. Kaikkia maksussa olevia eläkkeitä (paitsi kansaneläkkeitä) tarkistetaan vuodesta 2005 alkaen indeksillä, jossa ansiotasoindeksin paino on 20 prosenttia ja hintaindeksin paino 80 prosenttia. Kansaneläkkeitä tarkistetaan vuosittain elinkustannusindeksillä joka kehittyy samalla tavalla kuin kuluttajahintaindeksi. Kansaneläkkeiden indeksointi elinkustannusindeksillä on jättänyt eläkkeiden tason muusta palkkakehityksestä pahasti jälkeen. Tämän vuoksi kansaneläkkeisiin onkin tehty kolme tasokorotusta vuosina 2001, 2005 ja 2006, jotka paransivat kaikkien kansaneläkkeensaajien ja pientä työeläkettä saavien eläketurvaa. (Niemelä & Salminen 2006,19)

Naisten eläketurvan kannalta merkittävin eläkeuudistuksen tuoma muutos on eläkkeen karttuminen palkattomilta ajoilta. Vuodesta 2005 alkaen työeläkettä karttuu myös palkattomilta ajoilta, joilta maksetaan ansiosidonnaista päivärahaa. Näitä ovat mm. äitiys, isyys- ja vanhempainpäivärahat. Eläkettä karttuu myös alle 3-vuotiaan lapsen hoitovapaalta ja opiskelujalta. Aiemmin eläkettä karttui vain, jos työsuhteen sisällä oleva palkaton ajanjakso (esim. äitiysloma) oli alle vuoden mittainen. Palkattomalla ajanjaksolla oli siten eläkettä pienentävä vaikutus erityisesti naisten kohdalla, jos äitiysloman tai hoitovapaan ajanjakso osui eläkkeen laskentavuosiin. (Laine 2004, 15–16)

Suomen vuoden 2005 eläkeuudistuksessa tehtiin myös muutoksia, joilla pyritään valmistamaan eläkejärjestelmää suurten ikäluokkien eläkkeelle jäännistä aiheutuvien eläkemenojen kattamiseen. Esimerkiksi eläkkeen karttumisprosentteja korottamalla pyritään tulevaisuudessa kannustamaan ikääntyneitä jaksamaan työelämässä pidempään. Iäkkäämpien naisten osalta korkeammat karttumaprocentit antavat mahdollisuuden paikata lastenhoidon aiheuttamia aukkoja eläketurvassa. Vuonna 2009 Suomen eläkejärjestelmässä astuu voimaan elinaikakerroin, jolla pyritään varautumaan elinajan pitenemiseen. Jos elinajan odote kasvaa, kerroin pienenee ja jos odote laskee, kerroin suurenee. Elinaikakertoimesta johtuvan eläkkeen pienenemisen voi korvata työskentelemällä pidempään. (Laine 2004, 16) Kuten aikaisemmin jo todettiin, sukupuolten väliset eliniän erot ovat Suomessa vanhojen EU-maiden korkeimpia. Elinaikakerroin saattaa siis tulevaisuudessa toimia naisten eläketurvan näkökulmasta epäedullisesti, sillä naisten miehiä pidempi elinajan odote vaikuttaa suoraan kertoimen suuruuteen. Mitä pidempi elinajan odote sitä pienempi kerroin ja sitä enemmän kerroin vähentää eläkettä. Naisten tulisi tulevaisuudessa siis työskennellä yhä pidempään korvatakseen elinaikakertoimesta johtuva eläkkeen pieneneminen.

5.4 Italian eläkeuudistukset

Italian julkinen eläkejärjestelmä on kokenut viimeisen viidentoista vuoden aikana lukuisia uudistuksia. Ennen vuotta 1992 Italiassa oli Euroopan alhaisimmat eläkeiät (naisilla 55 vuotta ja miehillä 60 vuotta) sekä korkeimmat eläke-etuudet, jotka johtuivat eläkkeiden suosiollisesta laskentakaavasta ja indeksoinnista (eläke saattoi olla jopa 80 prosenttia tuloista). Eläkejärjestelmän anteliaisuus, Italian julkisen talouden kriisi vuonna 1992 sekä Euroopan Unionin rahaliittoon liittyminen aiheuttivat ensimmäisen laajan eläkeuudistuksen toteuttamisen vuonna 1993 (ns. Amato-uudistus). Amato-uudistuksessa naisten eläkeikää korotettiin 55 vuodesta 60 vuoteen ja miesten eläkeikää 60 vuodesta 65 vuoteen (Bennetti 2002, 2).

Vuonna 1995 Italian parlamentti hyväksyi koko lakisääteisen eläkejärjestelmän rakennetta muuttavan uudistuksen, ns. Dini-uudistuksen, joka tuli voimaan vuonna 1996 (Bach-Othman 2007, 6). Dini-uudistus muutti Italian eläkejärjestelmän rakenteen

näennäisestä järjestelmästä maksuperusteiseksi järjestelmäksi (notional defined contribution). Dini-uudistuksen myötä jokaiselle työntekijälle perustettiin oma eläketili, jolle eläkettä karttui. Vanha eläkejärjestelmä toimii uuden eläkejärjestelmän rinnalla niin kauan, kunnes ne henkilöt, jotka aloittivat työskentelyn vuonna 1996, ovat eläkkeellä. (Puente Cackley ym. 2006, 8)

Dini-uudistuksen myötä eläke-etuuksiin oikeuttavien vähimmäisvakuutusvuosien määrä laski. Vanhan järjestelmän mukaan oikeus eläkkeeseen syntyi, jos vakuutusmaksuja oli maksettu vähintään 20 vuodelta. Naisten osalta, joilla ei työhistorian katkonaisuuden vuoksi ollut karttunut tarpeeksi vakuutusaikaa, Dini-uudistus toi kaivatun muutoksen ja vähimmäisvakuutusaika laski 5 vuoteen. Uudistus mahdollisti myös eläkkeelle jäännin jo 57 vuotiaana, jos eläketilille karttuneen eläkkeen määrä on 1.2 kertaa suurempi kuin sosiaaliavustuksen määrä. (Puente Cackley ym. 2006, 8-9)

Dini-uudistus käsitteli myös kotona palkatonta työtä tekevien puutteellista eläketurvaa. Vuoden 1997 alussa kansallisen sosiaalivakuutuslaitoksen (INPS) yhteyteen perustettiin eläkekassa, jonne palkatonta kotityötä tekevät voivat maksaa vapaaehtoisia vakuutusmaksuja. Ne työntekijät, joilla vanhuuseläkkeeseen oikeuttava vähimmäisvakuutusaika ei ole täyttynyt, voivat lunastaa vakuutusmaksuja vapaaehtoisesti, edellyttäen että pakollisia vakuutusmaksuja on maksettu yhteensä viideltä vuodelta. (Bach-Othman 2007, 8)

Naisten eläketurvan näkökulmasta olennaiset äitiysloman aiheuttamat katkokset huomioidaan järjestelmässä myös. Äitiysloman aiheuttamat katkokset työhistoriaan on huomioitu vakuutusmaksuajoissa siten, että jos nainen jää äitiyslomalle työsuhteesta, vakuutusmaksut äitiysloman ajalta katsotaan automaattisesti maksetuiksi. Mikäli taas äitiyslomalle jäädytään työsuhteen ulkopuolelta, katsotaan vakuutusmaksut maksetuiksi jos henkilölle on karttunut vakuutusmaksuja viiden vuoden ajalta. Äitiysloma koostuu Italiassa viidestä pakollisesta äitiyslomakuukaudesta ja kuudesta valinnaisesta kuukaudesta. Valinnanvaraisen äitiyslomajakson ajalta vakuutusmaksuja ei taas katsota maksetuiksi, mikäli äitiysloma ei osu työsuhteen sisälle. Tällöin vakuutetulla on kuitenkin mahdollisuus lunastaa itselleen vakuutusaikaa omalla kustannuksellaan edellyttäen kuitenkin, että vakuutusmaksuja on maksettu vähintään viisi vuotta. Dini-uudistuksen myötä uuteen järjestelmään kuuluvilla myös alle 8-vuotiaan lapsen

hoitaminen kotona katsotaan vakuutusmaksuajaksi siten, että yhtä lasta kohti hoitoaikaa on enintään 10 kuukautta molemmilla vanhemmilla yhteensä. Myös yli 8-vuotiaan lapsen, samassa taloudessa asuvan vanhemman tai vammautuneen perheenjäsenen hoitaminen kotona katsotaan vakuutusmaksuajaksi tietyin ehdoin. (Laitinen-Kuikka ym. 2002, 160)

Dini-uudistus muutti myös eläkkeen määräytymistä niin, että 1.1.1996 lähtien eläke on määräytynyt koko työuran aikana maksettujen vakuutusmaksujen perusteella (Bach-Othman 2007,9). Eläkkeen määräytyminen koko työuran keskitulojen perusteella tuo parannusta naisten eläketurvaan, sillä työhistoriasta voidaan poistaa sellaisia vuosia, jolloin tulot ovat olleet yli 20 prosenttia keskituloja pienempiä. Vuosia voidaan vähentää enintään neljännes koko vakuutusajan pituudesta, ja eläke määrätään silloin tämän lyhyemmän vakuutusajan keskipalkan perusteella. (Bach-Othman 2007,9)

Uudessa eläkejärjestelmässä yksilöllisille eläketileille karttuneet eläkkeet muunnetaan jatkuvaksi eläkkeeksi eläkkeellesiirtymisestä riippuvalla kertoimella. Naisten eläkkeissä lastenhoitoajat huomioidaan siten, että yhden tai kahden lapsen hoitaminen korottaa eläkeikäkerrointa vuodella, ja kolmen tai useamman lapsen hoitaminen kahdella vuodella. (Bach-Othman 2007, 13) Mitä korkeampi on eläkkeellesiirtymisikä, sitä suurempi on eläkeikäkerroin. Tämän lisäksi naiset voivat myös alentaa eläkeikänsä suhteessa lasten lukumäärään. Eläkkeelle jäämistään voi varhentaa neljä kuukautta lasta kohden, enintään kuitenkin 12 kuukautta. (Bach-Othman 2007, 13)

Italian eläkejärjestelmän vuosien 1993 ja 1996 uudistukset ovat olleet naisten eläketurvan kannalta merkittävimpiä. Italian eläkejärjestelmän perustuessa vakuutusaikoihin, erityisen tärkeä muutos oli Dini-uudistuksen myötä voimaan astunut vähimmäisvakuutusmaksuvuosien määrän alentuminen. Myös eläkkeenmääräytymistä koskevat muutokset ja naisten lastenhoitoaikojen huomioiminen parantavat naisten eläketurvan tasoa tulevaisuudessa. Vaikka lastenhoitoajat ovat Dini-uudistuksen myötä huomioitu uudessa järjestelmässä, on kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että perhevelvollisuuksien vuoksi työttömät naiset joutuvat omalla kustannuksellaan paikkaamaan eläketurvansa aukkoja. Italian naisten palkattomien aikojen osalta olisikin tulevaisuudessa mielenkiintoista tutkia miten ahkerasti italialaiset kotiäidit täydentävät vapaaehtoisesti puuttuvia vakuutusmaksujaan.

6 TUTKIELMAN ARVIOINTI

6.1 Yhteenveto ja johtopäätökset

Eläkejärjestelmien voimaantumisen myötä on onnistuttu vähentämään merkittävästi vanhuusiän köyhyyttä. Tulevaisuudessa sekä väestön ikääntyminen että eliniän piteneminen aiheuttavat suuria taloudellisia rasitteita EU-maiden kansallisten eläkejärjestelmien kestävyydelle. Eläkejärjestelmien rahoituksellinen kestävyys on riittävän eläketurvan välttämätön edellytys. Monet EU-maat ovatkin aloittaneet eläkejärjestelmiensä uudistukset, joilla pyritään rajoittamaan eläkemenojen kasvua tulevaisuudessa. Näiden muutosten ohella monissa maissa on myös tasa-arvoistettu eläkejärjestelmiä sukupuolten kesken. Sukupuolten väliset erot eläkeiän toimeentulossa ovat olleet selkeästi nähtävissä useissa EU-maissa. Eläkeikäisten naisten toimeentulo on ollut samanikäisiin miehiin verrattuna huonompi. Naisten eläketurvan tason alhaisuuteen on usein syynä lastenhoidosta aiheutuvat katkokset työurissa sekä naisten matalampi palkkataso.

Tutkielmassa tarkasteltiin naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyysriskiä eri hyvinvointimalleihin kuuluvissa EU-maissa: Iso-Britanniassa, Suomessa ja Italiassa. Vertailupohjana tarkastelussa oli myös EU15 maat. Tutkielmaan valituista maista jokainen edusti eri hyvinvointimallia. Hyvinvointimallit eroavat toisistaan historialtaan, sosiaaliturvajärjestelmiltään, sukupuolimalliltaan ja perhekulttuuriltaan. Naisten asema ei ole myöskään samanlainen kaikissa hyvinvointimalleissa ja se eroaa myös eläkejärjestelmissä.

Tutkielman ensimmäisenä tutkimusongelmana oli vertailemalla selvittää miten naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyysriski olivat muuttuneet eri hyvinvointimalleja edustavissa EU-maissa ajanjaksolla 1995–2005. Tarkastelu toteutettiin analysoimalla Eurostatin tietokannasta kerättyjä tilastotietoja. Eurostatin tilastotietojen ajallisista katkoksista johtuen aikasarjatarkastelua ei ollut kuitenkaan mahdollista toteuttaa

kokonaisuudessaan ajanjaksolta 1995–2005, vaan vertailukelpoinen tarkasteltava ajanjakso maiden osalta supistui vuosiin 1996–2001.

Tarkastelusta saatiin selville, että naiseläkeläisten tulojen ostovoima oli vuosina 1996–2001 kehittynyt Suomessa huomattavasti enemmän kuin EU15 maissa keskimäärin. Iso-Britanniassa ja Italiassa naiseläkeläisten tulojen ostovoiman kehitys oli selkeästi korkeampaa ja lähellä EU15 maiden keskitasoa. Naiseläkeläisten toimeentulon ajallista kehitystä tarkasteltiin myös suhteessa jokaisen maan työikäisen väestön toimeentulotason kehitykseen. Myös tällä tarkastelulla suomalaisten naiseläkeläisten toimeentulon ajallinen kehitys jäi alle EU15 maiden keskitason. Naiseläkeläisten tulojen suhteen kehitys työikäisen väestön tulokehitykseen verrattuna oli laskenut kyseisenä ajanjaksona lähes kuusi prosenttiyksikköä. Myös Iso-Britanniassa naiseläkeläisten tulojen suhteen kehitys työikäisen väestön tuloihin verrattuna jäi alle EU15 maiden keskitason, mutta tästä huolimatta tulojen suhde oli parempi lähtövuoteen 1996 verrattuna ja kasvanut kaksi prosenttiyksikköä. Ainoastaan Italiassa naiseläkeläisten tulojen suhteen kehitys työikäisen väestön tuloihin verrattuna ylitti EU15 maiden keskitason ja tulojen ajallinen kehitys pysyi kyseisenä ajanjaksona lähes muuttumattomana. Suomi oli tarkasteltavista maista näin ainoa, jossa naiseläkeläisten tulojen ostovoima kehittyi ajanjaksolla 1996–2001 huomattavasti enemmän kuin EU15 maissa keskimäärin, ja naiseläkeläisten tulojen suhde työssäkäyvän väestön tuloihin verrattuna laski kyseisenä ajanjaksona peräti kuusi prosenttiyksikköä.

Naiseläkeläisten toimeentulon ajallista kehitystä verrattiin myös samanikäisten miesten toimeentulon kehitykseen. Naiseläkeläisten toimeentulon kehityksen todettiin olleen selkeästi hitaampaa kaikissa tarkasteltavissa maissa vuosina 1996–2001 samanikäisiin mieseläkeläisiin verrattuna. Erityisen hidasta naiseläkeläisten toimeentulon kehitys oli Suomessa. Sekä sukupuolten väliset erot toimeentulon tasoissa että suhteessa työikäisen väestön tuloihin olivat Suomessa selkeästi korkeammat kuin Iso-Britanniassa, Italiassa ja EU15 maissa keskimäärin. Näin siitäkkin huolimatta, että Suomessa naisten työllisyys on ollut korkeampaa ja lähellä miesten työllisyyttä kuin tutkielman muissa maissa. Iso-Britanniassa naiseläkeläisten toimeentulon ajallinen kehitys oli lähellä EU15 maiden keskitasoa, kun taas Italiassa naiseläkeläisten toimeentulon ajallinen kehitys oli erityisen tasaista samanikäisten miesten tulojen kehityksen kanssa.

Naiseläkeläisten toimeentulon tarkastelussa käsiteltiin myös minimitoimeentulon vuositasoja sekä vähimmäiseläkkeiden kuukausimääriä naiseläkeläisille tärkeiden etuuksien osalta. Sekä minimitoimeentulon vuositasot että vähimmäiseläkkeiden kuukausitasot olivat Suomessa kokonaisuutena alhaisempia Iso-Britanniaan ja Italiaan verrattuna. Etuuksien korkeampi taso Iso-Britanniassa ja Italiassa johtui siitä, että molemmissa maissa on yli 70 ja 80-vuotiaille vanhuksille suunnattuja minimitoimeentuloa täydentäviä etuuksia.

Tutkielmassa todettiin köyhyiden olevan korkeinta ja pitkittynyttä erityisesti yli 75-vuotiaiden joukossa. Näin erityisesti iäkkäämmille suunnattuja etuuksia voidaan pitää tarpeellisina, sillä eläkeläisillä tulot harvoin muuttuvat. Suomessa suurin osa yksinasuvista eläkeläisistä on naisia. Tutkielmassa todettiin, että joka kolmas yli 75-vuotias suomalainen naiseläkeläinen eli vuonna 2000 köyhyydessä, ja samana vuonna yli 75-vuotiaiden naisten köyhyysriski oli kuusinkertainen samanikäisiin miehiin verrattuna. Sukupuolten väliset köyhyyserot olivat Suomessa selkeästi korkeampia tutkielman muihin maihin verrattuna. Tähän perustuen onkin syytä pohtia, miksi Suomessa ei ole samansuuntaisia selkeästi iäkkäämmälle ikäryhmälle kohdistettuja toimeentuloa parantavia etuuksia, kun iäkkäämpien naiseläkeläisten kohdalla tilanne on selkeästi kestävätkö? Vaikka eläkeläiskotitalouksien tulotaso tulevaisuudessa nousisi, on huomioitava, ettei tulotason nousu näy välttämättä jo aiemmin eläkkeellä olleiden toimeentulossa. Tämä johtuu siitä, että eläkeläiskotitalouksien määrä kasvaa tulevaisuudessa nopeasti ja uudet eläkeläiset ovat työeläkejärjestelmän kehittymisen vuoksi aikaisempia eläkeläisiä paremmin toimeentulevia. Tämä tilastoissa näkyvä positiivinen tulokehitys ei kuitenkaan näy yksittäisen jo aiemmin eläkkeelle jääneen kukkarossa.

Tutkielman ensimmäisenä tutkimusongelmana oli myös selvittää miten naiseläkeläisten köyhyysriski oli muuttunut eri hyvinvointimalleihin kuuluvissa maissa, Iso-Britanniassa, Suomessa ja Italiassa vuosien 1995–2005 aikana. Naiseläkeläisten köyhyysriskin ajallista muutosta tarkasteltiin käyttämällä 50 ja 60 prosentin suhteellisia köyhyysrajoja. Kahden suhteellisen köyhyysrajan käytöllä toteutettiin herkkyysanalyysi, jonka avulla pystyttiin varmistamaan kuva köyhyysriskin ajallisen muutoksen suunnasta ja eri maiden järjestyksestä. Eurostatin tietokannan ajallisista

tietokatkoksista johtuen köyhyysmääritteiden välinen vertailukelpoinen ajanjakso supistui vuosiin 1996–2000.

Naiseläkeläisten köyhyysriski oli vuosina 1996–2000 sekä 50 että 60 prosentin köyhyysrajoilla mitattuna Iso-Britanniassa korkeampaa kuin EU15 maissa keskimäärin. 50 prosentin köyhyysrajalla mitattuna naiseläkeläisten köyhyysriski oli alhaisinta Suomessa Italian sijoituessa lähelle EU15 maiden keskitasoa. 60 prosentin suhteellisella köyhyysrajalla mitattuna Suomen ja Italian maakohtainen järjestys kuitenkin muuttui, ja suomalaisten naiseläkeläisten köyhyysriski oli korkeampaa kuin EU15 maissa keskimäärin. Italiassa naiseläkeläisten köyhyys oli 60 prosentin köyhyysrajalla mitattuna alhaisinta. Maakohtaisen järjestyksen muutoksesta huolimatta, 50 ja 60 prosentin köyhyysrajoilla toteutettu herkkyyksianalyysi antoi yhteneväisen kuvan naiseläkeläisten köyhyysriskin ajallisesta muutoksesta vuosina 1996–2000. Muutoksen suunta oli kaikissa maissa yhteneväinen molemmilla köyhyysmääritteillä mitattuna. Vuosien 1996–2000 välillä naiseläkeläisten köyhyys laski Iso-Britanniassa, Italiassa sekä EU15 maissa keskimäärin. Suomessa muutoksen suunta oli muihin sekä EU15 maihin verrattuna päinvastaista, ja naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi kyseisenä ajanjaksona molemmilla köyhyysmääritteillä mitattuna. Kahden suhteellisen köyhyysrajan käyttö näkyi selvästi myös naiseläkeläisten köyhyysriskien suuruudessa. Suomessa naiseläkeläisten köyhyysriski oli 60 prosentin määritelmällä kolminkertainen vuonna 2000 verrattuna 50 prosentin määritelmään. Myös Iso-Britanniassa, Italiassa sekä EU15 maissa naiseläkeläisten köyhyysriski kasvoi 60 prosentin määritelmää käyttämällä lähes kaksinkertaiseksi.

Sukupuolten välisissä köyhyysriskieroissa ilmeni maakohtaisia eroja erityisesti 60 prosentin köyhyysmääritelmää käyttämällä. Sekä Iso-Britanniassa että Italiassa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat vuosien 1996–2005 aikana alle 10 prosenttia. Suomessa sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat kuitenkin huomattavasti korkeampia ja nousivat yli 10 prosenttiin kyseisenä ajanjaksona. Naiseläkeläisten köyhyysriski oli Suomessa jopa kaksi kertaa suurempi kuin samanikäisten miesten vuosina 1996–2005. Sukupuolten väliset erot korostuivat entisestään yli 75-vuotiaiden ikäryhmässä. Sukupuolten väliset köyhyysriskierot olivat Suomessa yllättävän korkeat Iso-Britanniaan, Italiaan sekä EU15 maihin verrattuna.

Tutkielman toisena tavoitteena oli luoda katsaus Ison-Britannian, Italian ja Suomen eläkejärjestelmissä toteutettuihin uudistuksiin erityisesti naisten eläketurvan näkökulmasta. Eläkeuudistusten tavoitteena on ollut vastata tulevaisuuden eläkepoliittisiin haasteisiin ja helpottaa työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista. Toteutetut uudistukset parantavat naisten eläketurvaa kaikissa tarkasteltavissa maissa ja edistävät naisten osallistumista työmarkkinoille erityisesti maissa, joissa se on ollut vähäisempää. Naisten työllisyyden lisääminen onkin eläkejärjestelmien tulevaisuuden kustannuspaineet huomioon ottaen tärkeää, sillä näin saadaan lisää eläkkeiden maksajia. Erityisesti Italian näkökulmasta työttömissä naisissa piileekin valtava voimavara, joka työllistettyinä helpottaisi varmasti Italian eläkejärjestelmän tulevaisuuden kustannuspaineissa.

Ison-Britannian, Suomen ja Italian eläkejärjestelmien uudistukset ovat koskeneet erityisesti eläkkeen määräytymistä koskevia sääntöjä, eläkkeen karttumista sekä eläkeikää. Niissä maissa, joissa naisten eläkeikä oli miehiä alhaisempi, on naisten eläkeikä pyritty korottamaan samalle tasolle. Myös naisten mahdollisuuksia jäädä kotiin hoitamaan lapsia eläketurvaa menettämättä on parannettu kaikissa tarkasteltavissa maissa. Suomessa työeläkettä karttuu nyt myös palkattomilta ajoilta ja Italiassa naisilla on mahdollisuus lunastaa puuttuvia vakuutusmaksuaikoja omakustanteisesti. Myös Ison-Britannian S2P-järjestelmässä lasketaan hyvityksiä lastenhoitoaikojen perusteella.

Eläkkeiden määräytymistä koskevia säännöksiä on uudistettu eläkejärjestelmissä niin, että eläke määräytyy nyt koko työuran keskiansion tai maksettujen vakuutusmaksujen perusteella. Palkattomalla ajanjaksolla oli aiemmin naisten eläkettä pienentävä vaikutus, jos äitiysloman tai hoitovapaan ajanjakso osui eläkkeen laskentavuosille. Myös eläkkeen karttumista koskeviin säännöksiin on tehty uudistuksia, joista useimmat liittyvät pitenevän eliniän aiheuttamien menojen hillitsemiseen. Suomessa eläkkeiden karttumisprosentteja korotettiin, ja näin pyritään kannustamaan iäkkäämpiä jaksamaan töissä pidempään. Iäkkäämpien naisten näkökulmasta korkeammat karttumaprocentit auttavat paikkaamaan lastenhoitoaikojen aiheuttamia aukkoja eläkkeen määrässä.

Vuonna 2009 Suomessa astuu voimaan elinaikakerroin, jolla saattaa olla suomalaisten naiseläkeläisten toimeentuloa pienentävä vaikutus tulevaisuudessa. Suomessa sukupuolten väliset eliniän erot ovat vanhojen EU-maiden korkeimpia ja naiset elävät

miehiä huomattavasti pidempään. Mitä pidempi elinajan odote, sitä enemmän elinaikakerroin leikkaa eläkettä. Näin ollen naisten tulisi tulevaisuudessa työskennellä yhä pidempään korvatakseen elinaikakertoimen vaikutus eläkkeensä määrään. Tosin elinaikakerroin voi toimia myös toiseen suuntaan, jos elinajanodotteet yhtäkkiä laskisivat. Myös Italiassa karttuneet eläkkeet muunnetaan eläkkeiksi eläkkeellesiirtymisiestä riippuvalla kertoimella, jossa naisten lastenhoitoajat korottavat eläkeikäkerrointa.

Iso-Britanniassa eläkejärjestelmien uudistukset ovat koskeneet lähinnä tarveharkintaiselle järjestelmälle tyypillisten uusien tukimuotojen voimaan saattoa. Naisten eläketurvan näkökulmasta tärkeitä tukiuudistuksia ovat olleet sekä tuloharkintaisen vähimmäistulotakuun voimaantulo sekä sen myöhemmin korvannut eläkehyvitys ja S2P-lisäeläkejärjestelmä. Kaikki uudistukset ovat tuoneet kaivattuja uudistuksia erityisesti pienituloisten eläketurvaan ja ne ovat parantaneet mahdollisuuksia kartuttaa puuttuvia eläkeoikeuksia.

Eläkkeiden indeksointi oli ainoa osa-alue, johon ei oltu kiinnitetty huomiota tarkasteltavien maiden eläkeuudistuksissa. Indeksoinnin uudistamisella olisi merkittävä vaikutus erityisesti niiden naiseläkeläisten eläketurvan tasoon, joille ei ollut karttunut työeläkettä. Maiden eläkejärjestelmiin tehdyistä uudistuksista voidaan kuitenkin kokonaisuudessaan todeta, että ne parantavat naisten eläketurvan tasoa tulevaisuudessa. Sukupuolten välisen eliniän pidentyessä on kuitenkin mahdollista, että sukupuolten väliset tuloerot eläkeiässä kasvavat entisestään. Tästä sekä väestön ikääntymisestä johtuen maiden eläkeuudistuksista on havaittavissa yksi hallitseva piirre, jolla saattaa olla tulevaisuudessa naisten eläketurvaa huonontava vaikutus. Nimittäin kaikissa tarkasteltavissa maissa on tiivistetty etuuksien ja maksujen välistä yhteyttä ja korostettu samalla yksilöllisen vastuun lisäämistä oman eläketurvan tulevasta tasosta.

Tutkielmassa tarkasteltiin naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyysriskiä, jonka pohjalta esitettiin hypoteesi tasaisen tulonjaon yhteydestä alhaiseen köyhyysriskiin. Hypoteesin todistamiseksi tutkielmassa tarkasteltiin naiseläkeläisten köyhyysriskiä sekä tulonjaon tasaisuutta vertailukelpoisen ajanjakson vuoden 2000 osalta. Tarkastelun pohjalta todettiin, ettei hypoteesi tulonjaon tasaisuuden yhteydestä alhaiseen köyhyysriskiin pitänyt vuonna 2000 paikkansa tarkasteltavien maiden osalta. Pohjoismaista ja

universaalia eläkejärjestelmää edustavassa Suomessa olisi hypoteesin perusteella pitänyt olla kyseisenä vuonna tasaisin tulonjako, ja siten myös alhaisin naiseläkeläisten köyhyysriski. Tulonjako oli tarkasteltavana vuonna tasaisinta Suomessa, mutta naiseläkeläisten köyhyys oli alhaisinta Italiassa kummallakin köyhyysmääritteellä mitattuna. Italian perinteinen perhekulttuuri ja suurten perhekokojen skaalaedut ilmenivät tilastollisessa tarkastelussa naiseläkeläisille myönteisinä vaikutuksina. Perinteisen perhekulttuurin positiivinen vaikutus näkyi sukupuolten välisten toimeentuloerojen pienuudessa sekä naiseläkeläisten pienessä köyhyysriskissä. Isoilla perhekoilla voitaisiinkin tämän perusteella arvella olevan suuri merkitys vanhuusiän köyhyden ehkäisemisessä ja toimeentulossa.

6.2 Tutkielman validiteetti ja reliabiliteetti

Kaikessa tutkimuksessa on erityisen tärkeää, että tutkija pystyy osoittamaan tutkimuksensa reliabiliteetin ja validiteetin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetti ja validiteetti ovat mittarin tärkeimmät ominaisuudet. Reliabiliteetti osoittaa sen, missä määrin mittari mittaa tutkittavaa ominaisuutta, kuinka luotettava ja pysyvä mittari on sekä mittaustulosten pysyvyyttä ja johdonmukaisuutta. Kvantitatiivisen tutkimuksen kielessä reliabiliteetti suomennetaan usein luotettavuudeksi, ja sillä tarkoitetaan mittarin johdonmukaisuutta eli sitä, että se mittaa aina, kokonaisuudessaan samaa asiaa. Validiteetilla tarkoitetaan mittarin pätevyyttä eli sitä, mittaako se tarkoitettua asiaa. (ks. Polit & Hugler 1997)

Tutkielman empiirisen osion toteutuksessa käytettiin Eurostatin tietokannasta saatavia tilastotietoja. Eurostat on varmistanut tilastotiedoissa käytettyjen metodien yhtenäisyyden saavuttaakseen näin käytettyjen määritelmien ja konseptien kansainvälisen vertailukelpoisuuden. Esimerkiksi sosiaaliseen syrjäytymiseen, köyhyyteen ja eläkkeisiin liittyvät käsitteet, määritelmät ja indikaattorit on määritelty yhteistyössä EU:n jäsenmaiden kesken niin, että ne ovat yhdenmukaisia ja vertailukelpoisia avoimen koordinaation menetelmän soveltamisen aloilla. Tutkielman aihepiiri huomioiden voidaan todeta, että Eurostatin tilastotiedot ovat antaneet parhaimman ja vertailukelpoisimman tiedon tutkittavista ilmiöistä.

Tutkielman naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyiden tarkastelussa käytetyt mittarit ovat yleisesti hyväksytyjä ja vastaavanlaisissa tutkimuksissa käytettyjä. (ks. esim. Kangas & Ritakallio 2003, Uusitalo 2006). Tutkielmassa mitattiin kulutusyksikköluvun ja mediaaniekvivalentin rahatulon mittareilla naiseläkeläisten toimeentulon tasoa ja ajallista muutosta. 50 ja 60 prosentin suhteellisia köyhyysrajoja käyttäen tarkasteltiin miten naiseläkeläisten köyhyysriski oli muuttunut. Hypoteesin todistamisessa tulonjaon tasaisuutta mitattiin gini-kertoimella ja 80/20 tulosuhteella. Näitä tuloksia verrattiin köyhyystarkastelussa saatuihin lukuihin. Tutkielman mittareiden voidaan näin todeta mitanneen tutkimusongelmissa esitettyjä ilmiöitä kattavasti hyväksikäyttäen yleisesti alan tutkimuksissa käytettyjä mittareita sekä kansainvälisesti vertailukelpoista tilastotietoa. Tutkielmassa käytetyt tilastotiedot ovat olleet tutkielman tekohtekällä Eurostatin tietokannasta ajankohtaisimmat saatavilla olevat tiedot. Näin ollen tilastotietoja voidaan pitää kattavina. Tutkielman aihealueesta on mahdollista tehdä uusintatutkimus Eurostatin tilastotietoihin perustuen ja saada samansuuntaiset tulokset. Tutkielman aihealue on siis toistettavissa. Tutkielman voidaan näin todeta täyttävän luotettavuudelle asetetut kriteerit ja olevan siten myös validi

6.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkielman aihealue on mahdollista toteuttaa myös laajempaan tutkimuksena. Hyvinvointimalleihin perustuvaa näkökulmaa voitaisiin laajentaa niin, että naiseläkeläisten toimeentulon ja köyhyysriskin tarkasteluun otettaisiin mukaan suurempi määrä eri hyvinvointimalleihin kuuluvia maita. Näin olisi mahdollista tutkia myös sitä, miten naiseläkeläisten toimeentulo ja köyhyysriski ovat muuttuneet eri hyvinvointimallien sisällä. Suuremman maajoukon avulla olisi myös mahdollista saada parempia ja laajempia tuloksia eri hyvinvointimallien välisistä eroista ja kehityksen suunnasta. Suurempi kokonaisuus antaisi myös paremman pohjan laajempien johtopäätösten ja ehkä jopa yleistysten tekemiselle naiseläkeläisten toimeentulon kehityksestä ja köyhyysriskistä eri hyvinvointimalleissa. Laajenevan Euroopan Unionin oloissa vertailevaan hyvinvointimallitutkimukseen olisi myös mahdollista ottaa mukaan

uusia hyvinvointimalleja, kuten eteläeurooppalainen ja itäeurooppalainen hyvinvointimalli.

Vertaileva hyvinvointimallitutkimus koettelee usein ns. konvergenssiteesiä eli ajatusta siitä, että hyvinvointivaltiot muuttuvat niihin kohdistuvien muutospaineiden seurauksena samankaltaisiksi. Väestön ikääntyminen ja eliniän piteneminen ovat kaikkia EU-maita koskettavia yhteisiä tulevaisuuden eläkepoliittisia haasteita. Useimmat EU-maat ovatkin aloittaneet eläkejärjestelmiensä uudistamisen tulevien eläkemenojen hillitsemiseksi. Näin ollen olisi myös mahdollista tutkia eri hyvinvointimalleihin kuuluvissa hyvinvointivaltioissa toteutettuja eläkeuudistuksia konvergenssiteorian näkökulmasta. Eri hyvinvointimalleissa toteutettuja eläkeuudistuksia tarkastelemalla olisi konvergenssiteoriaa soveltaen mahdollista saada tietoa siitä, onko mallien välillä tapahtunut samankaltaistumista vai ei. Tutkimuksen aiheena voisi myös olla pelkästään yhteen hyvinvointimalliin kuuluvissa hyvinvointivaltioissa tehdyt eläkeuudistukset ja niiden keskinäinen vertailu. Esimerkiksi eteläeurooppalaiseen ja itäeurooppalaiseen hyvinvointimalleihin kuuluvien maiden eläkeuudistusten tarkastelu olisi hyvin mielenkiintoinen ja uusi tutkimuksen aihe.

Tutkielman naiseläkeläisten toimeentulon tarkastelusta oli jätetty omistusasumisesta saatava asuntotulo ja julkiset sosiaali- ja terveystalvelut pois. Omistusasumisesta saatavan asuntotulon ja julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen on todettu yleensä parantavan eläkeläisten toimeentulon tasoa. Julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen vaikutuksesta eläkeläisten toimeentuloon on kuitenkin esitetty myös päinvastaista tietoa (ks. Smeeding ym. 1993). Tähän perustuen olisi mahdollista myös tutkia naiseläkeläisten toimeentuloa ja köyhyysriskiä huomattavasti laajemmassa kontekstissa, jossa myös julkiset sosiaali- ja terveystalvelut sekä omistusasumisesta saatava asuntotulo olisi otettu toimeentulon tarkastelussa mukaan. Näin olisi mahdollista selvittää omistusasumisesta saatavan asuntotulon ja julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen konkreettinen vaikutus yli 65-vuotiaiden naisten tai miesten eläkeiän toimeentuloon.

Osalle eri EU-maiden eläkeuudistuksista on asetettu nk. siirtymäaikoja, joiden täyttymisten jälkeen eläkeuudistukset astuvat täysivaltaisena voimaan. Esimerkiksi rakenteellisissa uudistuksissa siirtymäajan jälkeen vanha eläkejärjestelmä poistuu

käytöstä kokonaan (vrt. Italian eläkeuudistus). Eläkejärjestelmissä tehtyjen uudistusten varsinaiset vaikutukset tulevat näkyviin eri maissa vasta vuosien jälkeen uudistusten voimaantulosta. Siirtymäaikojen umpeuduttua olisikin mahdollista tehdä kokonaisvaltaista tutkimusta siitä, minkälaisia vaikutuksia tehdyillä uudistuksilla on ollut yleisesti eläkeläisten eläketurvaan, tai rajatumminkin esimerkiksi naiseläkeläisten eläketurvaan. Tähän näkökulmaan olisi mahdollista myös sisällyttää Euroopan Unionin vaikutus ja erityisesti eläkkeiden alalla sovellettavan avoimen koordinaation menetelmän vaikutukset. Avoimen koordinaation menetelmä toimii tällä hetkellä EU-maiden välisenä tiedonsiirron ja hyviä toimintatapoja edistävänä välineenä.

Tilastotiedoista on muistettava, että ne ovat aina muutaman vuoden vanhoja ja koska uusimpien tietojen analysointi ja syöttäminen tietokantaan saattaa kestää jopa vuosia, on tutkielman aihealueesta mahdollista toteuttaa uusintatutkimus muutaman vuoden päästä. Tuolloin on mitä todennäköisimmin mahdollista saada Eurostatin tietokannasta koko tutkielman tarkasteltavan ajanjakson 1995–2005 kattavat tiedot, joita ei tutkielman tekohetkellä ollut kyseisistä maista saatavissa.

LÄHTEET

Teokset:

- Ahonen, K. Eläkeläisten toimeentulo kansainvälisessä vertailussa. Julkaisussa: Uusitalo, H. 2006. *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo*. Kehitys vuosina 1990–2005. Helsinki: Hakapaino Oy. *Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2*.
- Brown, R.L., Prus, S.G. 2003. *Social Transfers and Income Inequality in Old-age: A Multinational Perspective*. New York. *Luxembourg Income Study Working Paper Series. Working Paper No.355*.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity Press.
- Guillemard, A-M. 1983. *Old Age and The Welfare State*. United States of America: Sage Publications Ltd.
- Heikkilä, M., Karjalainen, J. 2000. *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Tampere: Tammer-Paino.
- Heikkilä, M. 1990. *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Valtion painatuskeskus. *Sosiaalihallituksen julkaisuja 8/1990*.
- Heikkilä, M., Kautto, M., Teperi, J. 2005. *Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Helsinki: Edita Prima Oy. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005*.
- Hietaniemi, M., Vidlund, M. 2003. *Suomen eläkejärjestelmä*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Julkunen, R. 1992. *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kangas, O. 1996. *Hyvinvointivaltiomallit, niiden toiminta ja kannatusperusta*. Helsinki: *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1996:5*.
- Kangas, O., Ritakallio, V-M. 1996. *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. *Stakesin tutkimuksia 65*.
- Kangas, O., Ritakallio, V-M. 2003. *Eri menetit, eri trendit – Köyhyys Suomessa 1990-luvulla*. Turku: Painosalama Oy. *Turun sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja A13/2003*.
- Kari, M., Saari, J. 2005. *Sosiaalinen Eurooppa. Euroopan Unionin sosiaalipolitiikka*. Helsinki: J-Paino Oy. Ulkoasiainministeriön Eurooppa-tiedotus.

- Kautto, M. *Kasvun jälkeen –Suomi pohjoismaisena hyvinvointivaltiona*. Julkaisussa Heikkilä, M., Kautto, M., Teperi, J. 2005. *Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Helsinki: Edita Prima Oy. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005*.
- Kiander, J., Lönnqvist, H. 2002. *Hyvinvointivaltio, sosiaalipolitiikka ja taloudellinen kasvu*. Helsinki: Edita Prima Oy. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2002:2*
- Koivusalo, L., Kammonen, H., Lämsä, S. 2004. *Työeläke*. Sulkava: Finnreklama Oy. Suomen Vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy.
- Kosonen, P. 1987. *Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit*. Mäntä: Mäntän kirjapaino Oy. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia*.
- Kosonen, P. 1995. *Eurooppalaiset Hyvinvointivaltiot*. Tampere: Tammer-Paino Oy. Gaudeamus.
- Kosonen, P. 1998. *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Laine, V. 2004. *Eläkejärjestelmän kannustinvaikutukset*. Helsinki: Oy Nord Print Ab. VATT- Keskustelualoitteita. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Laitinen-Kuikka, S., Bach, J., Vidlund, M. 2002. *Eläketurva Länsi-Euroopassa*. Helsinki: Hakapaino Oy. Eläketurvakeskuksen julkaisuja.
- Lundqvist, B., Salminen, K., Tuominen, E. Vanamo, J. 1995:2. *Hyvinvointivaltio, eläketurva ja kansainvälistymisen haasteet. Keskustelua pohjoismaisen hyvinvointimallin ja suomalaisen eläketurvan muutoksista*. Helsinki: Hakapaino Oy. *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1995:2*.
- Niemelä, M. Salminen, K. 2006. *Suomalainen Sosiaaliturva*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Pentikäinen, T., Rantala, J. 2003. *Vakuutusoppi*. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy. Suomen Vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy.
- Piekkola, H., Ruuskanen, O-P. 2006. *Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö – Äidit ja ikääntyvät*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2006:73.
- Polit, D.F., Hugler, B.P. 1997. *Essentials of Nursing Research: Methods Appraisal and Utilization*. 4. Painos. Lippincott-Raven. Philadelphia.
- Puente Cackley, A., Moscovitch, T., Pfeiffer, B. 2006. *Italian Pension Reform*. International Conference on Social Security Reform. Seattle, Washington. U.S. Government Accountability Office.
- Rantala, J. Eläkeläiskotitalouksien toimeentulo. Julkaisussa: Uusitalo, H. 2006. *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990-2005*. Helsinki: Hakapaino Oy. *Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2*.

- Repo, K. 1997. *Naiset ja eläketurva*. Helsinki: Kelan omatarvepaino. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia*.
- Ringen, S. 1987. *The Possibility of Politics. A Study in the Political Economy of Welfare*. Clarendon Press. Oxford.
- Saari, J. 2006. Hyvinvointivaltio. *Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Smeeding, T., Saunders, P., Coder, J., Jenkins, S., Frizell, J., Hagenars. A., Hauser, R., Wolfson, M. 1993. *Poverty, Inequality and Family Living Standards. Impacts Across Seven Nations: The Effect of Noncash Subsidies for Health, Education and Housing*. Review of Income and Wealth. Volume 39, Issue 3, 229-255.
- Smeeding, T., Sandström, S. 2005. *Poverty and Income Maintenance in Old Age: A Cross-National view of Low Income Older Women*. Luxemburg Income Study. Working Paper Series. Working Paper no.398.
- Tuominen, E. Laitinen-Kuikka, S. 2003. *Pension Policy responses to changing division of labour within the family*. Helsinki. Finnish Centre for Pensions Working Papers 5.
- Uusitalo, H. 2006. *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo*. Kehitys vuosina 1990–2005. Helsinki: Hakapaino Oy. *Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2*.

Raportit ja komiteamietinnöt:

Commission of the European Communities. *Proposal for the Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2007*.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0013en01.pdf>
17.3.2007 (Lähdeviite: COM(2007)0013 final).

Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2006.

<[http://www.lex.unict.it/eurolabor/en/documentation/com/2006/com\(2006\)-62en.pdf](http://www.lex.unict.it/eurolabor/en/documentation/com/2006/com(2006)-62en.pdf)> 17.3.2007 (Lähdeviite: COM (2006) final 62).

Komission ja neuvoston yhteinen selvitys riittävästä ja kestävästä eläketurvasta. (ECOFIN 76). 2003. Euroopan Unionin neuvosto.

OECD Employment Outlook 2002.

<http://www.oecd.org/document/9/0,3343,en_2649_37457_31724553_1_1_1_3745_7,00.html> 3.4.2007. (Lähdeviite: OECD Employment Outlook 2002).

Sosiaalisen suojelun komitea. 2001. *Raportti köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä koskevista indikaattoreista*.

Zaidi, A. Makovec, M. Fuchs, M. Lipszyc, B. Lelkes, O. Rummel, M. Bernd, M. de Vos, K. 2006. *Poverty of Elderly People in EU25*. First Report. European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Kokous – ja työryhmämuistiot:

Lönnroth, J. 2004. *Hyvä Suomi 2020. Miten EU:n työ- ja sosiaalipolitiikan linjaukset heijastuvat kansalliseen politiikkaan ja kehitykseen?* Helsinki. Luentomuistio. Johdon hyvinvointiseminaari. Säätytalo, Helsinki 30.3.2004.

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita. 2005. *Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:23. *Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003-2005*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Puro, K. 2004. *Suuri eläkeuudistus -tunnelmia toteutuksen aattona. Uudistuksen eläkepoliittiset tavoitteet kansainvälisestä näkökulmasta*. Työeläkepäivä 23.11.2004. Ilmarinen.

WWW-sivut

Axco Country profiles.

<<http://www.axcoinfo.com/countries.html>> (Lähdeviite: www.axcoinfo.com).

Bach-Othman, J. 2007. Italian eläkejärjestelmä.

<<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41096&Item=59191>> 27.3.2007

(Lähdeviite: Bach-Othman 2007).

Bennetti, M: ”The Italian Pension System.”

< <http://www.issa.int/pdf/budapest02/2benetti.pdf> > 24.4.2007

(Lähdeviite: Bennetti 2002).

Euroopan komission viralliset www-sivut. Working group on ageing. Public Pension projections, -Italy´s fiche.

<http://ec.europa.eu/economy_finance/epc/documents/it_en.pdf>

(Lähdeviite: Public Pension System Projections 2006, Italy´s fiche.)

Eurostatin viralliset internetsivut.

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid > 29.3.2007

(Lähdeviite: Eurostat).

Kelan viralliset WWW-sivut: Kenelle eläkettä?

<<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/210801114036EH?openDocument>>

24.1.2007 (Lähdeviite: www.kela.fi).

Koskela, E: ”Väestön ikääntyminen voi johtaa työttömyyden nousuun.” Taloussanomat 14.11.2001, <<http://www.valt.helsinki.fi/raka/koskela/14-11-2001.pdf>> 11.3.2007. (Lähdeviite: Koskela 2001, <http://www.valt.helsinki.fi/raka/koskela/14-11-2001.pdf>).

Knuuti, J: Britannian eläkejärjestelmä. 2005. <<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41102&Item=23196>> 27.3.2007 (Lähdeviite: Knuuti 2005).

Minimum Income Guarantee and the Pensions Credit. <<http://www.ethicalinvestors.co.uk/pensionsite/mig.htm>> 31.5.2007 (Lähdeviite: www.ethicalinvestors.co.uk).

OECD, Glossary of Statistical Terms. <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6805>> 10.8.2007 (Lähdeviite: www.stats.oecd.org)

Pajunen, A: ”Tuloerot Suomessa vuosina 1966–2003.” <http://www.stat.fi/artikkelit/2005/art_2005-03-16_001.html> (Lähdeviite: Pajunen 2005, www.stat.fi/artikkelit/2005).

Pietilä, H. 2006. Hyvinvointivaltio – suuri erehdys vai keskeneräinen kehitysmalli? <<http://capsicumguys.com/~hyva/artikkelit/post.php?id=4>> (Lähdeviite: Pietilä 2006).

Salme Näsi: Yrityksen taloustieteen metodologia: Tutkimusotteet ja toimeksiantotutkimus. <https://intrawww.uta.fi/laitokset/talti/syksy_2006/lasks210_luennot_3.pdf> 6.3.2007 (Lähdeviite: Näsi 2006, <https://intrawww.uta.fi/laitokset/talti>).

Social Security Online, viralliset www-sivut: Maakohtaiset kuvaukset sosiaaliturvajärjestelmistä. <<http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2006-2007/europe/>> 28.3.2007 (Lähdeviite: www.ssa.gov).

Sosiaali- ja terveysministeriön viralliset www-sivut: Sosiaaliturvan suunta 2004. <<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/2774/index.htx>> 28.3.2007 (Lähdeviite: www.stm.fi).

SPC-Special Pensions Study: *Minimum income provision for older people and their contribution in adequacy in retirement.* 12/2006. <http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/SPC%20Study%20inimum%20income%20final.pdf> 28.3.2007 (Lähdeviite: Special Pensions Study 2006).

- Suomen tuloerot kansainvälisessä vertailussa.
 <http://www.stat.fi/til/tjt/2004/tjt_2004_2006-06-16_kat_001.html> 25.3.2007
 (Lähdeviite: www.stat.fi/til/tjt/_2004).
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2004. Helsinki. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos.
 <<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41194&Item=24202>> 21.3.2007
 (Lähdeviite: Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2004).
- Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry:n tiedote: Profiili tyypillisestä kansaneläkkeen saajasta.
 <http://www.tieke.fi/?E=11687&SINGLE_EMBED=11687&num=1434> 26.2.2007
 (Lähdeviite: www.tieke.fi).
- Tilastokeskuksen virallinen WWW-sivusto. <<http://www.tilastokeskus.fi>> 11.3.2007
 (Lähdeviite: www.tilastokeskus.fi).
- Tilastokeskuksen tiedote: ”EU-maiden elinolot vertailussa: Äitien työssäkäynti yleistä Suomessa.” <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2005/tiedote_058_2005-10-25.html>
 16.2.2007 (Lähdeviite: Tilastokeskuksen tiedote 10/2005, <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet>).
- Tilastokeskuksen tiedote 10/2005: Eurooppa eläköityy eri tahtiin.
 <http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_01_05_nieminen.html?tulosta> 16.2.2007
 (Lähdeviite: Tilastokeskuksen tiedote: Eurooppa eläköityy eri tahtiin.)
- Timo Tuomivaara: Tieteellisen tutkimuksen perusteet.
 <<http://www.mm.helsinki.fi/~ttuomiva/Y125luku2.pdf>> 11.3.2007
 (Lähdeviite: Tuomivaara, <http://www.mm.helsinki.fi/~ttuomiva/>).
- Työeläkelakipalvelu: Eläkkeen karttuminen palkattomilta ajoilta – yhteenvetotaulukko.
 <http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi/fi/soveltamisohje/?asiakirjanumero=8342&navi=ohjeisto&_avaa_koko_ohjeisto=8342> 25.1.2007
 (Lähdeviite: www.tyoelakelakipalvelu.etk.fi).